Stevns 16/08/02 13:26 Side a2

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord / side 2

Indledning / side 3

Landskab og bebyggelse / side 4

- Klippinge og Rødvig / side 5

Stevns Herreds historie / side 8

Arkitektoniske kvaliteter i Store Heddinge / side 12

- Skt. Katharina Kirke / side 13
- Kirketorvet / side 13
- Assistens Kirkegård (ved Sigerslevvej) / side 14
- Haveforeningen Præstevænget / side 15
- Algade / side 16
- Nytorv / side 17
- Trianglen / side 18
- Munkegade / side 18
- Østergade og Ved Munkevænget / side 19
- Vestergade / side 20
- Bebyggelsen Kridthuset / side 21
- Bovangens parcelhusområde / side 21
- Bjælkerupvej / side 22

Arkitektoniske kvaliteter på landet / side 23

- Magleby / side 24
- Holtug / side 24
- Sigerslev / side 25
- Tommestrup / side 25
- Lille Heddinge / side 26
- Højerup / side 26
- Havnelev og Boestofte / side 27
- Lund / side 27
- Frøslev / side 28
- Lyderslev/Gevnø / side 28
- Arnøje / side 29
- Hellested / side 29
- Godserne på Stevns / side 30
- Hovedgården Juellinge / side 30
- Hovedgården Gjorslev og Søholm / side 31

Byggeskik og kridt / side 32

Bygningernes bevaringsværdier / side 36

Bevaring og udvikling / side 51

Litteraturliste og signaturforklaring / side 52

Stevns Kommuneatlas

Byer og bygninger 2002

Kulturarvsstyrelsen, Kulturministeriet
i samarbejde med Stevns Kommune

FORORD

Interessen for vore byer og bygninger er stor over alt i Danmark. Det gælder de gamle byer og bygninger, som i nogle tilfælde kan føres mange hundrede år tilbage, men det gælder i høj grad også de nye bygninger, som opføres i dag.

Med Stevns Kommuneatlas har Kulturarvsstyrelsen i samarbejde med Stevns Kommune sat fokus på disse værdier. Det gælder de arkitektoniske såvel som de kulturhistoriske værdier, der knytter sig til Stevns Kommune. Hermed er der skabt et virkeligt godt grundlag for formuleringen af en lokal bevaringspolitik.

Udarbejdelsen af kommuneatlas er en meget væsentlig aktivitet for Kulturarvsstyrelsen. Kortlægningen af bevaringsværdierne i byerne og på landet, samarbejdet i den nedsatte følgegruppe og befolkningens engagement i arbejdet giver til sammen det bedst mulige udgangspunkt for en lokal debat om, hvad der skal søges bevaret, og hvor man skal skabe plads for noget nyt. Stevns Kommuneatlas er blevet fulgt til dørs af en særdeles engageret følgegruppe, som afslutningsvis kommer med en række anbefalinger i kommuneatlasset.

Som noget helt specielt er der i Stevns Kommune en lang lokal tradition for at bygge i kridtsten, og der er stor opmærksomhed om de særlige kvaliteter, der er knyttet til denne lokale byggeskik.

Stevns Kommune står nu over for en spændende opgave, nemlig at få formidlet resultatet af kommuneatlasset ud til alle dele af kommunen, ud til alle ejerne af de bevaringsværdige bygninger. For en ting er, at kommunen gennem sin planlægning kan arbejde med bygningskulturen, men uden de private ejeres positive medvirken er det svært.

Forhåbentlig vil Stevns Kommuneatlas med sine beskrivelser af fortid og nutid blive et nyttigt redskab, når beslutninger for kommunens fremtid skal træffes.

Brian Mikkelsen
Kulturminister

Lars P. Asserhøj
Borgmester

Følgegruppen bestod af:

Søren Breddam, *IT-medarbejder, Teknisk Forvaltning*
Karsten Vibild, *arkitekt, Køge*
Ole Bech-Jensen, *kommunalbestyrelsesmedlem*
Ole Anker, *formand for Teknisk Udvalg, formand for følgegruppen*
Jens Kirkegaard, *arkitekt*
Gert Bech-Nielsen, *restaureringsarkitekt, konsulent*
Bjørn Søeborg, *miljø- og plankonsulent, Teknisk Forvaltning*
Ib Berthelin, *Hellested Borgerforening*
Arly Olsen, *Lokalhistorisk Arkiv*
Ole Olsen, *Magleby Borgerforening*
Vera Løje, *Store Heddinge Handelsstandsforening*
Anne-Grete Andersen, *arkitekt, konsulent*
Bent Brimer, *Klippinge Borgerforening*
Lars Ibsen, *Stevns Bevaringsforening;*
Susanne Stig Hansen, *Borgerforeningen Boestofte, Havnelev, Skørpinge*
Åse Hoelstad, *Rødvig Borger- og grundejerforening*
Inger Nordsborg, *Magleby Borgerforening*
Geertruida Henriksen, *Lyderslev/Gevnø Borgerforening*
René Leen, *Grundejerforeningen Sigerslev*
Michael Kruse, *Højerup Borgerforening*

Følgende var ikke til stede ved fotograferingen

Ole Christophersen, *kommunalbestyrelsesmedlem*
Helle Schummel, *Østsjællands Museum*
Kirsten Juhl, *Lund Bylaug*
Steen Oettinger, *Stevns Turistforening*
Åse Berthelin, *Hellested Borgerforening*

INDLEDNING

Stevns Klint med kridtforekomsterne, der har haft så stor betydning for bygningskulturen på Stevns.

Kulturmiljøet - bebyggelsen i landskabet, bymiljøerne og de mange andre vidnesbyrd om menneskers aktiviteter - er kommet på dagsordenen overalt i Danmark. Til understøttelse af kommunernes bevaringsarbejde er der gennem de seneste år udgivet kommuneatlas, hvori de bevaringsværdige kulturmiljøer sammen med bygningerne opført før 1940 er blevet kortlagt. Stevns Kommune føjer sig nu til rækken af kommuneatlaskommuner

Et kommuneatlas er en kortlægning af, hvordan de forskellige kulturmiljøer i kommunen tillige med de enkelte bygninger ser ud i dag. Altså et øjebliksbillede. I kort form tager kommuneatlasset læseren med på en rejse gennem Stevns kulturhistorie og dermed også bygningshistorie. Undervejs bliver historien forhåbentlig nærværende, når man støder på bygninger eller miljøer, man kender fra sin dagligdag.

Stevns Kommuneatlas består af tre hovedafsnit.
I første afsnit skildres landskabet og dets tilblivelse, hvilket følges af en beskrivelse af bebyggelsens placering i landskabet og hovedtrækkene af Store Heddinges historie.

I andet afsnit beskrives først de arkitektoniske kvaliteter i byen og dernæst de arkitektoniske kvaliteter på landet repræsenteret ved en række udvalgte bebyggelser og landsbyer. I dette afsnit fremhæves kridtstensbyggeriet naturligvis Men også detaljens betydning for bygningskulturen er tildelt en særlig plads, fordi Stevns byder på så mange gode eksempler herpå.

Tredje og sidste del af kommuneatlasset rummer en kortlægning af samtlige bygninger opført før 1940 i hele kommunen - i alt 4.900 - og de bevaringsværdier, der knytter sig hertil..

I forbindelse med kortlægningen af bygningerne er der opbygget en database, som ud over bevaringsværdierne rummer billeder af de enkelte bygninger. Dette forhold gør det muligt for Stevns Kommune at anvende kommuneatlasset som værktøj i den kommunale byggesagsbehandling.

Kommuneatlasset afsluttes af en række anbefalinger fra den følgegruppe, som har været midtpunkt i arbejdet med kommuneatlasset. Følgegruppen giver her blandt andet udtryk for, 'at det haster med at få formuleret en vejledning for bygningsbevaring i landsbyerne og i det åbne land. De første skridt er taget i lokalplanen for Store Heddinge i afsnittet om bevaring og fornyelse samt i planen for Hellested Lokalcenter.'

Følgegruppen peger også på, at bevaringsarbejdet bør stimuleres med økonomisk støtte. Kommunerne har i dag mulighed for at nedsætte bygningsforbedringsudvalg, som kan yde økonomisk støtte til istandsættelse af bevaringsværdige bygninger. Udpegningen af, hvilke bygninger der er bevaringsværdige, er et lokalt anliggende, men kommuneatlasset udgør et godt og umiddelbart tilgængeligt grundlag herfor.

For de særligt interesserede er Stevns Kommuneatlas mere end et planlægningsværktøj. Det kan også fungere som en glimrende guide på ture rundt i kommunen.

Stevns 16/08/02 13:26 Side 4

Navnet Stevns kommer af det oldnordiske ord Stædt, som betyder ambolt. Formodentlig er der tale om en henvisning til Stevns Klints amboltlignende profil. Halvøen Stevns hører til det område af landet, der sidst smeltede fri i slutningen af sidste istid for 12-15.000 år siden. Landskabet hører dermed til det sidst dannede i Danmark.

Stenalderhavets kystlinie for omkring 7.000 år siden strakte sig langt ind i landet ved Strøby Egede i en lige linie fra nord til syd. Tryggevælde Å var på det tidspunkt bred som en fjord, hvis inderste vig lå vest for Klippinge. Aflejringer af nedbrydningsmateriale fra Stevns Klint har siden ophobet sig ved fjordens munding og tvunget udløbet længere og længere mod nordvest.

Overfladen af Stevns er planeret af isens bevægelser og udgør i dag en af Danmarks største morænefladen. Det flade fremhæves af den 40 meter høje bakkeknude Klippinge Bjerge. De to bakker er et af kommunens mange, spændende istidsfænomener. De er opstået som frossen havbund, der er ført med af gletscheren og aflejret her ved isens opholdslinie.

Halvøens godt 14 km lange kystklint hæver sig ved Rødvig og når sit højeste punkt på 41 meter ved Stevns Fyr nord for Højerup, hvorefter den falder igen indtil Gjorslev Bøgeskov Ladeplads i nord, hvor klinten næsten udelukkende består af ler.

Fra bondestenalderen (2800-1800 før vor tid) kendes en stor boplads ved Havnelev, som har givet navn til den såkaldte Havnelevkultur. I bondestenalderen blev der eksporteret flint fra Stevns til et forholdsvis stort område i Nordeuropa. Jernalderen og specielt romersk jernalder (0-400 efter Kristus) var en storhedstid for Stevns. Rige gravfund ved Himlingøje ved Hårlev giver formodning om, at det østsjællandske område var centrum for et kongerige, som beherskede store dele af eller hele Sjælland. Jernalderen var også den periode, hvor de ældste af de landsbyer, vi kender i dag på Stevns, blev grundlagt.

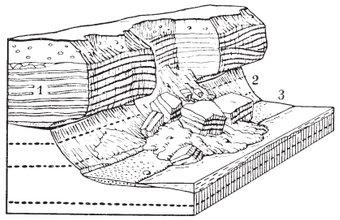

Kystklint i bænkede kalksten overlejret af moræne (Stevns Klint ved Højerup).

1 Limsten med lag af grå flint
2 Underhuling af klinten ved brænding
3 Strandbred med rulleflint

(J.P. Trap, Danmark, Præstø Amt.)

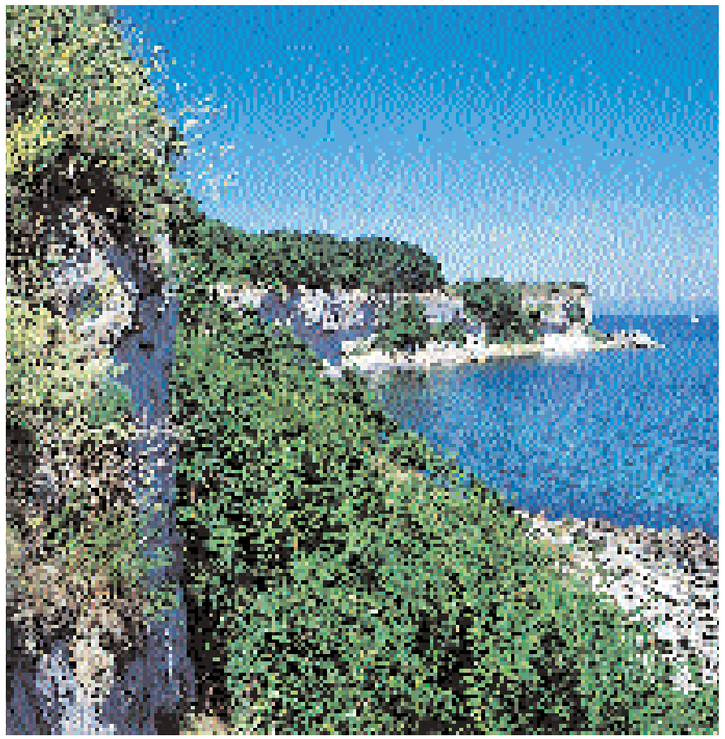

Morænelandskab fra sidste istid, overvejende lerbund

Ekstramarginal smeltevandsfloddal

Tunneldal

Marint forland dannet siden stenalderen

Kystklint

Stevns Klint udgør på en 15 km lang strækning den bratte overgang mellem morænefladen og havet.

Vejene og jernbanen

Råhovedvej er en af de gamle veje på Stevns. Den følger selv de mindste krusninger i terrænet. Vejtræerne fortæller om vejens forløb.

Rødvigvej. En moderne, udnivelleret vej med midterstribe, som understreger rationalitet og fart.

Jernbanesporene krydser Skørpingevej vest for Lille Heddinge. Sporene er anlagt rationelt lige, men følger terrænets form.

De ældste oldstidsveje gik fra Herfølge til Fakse med en afstikker ved Herfølge til Hårlev samt en afstikker ved Fakse til Karise, hvor den ender. Fra Fakse fører oldtidsvejen videre sydøstpå til Store Heddinge, Højerup, Magleby og Klippin0ge. Disse oldtidsveje er ikke længere synlige i det nuværende vejnet.

Jernbanen fra Køge til Fakse Ladeplads blev bygget 1879, og sidesporet til Rødvig via jernbaneknudepunktet Hårlev gjorde Store Heddinge til en stationsby. På godsejer Scavenius initiativ blev der midt i 1800-tallet bygget en havn i Rødvig, og omkring den voksede byen op. Jernbanens anlæggelse tværs over Stevns gav fornyet vækst til flere andre landsbyer, bl.a. Klippinge og Lille Heddinge, men slet ikke i Rødvigs målestok.

Klippinge er præget af to forskellige bebyggelsesstrukturer med jernbanen på kanten af den gamle landsbys sydlige del og den nyere 'stationsby' i nordøst. Det gamle landsbymiljø er næsten udvisket, men vejnettet er stort set det oprindelige med hovedgaden, hvorfra tre 'gafler' deler sig til de forskellige nabobyer. Byens bebyggelser er meget forskellige, tilsyneladende rodede, men de afspejler på den anden side også tidens gang - og byudviklingen.

Rødvig havde gavn af jernbanen, byen voksede. I dag er den, trods fiskeriets tilbagegang, en af Sjællands største fiskerihavne. Men havnebyen har mistet en del af sit oprindelige præg, bl. a. er pakhusene væk. Til gengæld er der en del turisme, hvilket præger den kystnære del af byen. Det er nær havnen, man fornemmer den ældste bebyggelse med stationen, kroen og 'Harmonien'. Bygningerne ligger tæt ved vejen og udgør et sammenhængende miljø. Havnen domineres af det ombyggede pakhus. I midten af Rødvig finder man en stor enkelthusbebyggelse. Her er det oprindelige Rødvig.

Rødvig blev jernbanens endestation. Den velbevarede stationsbygning bør der værnes om.

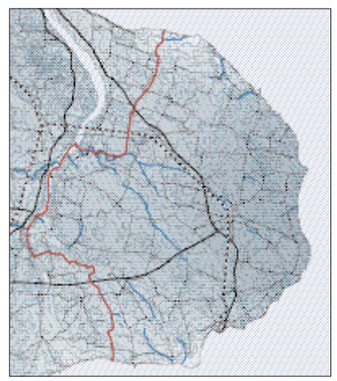

Nutidens vejsystem på Stevns.

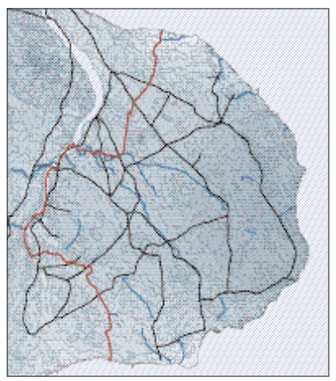

De middelalderlige veje på Stevns.

Bebyggelserne

Strøby Kro var en af de kroer, hvor bønderne holdt hvil, når de for eksempel skulle til København med landbrugsprodukter (gammelt postkort).

Bebyggelserne i Stevns herred er opstået over en ca. 1000-årig periode. De ældste er grundlagt omkring vores tidsregnings begyndelse, de yngste fra tidlig middelalder. Landsbyernes oprindelige placering var ofte valgt med henblik på tilgængeligheden af vand, god agerjord, græsningsarealer, enge, brændsel og byggematerialer.

Store landsbyer var karakteristiske for Stevns. Magleby, Holtug, Sigerslev og Frøslev var med 30-40 gårde blandt Sjællands største landsbyer, og Strøby var med 52 gårde Danmarks næststørste. Landsbyerne bestod af gårde og huse placeret på indhegnede jordstykker – tofter. Byplanen kunne være forholdsvist løst organiseret (f.eks. Lyderslev), men den kunne også være forholdsvis stram, karakteriseret ved en lige bygade, der deler sig gaffelformet i begge ender og flankeres af to gårdrækker (f.eks. Tåstrup, Klippinge, Hellested, Tommestrup og Lund).

Endelserne i landsbyernes navne er et vigtigt hjælpemiddel til fastlæggelse af deres alder. Som hovedregel kan man bruge følgende:

Jernalder:-inge, -lev, -løse, -sted
Vikingetid:-by, -tofte, -torp, -bølle
Middelalder:-torp, -rød, -tved, -holt, -skov, -have, -løkke

Endelsen: -torp er med tiden blevet til: -rup, -strup, -drup, der er de mest udbredte stednavneendelser i dag. Torp var oprindelig betegnelsen for en udflytterby, dvs. en del af en by, der flyttede ud til et nyt sted. –torp-endelsen var i brug gennem meget lang tid i både vikingetid og middelalder.

Hvis man ser på landsbynavnene på Stevns, viser der sig et tydeligt billede af, at de ældste jernalderbebyggelser lå langs Stevns og Tryggevælde åer, som var datidens letteste transportvej (Hellested, Varpelev) og især i et bånd over Sydstevns, der drejer nordpå ved Lille og Store Heddinge (Lyderslev, Havnelev, Skørpinge, Sigerslev, Klippinge, Gjorslev).

På Nordstevns finder vi de byer, hvis navne tyder på, at de blev grundlagt i vikingetiden (Strøby, Magleby, Råby). Byspredningen i vikingetiden hænger måske sammen med en større skovrydning.

Torperne (byerne), som skilte sig ud fra eksisterende byer i vikingetid og middelalder, ligger dels i et bånd mellem de gamle jernalderbebyggelser ved åen (Tåstrup, Barup, Smerup) og på Sydstevns langs Stevns Klint (Højstrup, Højerup, Tommestrup; Lund hører til samme udflytterbølge). Kun Bjælkerup ligger inde i landet.

Overdrevene

Gjorslev Bøgeskov rummer flere fortidsminder. Ved skoven ligger Møllesøen med Søholm Slotsruin og den sagnomspundne Dybesø.

Ved udgangen af middelalderen lå de 25 landsbyer på Stevns, som de ligger i dag. Næsten hele befolkningen boede i landsbyerne. Naturområderne mellem landsbyerne udgjordes hovedsagelig af overdrev og skove. Overdrevene bestod af græstuer, tjørne- og ellekrat og slåen, våde lavninger og stenede bakker. De blev brugt til fælles græsning. I alt var der på Stevns tre overdrev, heraf de to i Strøby Sogn. Det største overdrev var dog Stevns Herreds Overdrev, der strakte sig fra Frøslev til Klippinge Mose og fra Store Heddinge til Hellested. Overdrevene var oprindelig skovområder, der var drevet rovdrift på. Stevns led, som resten af Sjælland, tidligt under mangel på træ, og skovene blev hurtigt få og små og stort set de samme, som kendes på Stevns i dag. Kun nogle små skove ved Korsnæb og Mandehoved, der kendes fra Videnskabernes Selskabs kort fra 1770, er væk i dag. Den nuværende skovrejsning øst for Store Heddinge vil altså betyde en ændring af et meget gammelt landskab.

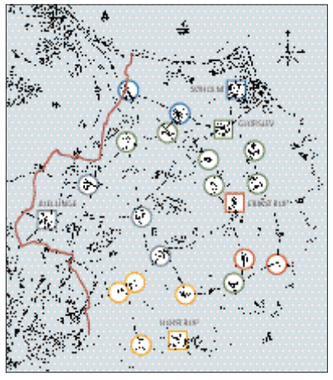

Landsbyernes tilhørsforhold til godserne. Kortet er tegnet af søkorttegneren Jens Sørensen.

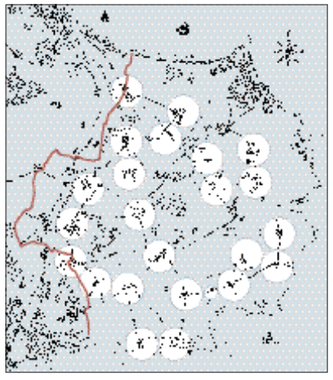

Afstandene mellem de enkelte fortebyer er næsten ens og overstiger ikke ca. to kilometer, svarende til en 1/4 mil = 1883 meter. Fortebyen kunne ikke vokse ubegrænset. Derfor begyndte man, når pladsen blev for trang, at bygge en ny landsby.

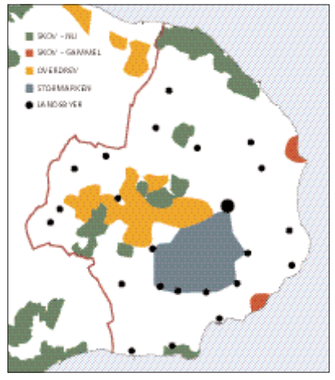

Stormarken var det areal, der hvert tredje år blev udlagt som græsfælled. De seks omkringliggende byer måtte da indsætte 1300 kreaturer. Overdrevet er skovjord, hvor træerne har mistet herredømmet.

Forandringer i kulturlandskabet

Fortidens bønder forstod at bygge i landskabet. De sørgede for, at bygningerne tilpassede sig omgivelserne, og de skelede til vejr og vind. Anderledes er det med den 'naturfremmede', som bygger på toppen af bakken. Med det resultat, at bakketoppen forsvinder for ham og for andre. På den måde får landskabet en kunstig profil, de naturlige linier brydes. Statshusmandsbrugene var fremmede elementer i landskabet, da de i sin tid blev bygget på udstykkede, åbne marker, men med tiden har bevoksningen givet de fleste lidt dækning.

Nogle af nutidens mest fremtrædende, nye elementer i landskabet er vindmøllerne og siloerne. Vindmøllerne vil i en kortere eller længere periode præge det danske kulturlandskab. For ikke så mange år siden havde mange gårde egne vindmøller, ofte anbragt på taget, men med udbredelsen af elektricitetsforsyningen forsvandt møllerne. Nutidens vindmøller placeres med skiftende held i landskabet. Når det går bedst, så kan møllerne fremhæve landskabets karakteristika.

Siloerne er svære at undgå, og det er ikke sandsynligt, at de med tiden kan dækkes eller sløres ved hjælp af beplantning. I de fleste tilfælde anbringes siloerne i forbindelse med de eksisterende produktionsbygninger, hvilket må anses for at være den mindst ringe løsning.

Landevejene er formodentlig anledningen til nogle af nutidens betydeligste landskabsændringer. Hvor fortidens veje tilpassede sig landskabet, så er det lige omvendt i dag. De nye veje skærer sig gennem bakker og hæver sig på dæmninger over dale, og den medfølgende skilteskov og belysning forstærker indgrebet i landskabet.

Nye veje kan ikke undgåes, men meget kan mildnes ved hjælp af en kritisk vurdering af alle de anlæg, som knytter sig til vejene. Og så kan der være anledning til at minde om, at de gamle veje bevares med omtanke. Der er mange eksempler på, at gamle veje forsøges rettet ud og forsynet med fortove og kantsten. Og der er mange eksempler på, at det ikke falder heldigt ud hver gang.

Løvskovene har siden 1700-tallets midte præget landskabet på Stevns. I areal og antal har de næsten været uændrede siden da. Skovene har været en af områdets væsentligste råstofressourcer i form af brændsel og til byggematerialer. I dag har løvskovene fået en anden væsentlig funktion – at bidrage til det rekreative. Staten har ønsket at forøge det samlede skovareal i Danmark ved bl.a. skovrejsningsprojekter.

Klippinge Bjerge opstod som en følge af istiden. Bakkerne ligger markant på fladen, den højeste er ca. 40 meter over havoverfladen.

Trævebevoksningen på den nordlige bakke forstærker oplevelsen.

Vindmøller set fra Holtug Linievej. De tre møller er anbragt på række.

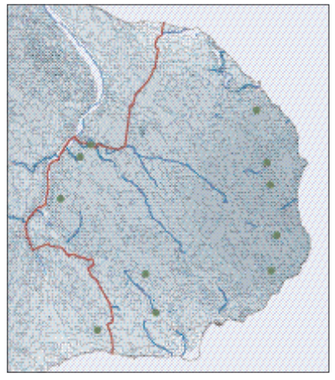

Gravhøjene ligger langs kysten og langs Tryggevælde Å. Højene vidner om de tidligste bosættelser.

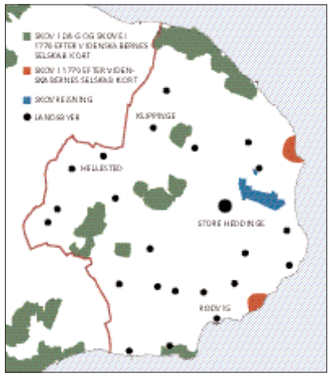

Kun to skovområder er blevet nedlagt siden 1770, og først i dag plantes nye skove. Skovene er et af kulturlandskabets betydeligste elementer.

Stevns 16/08/02 13:26 Side 8

Store Heddinge bys historie

Store Heddinge træffes første gang i Kong Valdemars Jordebog fra 1231, da benævnes den 'Hæddyng'. For at skelne den fra landsbyen Lille Heddinge blev den også kaldt for Heddingemagle eller Magleheddinge. Magle er afledt af det latinske ord Magnus, som betyder stor. Fra midten af 1500-tallet blev Storeheddinge den almindelige betegnelse. Byens købstadsprivilegier blev givet i 1441.

Stedets første betydning som samlingspunktet i Stevns Herred har formodentlig været, da der engang i den tidlige middelalder blev anlagt en kongsgård, den senere Erikstrup, hvor bøndernes afgifter i naturalier kunne indsamles, og hvor kongen kunne overnatte på sine rejser. Omkring 1200 blev den pragtfulde Skt. Katharina Kirke opført i umiddelbar tilknytning til kongsgården, og her opstod efterhånden det ældste Store Heddinge.

Byens udseende kender vi ikke, men af testamentet efter herremanden Peder Olufsen af Karise fra 1261 fremgår det, at der var en badstue og fire vejrmøller i byen. Badstuer bredte sig på det tidspunkt ud over byerne og var en vigtig del af borgernes sociale liv. Vejrmøller var en ny, avanceret teknologi i Danmark, og fire møller i samme by tyder på, at det var en driftig by i fremgang. Fremgangen holdt dog ikke, og Store Heddinge blev aldrig en stor by. I 1280'erne blev Køge grundlagt. Den opnåede hurtigt stor handelsmæssig betydning med fjernsejlads. Store Heddinges regionale handel strakte sig aldrig rigtig længere end til Køge og Roskilde. Byen blev aldrig centrum for større historiske begivenheder.

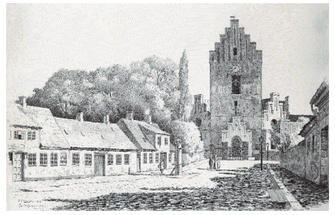

Store Heddinges ældste torv, Kirketorvet, tegnet 1889. Torvet blev udvidet ind i præstegårdshaven til venstre i 1899. Urskiven på kirken blev flyttet ned på den nuværende plads under klokkerne i 1902. (Stevns lokalhistoriske arkiv).

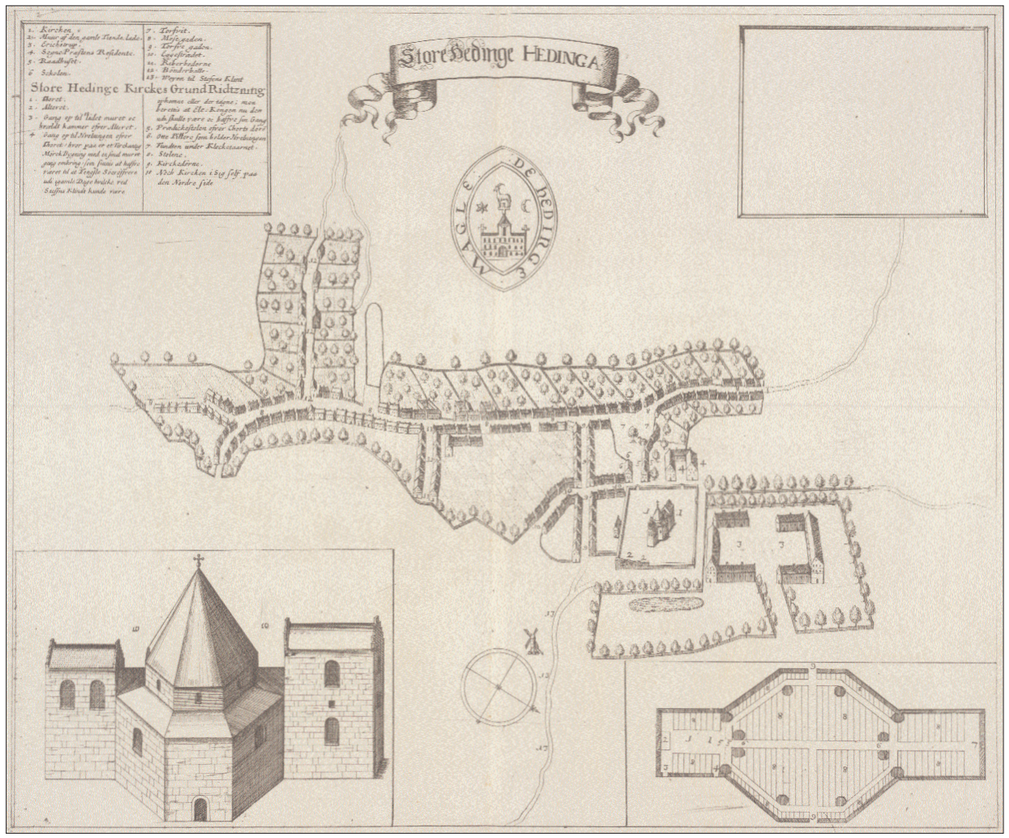

Stikket er fra Resens atlas. Ser man nærmere efter, så afsløres det, at Kirketorvets form mod Algade stadig er intakt. Seglet på tegningen illustrerer korttegnerens opfattelse af byens navn. Nøjagtighed med bogstaver har ikke været hans stærke side.

Det ældste Store Heddinge

Byens hovedgade, Algade, hed oprindeligt Mosegade. Den hører med til den ældste bydannelse i Store Heddinge. (Stevns lokalhistoriske arkiv).

Middelalderbyen kan inddeles i tre dele. Den ældste - kongelige - del bestod af kongsgården med kirke. Vest herfor voksede købstaden op omkring en nord-sydgående gade, Mosegade, den senere Algade. Gammeltorv, eller Kirketorvet, forbandt købstaden med den kongelige del. Gaden omtales første gang i 1443, og med dens anlæggelse var byens karakter af langby, som den er i dag, fastlagt.

Den tredje middelalderlige bydel udgjordes af 'Bønderballe', nuværende Vestergade. Balle betyder 'afdeling af bebyggelse', og navnet antyder, at her boede de fattige tilflyttere, som endnu ikke havde fået borgerskab. Navnet Bønderballestræde fandtes stadig i slutningen af 1700-tallet. Den ældste eksisterende byplan over Store Heddinge findes i Peder Hansen Resens 'Atlas Danicus' fra omkring 1670. Den middelalderlige bystruktur med de tre bydele er stadig tydelig, dog er der kommet lidt mere gadeudbygning øst for Mosegaden.

Den gamle kongsgård blev i 1602 overtaget af Christian Erikstrup, søn af lensmanden på Højstrup. Han gav den navnet Erikstrup og ombyggede den fuldstændigt til det udseende, den har i Resens Atlas. Allerede i 1689 kom gården dog tilbage i kongeligt eje, idet dronning Charlotte Amalie købte den.

Hver mandag blev der holdt byting på rådhuset, der lå på torvet foran præsteboligen. Rådhuset blev i 1708 beskrevet som et teglhængt bindingsværkshus på otte fag. To fag, som indeholdt arresten, var forstærket med tykke egeplanker for at forhindre fangerne i at bryde gennem kridtstenstavlene.

Over for rådhuset lå skolen. Den var som alle andre købstadsskoler efter reformationen en latinskole, dvs. med latin som hovedfag. Latinskolen i Store Heddinge bestod imidlertid kun af én skoleklasse, og den var derfor afskåret fra at sende elever videre til universitetet. Eleverne havde lært for lidt.

På det tidspunkt, hvor kortet i Resens Atlas blev tegnet, var det samlede indbyggertal i Store Heddinge på 372 personer. Handelslivet var meget ringe. Til gengæld havde Store Heddinge selv et meget omfattende landbrug. Bymarken i Store Heddinge var med sine godt 300 tønder hartkorn ualmindelig omfangsrig i forhold til byens størrelse. (Hartkorn: En måleenhed, som brugtes til at udregne ejendomsskatten, og som tog højde for jordens ydeevne). Oplysninger fra Gjorslev tyder på, at de stevnske bønders salg af korn og andre varer gik til Køge og København.

Trevangsbrug

Stik fra Pontoppidans Danske Atlas (omkring 1750). Høhøsten er i fuld gang, hver gård arbejder på sin egen mark. (Det kongelige Bibliotek).

Købstadsjorden blev ligesom landsbyernes jord på den tid dyrket i det såkaldte trevangsbrug. Det betød, at al byens jord var inddelt i tre store vange eller marker, der skiftevis blev dyrket med rug, byg og lå brak. Hver vang var delt op i åse, der igen var opdelt i agre. Den enkelte gårds agre lå spredt rundt i de tre vange. De store gårde havde deres jord fordelt på mindst 50-60 agre. Vest for byen lå Skovmarken, der også blev kaldt Hestehavemarken, fordi Kirkeskoven tidligere havde været byens hestehave. Stormarken lå sydvest for byen, og mod øst lå Østermarken eller Møllemarken. Vest for Skovmarken lå overdrevet, som strakte sig langt ind i Hellested og Frøslev Sogne. Alle de omkringliggende byer havde fælles græsningsret i dette overdrev, som dækkede mindst 200 tønder land.

Sjællands sletteste købstad

'Tilflyttergaden' Bønderballe blev senere til Vestergade. I 1879 blev gaden gennemskåret af togskinner. Dette foto er fra før 1910. (Stevns lokalhistoriske arkiv).

Store Heddinges stagnation som handelsby fortsatte i den følgende tid, yderligere understreget af dårlige landbrugskonjunkturer i den første del af 1700-tallet. I 1716 overtog Frederik IV godserne Gjorslev, Søholm og Erikstrup for at indrette området til ryttergods, der skulle brødføde 250 ryttere. I den forbindelse blev Erikstrup nedlagt som selvstændig hovedgård. Fire bønder flyttede ind i bygningerne og overtog dyrkningen af markerne, der lå med i byens dyrkningsfællesskab.

Oprettelsen af Ryttergodset betød dog samtidig, at der kom en skole til i byen. Kongen besluttede nemlig, at bønderbørnene på Ryttergodset skulle have mulighed for at modtage en grundlæggende lærdom i de såkaldte Rytterskoler. I den nordlige udkant af byen, nuværende Algade 40, blev den ene af i alt otte rytterskoler lagt. Skolen var beregnet til bønderbørnene fra Sigerslev og Bjælkerup. Kort tid efter, i 1739, blev latinskolen på Torvet ændret til en dansk skole - byens borgerskab var simpelthen så fattigt, at der var mere behov for at holde børnene til ploven end til bogen.

Efter 1750 blev de økonomiske forhold langsomt bedre, og som symbol på de nye tider fik byen i 1743 sin hovedgård tilbage, da Lindencrone købte Erikstrup. De gamle bygninger blev revet ned, og i 1753-54 blev bygget en stor grundmuret lade og beboelse i mur- og bindingsværk, alt tækket med røde teglsten.

Udviklingen var dog ikke bedre, end at byen i 1776 omtaltes som den mindste og sletteste købstad på Sjælland, hvis indbyggere var bedre agerdyrkere end borgere. Befolkningstallet blev opgivet til ca. 400, heriblandt en sognepræst, en kapellan, en byfoged, fem købmænd, 27 håndværkere og ca. 40 'daglønnere'. Landbruget var fortsat en vigtig indtægtskilde.

Stevns 16/08/02 13:26 Side 10

Byens gårde 1800-1850

Erikstrups stakkehave fotograferet omkring 1920. I stakkehaven stillede man den del af høsten, der ikke var plads til i laden. (Stevns lokalhistoriske arkiv).

I 1812 beskrev historikeren og sprogforskeren Chr. Molbech Store Heddinge således: 'Ved at se denne By kan man omtrent gøre sig et begreb om en liden Kiøbstad i Danmark, som den var for tre til fire-hundrede Aar siden. Den største Deel af Husene ere straatækte og ligne udentil Bønderhuse. Man veed en Tid ikke ret, om man er i en landsby eller en Kiøbstad, og virkelig er Byen også en Blanding af begge'.

Byens største gård, den gamle kongsgård Erikstrup, mistede meget i værdi efter udskiftningen af fællesskabet i 1784, da dens jorder blev lagt langt væk fra bygningerne. I 1835 blev dens marker lagt under Seinhuusgaard. Bygningerne forfaldt og blev revet ned en efter en. Til gengæld var der andre gårde, som klarede sig godt - specielt gårde, der kombinerede landbrug og brænderi. Blandt købstædernes privilegier var også eneretten til at fremstille brændevin, og i hundredåret mellem 1750 og 1850 blev brændevinsbrænding et af Store Heddinges vigtigste erhverv. I 1804 var der syv store og syv små brænderier i byen, hvoraf de store indgik som en del af en større virksomhed med landbrug, købmandshandel og/eller værtshus. Søren Hoffmeyer fra Falster overtog i 1763 købmand Egners gård, der lå som anden gård syd for Egestræde ud mod Algade, hvor han indrettede brænderi. Ved udskiftningen fik gården 125 tønder land i et samlet lod fra byen ud mod Tommestrup Mark. Året efter opkøbte Hoffmeyer jorden fra den bagvedliggende gård, Munketofte, og kom derved op på 176 tønder land. I 1837 bestod gården af 180 fag bygninger og rummede bl.a. byen største brænderi.

I 1814 blev den sydligste gård i byen - i dag kendt som Louisenborg - overtaget af Peder Svendsen. Han indrettede brænderi, som med tiden skulle overtage rollen som byen største. Et storstilet jordopkøb bragte gården op ca. 200 tønder land i 1850. Jorden var koncentreret i en trekant umiddelbart syd for byen. Den tredje store brænderigård i byen var Haubergs gård, der lå på vestre side af Algade ud for Egestræde. Gården havde i 1810 et jordtilliggende på 54 tønder land., men desuden ejede Hauberg gårde i Bjælkerup og Sigerslev. Sønnen udvidede i 1830'erne brænderiet, så det lå på linie med Hoffmeyers og Peder Svendsens.

På hjørnet af Vestergade og Algade blev Erik Bentsens brænderi i 1873 erstattet af Stevns Bryggeri. Dette foto fra bryggeriet er fra 1927 (Stevns lokalhistoriske arkiv).

Næringslov og landbrug

I 1830 blev det besluttet at anlægge et nyt torv i Store Heddinge. Kirketorvet havde længe været for lille til torvedagene. Som placering for det nye torv valgte man pladsen ved gadekæret i den anden ende af Algade, hvor der meget passende var et hul i husrækken mod vest. Men ikke kun handelen blev flyttet væk fra det gamle middelalderlige center ved kirken. I 1839 indviedes et nyt råd-, ting- og arresthus i den østlige del af Nytorv. Bygningen afspejler store ambitioner hos byens styre om at hæve sig op i købstædernes række. Hofbygmester Jørgen Hansen Koch blev ansat som arkitekt, og han tegnede en meget stilren, nyklassicistisk bygning, som har hævdet sig flot i den beskedne by.

Næringsloven i 1857 ophævede købstædernes særrettigheder inden for handel og erhverv. Købstæderne skulle nu til at stå på egne ben og klare sig i friere konkurrence end tidligere. I den følgende tid mistede Store Heddinge nok i nogen grad præget af landsby, og lerklinede huse blev gradvist erstattet af grundmurede huse, men landbruget vedblev at spille en stor rolle i byens erhvervsliv. I 1905 var der stadig 15 jordbrug i byen.

Hoffmeyers gård blev i 1873 overtaget af Peder Gram. Han kom dog kun til at drive det fælles landbrug og brænderi i en kort periode. I 1884 blev brænderiet nedlagt som det næstsidste i byen og hele jordtilliggendet solgt til Peder Svendsens gamle gård, og han besad efterhånden 500 tønder land. Gården bar i den periode det meget selvbevidste navn Store Heddinge Hovedgård. Navnet blev ændret til det nuværende, Louisenborg, i 1908, da P. Lind købte den. I 1919 blev godt 100 tønder land solgt fra til byggegrunde.

Haubergs gård blev i 1851 solgt til Scavenius fra Gjorslev, og dermed blev dens skæbne kædet sammen med byens gamle kongsgård, Erikstrup, der havde mistet sine jorder i 1835. Erikstrup blev flyttet hen på Haubergs gård, og i de næste 75 år havde gården adskillige forpagtere og ejere. I 1927 var det slut: Jorden blev udstykket og bygningerne omdannet eller nedrevet. Der er nu benzinstation på en del af området.

I 1849 blev Grønvolds købmandsforretning grundlagt i Algade 12. I 1870'erne blev den overtaget af den tidligere kommis Christian Richter, som udviklede sin forretningsvirksomhed til en af de største på Sjælland med kolonialhandel, kul, korn og foderstoffer, isenkram og trælast foruden en ægpræserverings- og ægpakningsanstalt anlagt 1890 og kaffebrænderi anlagt 1903. I 1890 overdrog han isenkram og trælastafdelingen til en søn af forretningens grundlægger, Grønvold. Den øvrige del af Richters forretningsimperium blev ført videre af hans sønner til 1961.

Byens udseende

Store Heddinges struktur som langby holdt sig helt frem til 1800-tallet, da Kirketorvet ophørte med at være centrum for handel og offentlige institutioner. Tilbage blev kun kirken og præstegården. En kort renæssance fik byens gamle torv dog igen i 1943-1970, da byens rådhus flyttede til hjørnet af Algade og Kirketorvet i det nuværende bibliotek. Til gengæld opstod der flere nye centre i byen.

Torvehandelen blev flyttet til Nytorv i 1830. Dermed blev det et meget vigtigt centrum i byen, yderligere understøttet af, at rådhuset flyttede til østsiden af Nytorv i 1839. Egestræde blev centrum for opdragelse af byen børn og ungdom med skole og børnehave, og i den nordlige udkant af byen i Nørregade lå sygehus, fattiggård og håndværkerstiftelse for syge og gamle håndværkere. Bønderballe skiftede navn til Vestergade, men beholdt endnu et stykke tid sit præg af at være byens fattige område med fattigskole og Peder Svendsens Stiftelse, som kunne huse otte boligløse familier.

Men byen fik ikke kun flere centre. Den strakte sig lidt efter lidt ud til alle sider fra den middelalderlige nord-sydgående længdeakse. Mod vest voksede byen ud mod den nye jernbane. Anlæggelsen af Jernbane Allé og Jernbanegade integrerede Vestergade i resten af byen. Byggeriet langs de nye jernbaneveje blev også præget af den nye tid med pakhuse og kornsiloer, og i Jernbanegade kom der teknisk skole i 1896 og biograf i 1916. Posthuset flyttede fra Egestræde til stationen. Nord for Nytorv skete der foreløbig ingen udbygning mod vest, sikkert betinget af, at sognegrænsen på det stykke kun gik 100 meter vest for Algade. Storkøbmand Christian Richter tog efter århundredskiftet initiativ til anlæggelse af et nyt boligkvarter syd for Vestergade.

Kort over Store Heddinge 1897, (Stevns lokalhistoriske arkiv).

I 1879 blev Østsjællandske Jernbane oprettet. Store Heddinge station blev placeret vest for byen. For at forbinde byen og stationen anlagde jernbaneselskabet Jernbane Allé fra Vestergade, mens byen påtog sig at anlægge Jernbanegade og dermed forbindelsen til Nytorv. Billedet er fra 1910. (Stevns lokalhistoriske arkiv).

Foto af Grønvolds isenkramforretning i 1944. Krigens varemangel gjorde det ikke let at lave en indbydende vinduesudstilling. (Stevns lokalhistoriske arkiv).

Mod øst strakte Munkegade sig ud mod lystanlægget Munkevænget fra 1891 og stadion fra 1942. Over for Vestergade kom Østergade til i 1896, anlagt af købmand Christian Richter, hvis købmandsimperium strakte sig på begge sider af gaden. Richter byggede selv en villa i Østergade, der blev et af Store Heddinges mere attraktive villakvarterer.

Mod nord strakte byen sig ud mod landsbyen Bjælkerup, der efterhånden blev til en forstad. Sygehuset blev i 1923 bygget i området mellem Bjælkerup og Store Heddinge. Falcks redningsstation blev lagt for enden af Nørregade i 1943, og Østsjællands Andelsvaskeri fra 1950 blev lagt over for sygehuset.

I den sydlige udkant voksede Chr. Richters boligkvarter sydpå over på den anden side af Frøslevvej. I 1918 blev Berg og Friis`s garveri flyttet fra Køge til den sydøstlige del af Store Heddinge ud mod Højerupvej, hvor det udviklede sig til et af de større garverier i Danmark. 30 år senere slog en autoriseret Ford-forhandler sig ned på hjørnet af Højerupvej og Rengegade. Disse to virksomheder blev de første i den senere industriudvikling sydøst for byen.

Store Heddinge efter 1950

I 1950 havde Store Heddinge 2.230 indbyggere. Nok var byen sluppet af med sit landsbypræg, men det var stadig en af de mindste købstæder på Sjælland og kun med en meget beskeden industriudvikling. Kommunesammenlægningen tog for alvor fart på Stevns i 1962, da de sydstevnske kommuner slog sig sammen i Boestofte Kommune, og Holtug, Magleby og Store Heddinge landsogn dannede den første Stevns Kommune. Købstaden Store Heddinge var pludselig omgivet af store landkommuner, hvoraf den ene, Stevns Kommune, bl.a. omfattede 'forstaden' Bjælkerup.

Ved kommunalreformen i 1970 blev den nuværende Stevns Kommune dannet. Sammenlægningen betød bl.a., at den gamle grænse mellem købstaden og landsognet, som havde gået kun cirka 100 meter vest for Algade, forsvandt. Det gav byen en mulighed for at udvide sig mod vest, også i den nordlige del, og i 1970'erne blev det nye rådhus og lægehuset bygget i det tidligere landsogn på Erikstrups gamle markjorder.

I perioden 1975-1983 blev der bygget en ny, stor skole nord for rådhuset. Den fik navn efter sin beliggenhed og kom til at hedde Erikstrupskolen. Skole og rådhus kom igen til at ligge samlet som i middelalder og renæssance. I første omgang blev det besluttet at beholde den gamle Store Heddinge Skole i Egestræde med alle ti klassetrin, men i 2000 blev den nedlagt, og eleverne flyttet til Erikstrupskolen, der fik en ny tilbygning.

Boligkvarterer er der da også skudt flere op af, hovedsagelig ved byens indfaldsveje fra nord, vest og syd. I 1984 blev det første spadestik taget til Lejerbos almennyttige boligbyggeri ved Bovangen ved Vesterbro.

På grund af byens beskedne udvikling blev der aldrig foretaget større saneringer og nybyggerier i den gamle bykerne. En undtagelse er dog Bryggergaarden, indrettet i det tidligere Stevns Bryggeri på hjørnet af Vestergade og Algade samt ejerboligkvarteret 'Munkehaven' bag Richters og Grønvolds gamle købmandsgårde. Begge byggerier stammer fra 1980'erne.

Men selvfølgelig er der blevet bygget nyt i husrækkerne i Store Heddinge, og de gamle huse er blevet ændret, så de passede til nye krav og ny brug. I 1970 byggede Bikuben nyt på hjørnet af Algade og Egestræde. Advokat Niels Arup mente, at der var tale om 'et Fort Knox....som kunne få krigsråbet til at stikke fast i halsen på enhver rødhud, der blot ville tænke på at angribe fortet med anmodning om et mindre lån'.

Stevns 16/08/02 13:26 Side 12

Kirketorvet

Hvad der mangler af storhed i landskabet i og omkring Store Heddinge (med kystlandskabet og klinterne som en markant undtagelse) må i stedet søges i detaljen: Mange af de gamle huse fra 1860-1930 fortæller med deres kridtstensfacader om klintens (og kridtets) nærhed. Bækken har givet Bjælkerupvej sit smukke, svungne forløb. Det store landskabs blide kurver ses i de svage stigninger mod øst i Kirketorvet, Egestræde, Munkegade og Østergade. Overgangen mellem land og by har et smukt eksempel ved Bjælkerupvej mod Bækken og jernbanen, men læg også mærke til Rengegades gårdanlæg mod øst.

Eksemplerne på vellykkede bebyggelser og bebyggelsesmønstre er mange flere end de nævnte, men der er også eksempler på det modsatte. Især de seneste 40 års kraftige byvækst har haft omkostninger.

Parcelhusudstykningerne eksempelvis ved Rosenvangen, Bovangen og Digevangen har sprængt bymidtens skala og sløret samspillet med landskabet. Ud over et umådeholdent forbrug af areal er der tale om et arkitektonisk og landskabeligt tab af kvalitet.

Med inspiration i Store Heddinges tradition for markante tårne og rumdannende allébeplantninger kunne der formuleres en ny strategi. Modsat vækstfilosofien kunne der stræbes efter en ny praksis, der som mål har reparation og profilering. Punkthuse med en markant højde kunne profilere det flade landskab, og lineære træbeplantninger kunne tydeliggøre retninger og landskabelige overgange. Sådan kunne Store Heddinge få en mere skarpt skåret arkitektonisk profil.

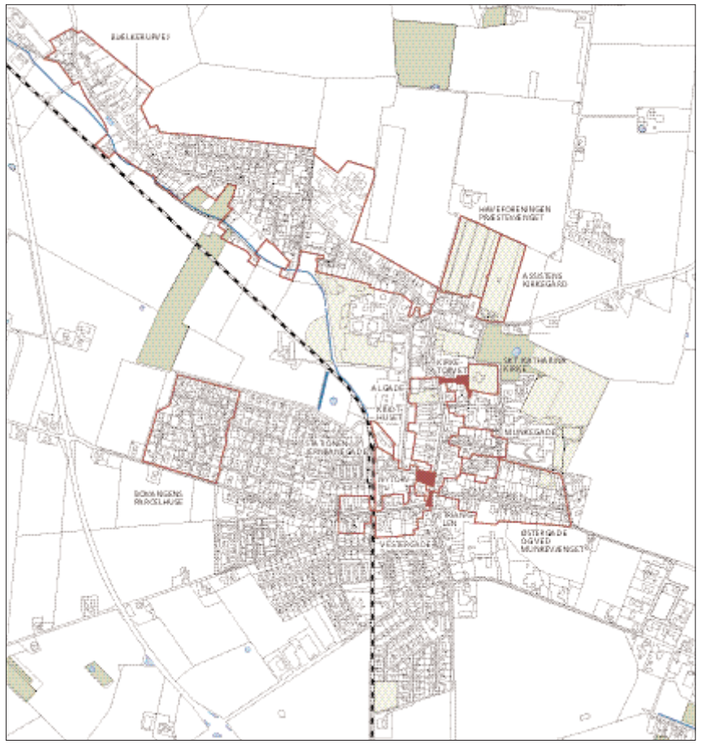

Kort 1:16.000

Bebyggelsesmønster

Byens torve

Skt. Katharina Kirke / side 13
Kirketorvet / side 13
Assistens Kirkegård (ved Sigerslevvej) / side 14
Haveforeningen Præstevænget / side 15
Algade / side 16
Nytorv / side 17
Stationen/Jernbanegade / side 17
Trianglen / side 18
Munkegade / side 18
Østergade og Ved Munkegade / side 19
Vestergade / side 20
Bebyggelsen Kridthuset / side 21
Bovangens parcelhusområde / side 21
Bjælkerupvej / side 22

Skt. Katharina Kirke

Kirken benævnes hyppigt Store Heddinge Kirke, men den har sit rette navn fra en inskription på en af kirkeklokkerne (fra 1457). Kirken hører med sit ottekantede skib til blandt Danmarks mest særprægede middelalderkirker. Kirken ligger på en skrånende flade, der falder svagt mod Algade i vest. Terrænets oprindelige niveau kan opleves ved det østvendte kor. Fra kirkens parkrum er der mod nordøst og vest udsigt til allétræer. Mod vest er der via en solid port udsigt til Kirketorvets smukke forløb ned mod Algade. Forbindelsen mellem parkrummet og den gamle skolegård er sympatisk. Værdifuld er også overgangen ved Kirkestræde, hvor kirkemuren runder spændingsfuldt.

Når man kommer fra Kirketorvet, opleves kirken som borgagtig, stor og afvisende uindtagelig. Den stemning nuanceres efter passagen af kirkemurens port. Indgangen i tårnet virker stadigvæk ikke indbydende, men i det parkagtige rum, der afgrænses af de høje allétræer, er man ikke i tvivl om, at man er velkommen. Den grønne flade med gravsteder, enkeltstående gamle træer, alléer og kirkemuren med gamle gravsten inviterer til oplevelse og udforskning. Sådan er det også med kirken. Dens sammensatte bygningskrop er med sin proportionering ikke noget helstøbt bygningsværk, men der er i materialesammensætningen mellem kridtsten og teglsten, overgangene ved terræn, gavlenes form og de fine tagflader historiske spor med stor oplevelsesværdi og identitet. Samlet vurderet er Skt. Katharina kirke og dens grønne parkanlæg af høj arkitektonisk kvalitet. Skal parkrummet bevares, må der udarbejdes en haveplan, der fastholder de grønne plæners åbenhed og giver bud på de gamle alléers fornyelse.

Kirketorvet

Kirketorvet stiger svagt fra Algade i vest til kirken i øst. Fra Kirketorvet er der mod øst udsigt til Store Heddinge Kirkes urfjeldstunge tårn, den omkransende, beskyttende kirkemur og den høje allés trækroner. Mod vest er der udsigt til Algades fine bebyggelse. Mod syd er der mod Kirkestræde kig til en tragtformet rumdannelse og spændingsfulde, bygningsmæssige skalaspring. Skt. Katharina Kirkes funktion som fixpunkt må under ingen omstændigheder svækkes ved politisk korrekt træbeplantning på Kirketorvet!

Kirketorvet kan opdeles i to. Første del mod Algade er tragtformet og spidser mod øst. I samspillet med den fine randbebyggelse opstår der, hvor tragten er smallest, en spændingsfuld overgang til Kirketorvets anden del, der er rektangulær. I manglen af randbebyggelse må det pudsede hvide hus, det hvidmalede stakit, bøgehækken og den grå kirkemur definere rummet. Det lykkes med god hjælp fra den homogene naturstensbelægning. Ros fortjener desuden fortovene med de gule teglklinker som adskillelse mellem betonfliserne. De fremhæver torvenes form og viser vej.

Bortset fra de uskønne markiser på ejendommen Kirketorvet 1 rummer torvets randbebyggelse fine eksempler på byhuse. I den sammenhæng er placeringen af elskabene klos op af soklerne beklagelig. Præstegården, der ligger tilbagetrukket fra Kirketorvet, er et bygningsværk af format.

Samlet vurderet er Kirketorvet med det spændingsfulde forløb, de fine byhuse og den eksemplariske belægning et byrum af høj arkitektonisk kvalitet.

Skt. Katharina Kirkes oplevelsesrige gavle.

Skt. Katharina Kirke står solidt på den træomkransede flade.

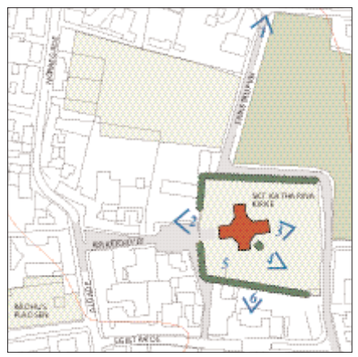

Skt. Katharina Kirke 1:4.000
1 Udsigt til kirketårnet
2 Kig til indgangsparti og kirketårnet der dominerer
3 Kig til oplevelsesrigt murværk
4 Kig til bøgen, den grønne flade og gravstederne
5 Den himmelstræbende allé
6 Kig til kirkemur

Kirketorvet 1:4.000
1 Udsigt via kirkemurens port til kirketorvet
2 Kig til mur og kirketårn
3 Kig til Kirketorvets smukke tragtform
4 Kig til præstegård og smukt tragtformet rum
5 Smukt forløb, kig til skarpe hjørner

Skitse ved Kirketorvet.
Terrænet stiger svagt mod kirken.

Stevns 16/08/02 13:26 Side 14

Assistens Kirkegård (ved Sigerslevvej)

Kirkegårdens terræn opleves som fladt. Træerne i skellene mod nord og øst samt allétræerne langs kirkegårdens midterakse lukker for udsigten til landskabet. Mod vest er der livgivende udsigt til haveforeningen Præstevængets spraglede træskure, mens der mod syd over trætoppene er udsigt til kirketårnet. Træbevoksningen mod nord og øst er uprækis og kunne med fordel styrkes med nyplantning.

Ankomsten til Assistens Kirkegård domineres af de høje allétræer og midteraksen, som fører ned til kapellet, der står som fixpunkt. Fra midteraksen er der adgang til et stisystem med gravsteder omkranset af lave buksbomhække. Selvom stedsegrønne buske nogle steder er ved at lukke for overblikket, er der i sammenstillingen mellem de lave gravsteder og den smukke himmelstræbende allé et skalaspring af høj, havearkitektonisk kvalitet. Overgangen mellem kirkegården og Sigerslevvej er sikkert udført med et smukt stålstakit ophængt mellem solidt murede kridtstenssøjler.

Kirkegårdens italiensk inspirerede kapel er med det fornemt detaljerede murværk af grå kridtsten med røde bånd af teglsten en fornem, bevaringsværdig bygning. Af høj arkitektonisk kvalitet er også graverboligen og den lille toiletbygning. Med deres materialevalg, størrelse og præcision i udførelsen tager de imod med disciplineret diskretion. Det er i den forbindelse uforståeligt, at det arkitektoniske makværk, som den lave garagebygning er et udtryk for, kan accepteres.

For at fastholde Assistens Kirkegård som et smukt, kultiveret haverum bør der udarbejdes en haveplan. Den skal på sigt fastholde kirkegårdens allé og skellene mod nord og øst som markante træbevoksninger. Endvidere er det vigtigt for at fastholde anlæggets sympatiske åbenhed, at kirkegårdsfladens stedsegrønne buske ikke bliver for dominerende. Sidst men ikke mindst må også forbindelsen til Skt. Katharina Kirke via Erikstrupvej fastholdes og styrkes.

De høje allétræer introducerer det italiensk inspirerede kapel.

Graverboligens gennemførte materialevalg og detaljering giver en stemning af disciplineret diskretion.

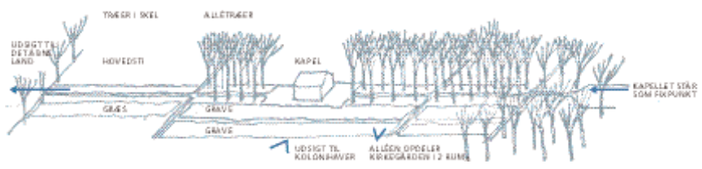

Assistens Kirkegård. Terrænet opleves som fladt.

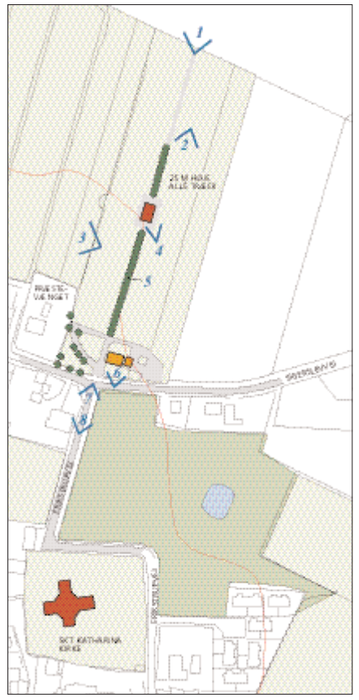

Assistens Kirkegård 1:4.000
1 Udsigt til det åbne land
2 Udsigt til gravsteder
3 Udsigt til kolonihaver
4 Kig til kapel, murværk af høj kvalitet
5 Her opleves alléens trækatedral
6 Udsigt til graverbygning
7 Kig til kirketårnet
8 Kig til kirkegårdens indgangsparti og allétræer

Haveforeningen Præstevænget

Haveforeningen Præstevængets terræn opleves som fladt. Mod sydøst og nordvest danner kirkegårdens og Kappelkærvejs allétræer smukke, rumlige afgrænsninger. Mod nordsiden er der udsigt til det åbne land, mens der mod sydvest er udsigt til parcelhuse. Overgangen mod nordøst og sydvest kunne med fordel styrkes med træbeplantning.

Kolonihaverne er udstykket med henblik på intensiv dyrkning. Derfor er de små skure, der giver læ i ruskvejr og plads til haveredskaber, trukket helt tilbage til naboskellet. Det gamle bebyggelsesmønster er intakt, men det er tydeligt, at haverne har skiftet funktion. Fra at være familiens spisekammer er haven blevet et rekreativt flugtrum for hvile og fællesskab. Hver for sig er de små malede træskure ikke noget særligt, men i deres sammenstilling er de med deres løsslupne skaberglæde og fine haveplaner værdifulde oaser friholdt for planlægningens detaljerede ensretning.

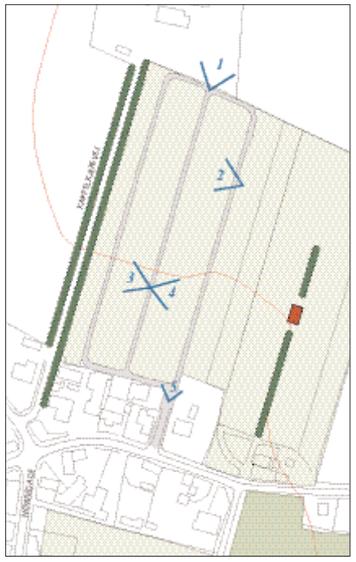

Haveforeningen Præstevænget 1:4.000
1 Udsigt til det åbne land
2 Udsigt til velordnede haver
3 Udsigt til Kappelkærvejs allétræer
4 Udsigt til kirkegårdens allétræer og gravstederne
5 Indgang til haveforening

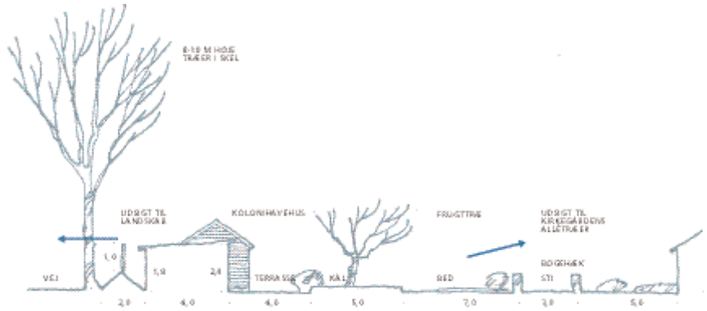

Snit i kolonihave.

Skitse af facader.

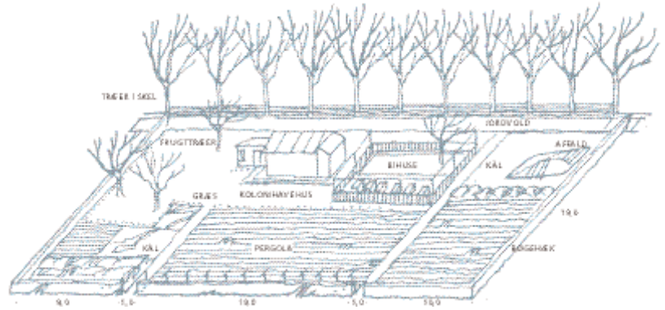

Skitse af kolonihave.

Et flugtrum til refleksion over de overflødiges oprør.

Her er giro 413 et hit.

Stevns 16/08/02 13:26 Side 16

Algade

Algade, der er rygraden i Store Heddinge, kan føres tilbage til middelalderen. I midten af 1800-tallet fik Algade sin spændende kombination af længehuse og gårdanlæg. I år 2001 er Algade på godt og ondt en livlig handelsgade, hvor hensynet til kunderne helt tydeligt vejer tungt. Som modvægt til handelstandsforeningens interesser er det en god ide at kigge op over markiserne. Her er der fine kig til tidligere tiders byggeskik.

Algades nord/syd-orienterede bebyggelsesmønster er lokaliseret på en plan landskabsflade. I Algades længderetning er der udsigt til et smukt, svagt buet forløb, hvor randbebyggelsen danner et fortættet byrum. Mod nord indledes Algade ved Nørregade af et spændstigt sving, mens afslutningen mod syd er Trianglens delikate tragt. Mod øst er der ved Kirketorvet, Egestræde og Munkegade udsigt til byrum med svagt stigende terræn. Mod vest er udsigten af betydeligt ringere kvalitet ved den åbne flade med det opsplittede rum ved Rådhuset og supermarkedet. I den sammenhæng er Nytorvs bymæssige rumdannelse et plaster på såret.

Algades bebyggelsesmønster er oplevelsesrigt. Mod vest er der dybe grundstykker med labyrintiske gårdanlæg og grønne haver. Mod øst er bebyggelsesmønstret blevet kittet sammen med Egestrædes og Munkegades udstykninger. Her mødes gamle købmandsgårde og åbne parkeringspladser med boligbebyggelse. Det kan opleves, hvis man foretager et snit på tværs af Algade ved den gamle 'Spare- og Laanekassen for Store Heddinge og Omegn' fra 1925 og forretningen i Algade nr 14. Der er i den dynamiske blanding mellem rekreation, handel og boliger kvaliteter, som man, med et skarpt blik for det arkitektoniske potentiale, kunne få noget fint ud af.

Nørregades skarpe hjørne er en smuk optakt til Algades svagt krumme forløb. Efter svinget blændes der op for kigget til Kirketorvet. Det er en berusende oplevelse, der hurtigt afløses af arkitektoniske tømmermænd ved det åbne sår ved Rådhuset. Hvad gør en tankstation og så stor en parkeringsplads i første parket til Algades helstøbte byrum? Fortsættelsen i det snorlige, tætte gadeforløb afsluttes i et rumligt festfyrværkeri ved Nytorv og Trianglen.

Algades bebyggelse består af en- og toetager høje byhuse med underetager, der desværre er ødelagte af uindlevede butiksfacader. I det arkitektoniske rædselskabinet står den gamle købmandsgård, hvor der nu er supermarked, til skræk og advarsel. I moradset af arkitektonisk dårligdom er den fint restaurerede ejendom nr. 37 med det gedigne murværk, de sprossede vinduer, sålbænkene og indgangsdøren af kobber en oase. Opløftende er også nr. 21 og 19 med deres rustikering, fordi de sammen med Stevns Bibliotek på fornem vis repræsenterer gadens malede og kalkede huse. Nr. 21a, den forhenværende 'Spare- og Laanekassen for Store Heddinge og Omegn' er noget særligt. Med en arkitektur spækket med græsk inspirerede fragmenter er det en bygning, der er et besøg værd. Facaden mod gaden er med det mørke murværk et udtryk for urokkelig soliditet. Inde i den smalle gård giver de okkerfarvede, kalkede facader, trappetårnet og indgangspartiet med den herskabelige trappe en næsten romersk stemning. Øst for Algade er der mellem butikkernes nybyggede bag- og sidehuse mulighed for nærkontakt med de gamle købmandsgårdes længer. Det giver stedet identitet og tydeliggør historien.

Algade er med sin blanding af skidt og kanel værdifuld som et eksempel på en dynamisk handelsgade, der både rummer fortid og nutid.

Sparekassens murede facade udtrykker urokkelig soliditet.

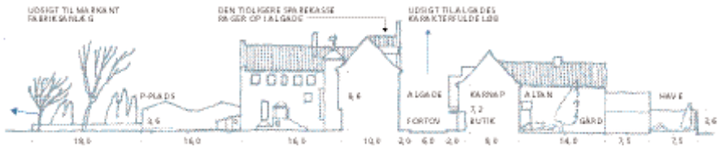

Snit i Algade.

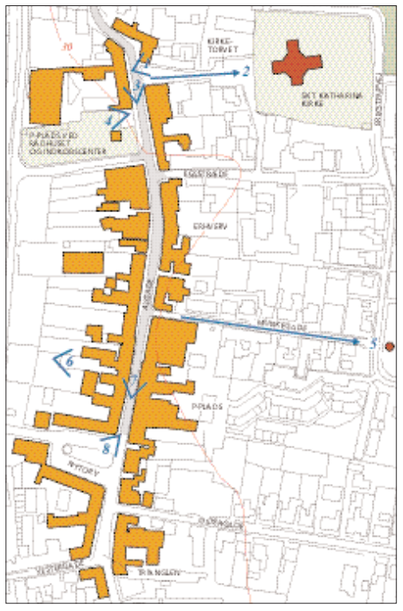

Algade 1:4.000
1 Kig til Kirketorvets tragtform
2 Skt. Katharina Kirke står som fixpunkt
3 Det smukke, skarpe hjørne
4 Opsplittet byrum -moderne indkøbscenter
5 Vandtårnet står som fixpunkt
6 Et stykke Italien i Store Heddinge
7 Kig til Algades karakterfulde løb
8 Kig til Nytorvs og Trianglens flader

Algades afslutning mod Nørregade formidles af et spændingsfyldt, skarpt sving.

Nytorv

Nytorv 1:4.000
1 Stationen står som fixpunkt
2 Kig til Nytorvs dominerende baldakiner
3 Tinghuset står som fixpunkt
4 Kig til Nytorvs smukke form

Fra middelalderen har Store Heddinge haft to torve. Et i nord knyttet til Skt. Katharina Kirke og et i syd, hvor Vestergade mødte Algade ved Trianglen. Da Kirketorvet blev for trangt til at rumme byens marked, blev det i 1830 besluttet at anlægge et nyt torv foran gadekæret 'Folkegabet', hvor der i Algade var et hul i husrækken mod vest. For enden af det langstrakte Nytorv blev der opført et nyt rådhus, som også var tingsted og arresthus. I år 2001 er Nytorv et fornemt byrum med et livligt handelsliv.

Nytorvs terræn opleves som helt fladt. Fra torvets østlige ende er der mod nord og syd udsigt til handelsgaden Algades lige forløb og Trianglens smukke tragtform. Algades træer svækker oplevelsen af byrummet. Mod vest er der udsigt til Nytorvs naturstensbelagte flade, randbebyggelsen og Jernbanegades fine forløb mod jernbanestationen.

Adgangen til Nytorv er smukkest, når man kommer fra stationen og Jernbanegade, fordi Tinghuset på lang afstand introducerer Nytorvs fine rumdannelse. Overgangen ved Unibanks dårligt indpassede domicil er imidlertid en skuffelse. Her ødelægger en pølsebod oplevelsen af Tinghusets nyklassicistiske facade. Men ikke nok med det. Den rumdannende randbebyggelses facader skæmmes af dominerende, faste markiser. I det bygningsmæssige virvar skiller det to etager høje hjørnehus af grå kridtsten ved Trianglen, den pudsede, hvidmalede villa med de elegante sprossede vinduer ved Jernbanegade og Tinghuset sig ud ved deres sikre proportionering og den omhyggelige bearbejdning af detaljerne. Tinghusets pudsede flader, de solidt forankrede naturstenssokler og sålbænkene af kobber giver en stoflighed, der virker bemærkelsesværdig.

Trods gumpetunge markiser og uheldige butiksfacader er Nytorv et værdifuldt bymæssigt rum. Omsorgen for torvets belægninger og byinventar i form af bænke, pullerter og belysning er prisværdig, men skulle man som et tankeeksperiment nyanlægge Nytorv, ville en mere ligefrem robusthed i belægninger og inventar være værd at overveje.

Tinghuset er med sin sikre proportionering, de fornemme materialer og den omhyggelige detaljering noget særligt.

Eksemplarisk belægning på Nytorv.

Stationen - Jernbaneallé
Dominerende skiltning og grafitti-hærværk svækker oplevelsen af den smukke stationsbygning.
Det bør der gøres noget ved.

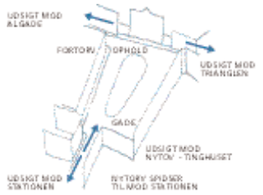

Med sit 'falske'perspektiv og klare afgrænsning udnytter Nytorv på overbevisende måde fladen. Terrænet opleves som fladt.

Stationen - Jernbanegade

Stationen, Jernbanegade 1:4.000
1 Kig til jernbaneterræn
2 Kig til Teknisk Skoles murværk
3 To bygningskroppe introducerer Jernbanegade
4 Tinghuset står som fixpunkt

Jernbanegade, stationen og jernbanearealet ligger på en udstrakt flade, der stiger svagt mod Nytorv og Algade i øst. Fra pladsen foran stationen er der mod øst udsigt til Tinghuset og Jernbanegades smukke forløb. Mod syd er der udsigt til tømmerhandlen og en stor parkeringsplads. Fra perronen er der mod vest udsigt til sporarealet og en dårligt vedligeholdt kratbevoksning. Set fra Nytorv lukker stationen Jernbanegades byrum.

Ankomsten til stationen er smukkest, når man kommer fra Nytorv. Her danner velformede huse i en og to etager et rum med en stemning af åbenhed og tro på fremtiden. Den murede bebyggelse med den gamle tekniske skole, det gamle jernbanehotel og stationen er med deres enkle bygningskroppe, de præcise tagflader, gesimserne, de vandrette bånd, vinduesstikkene, trappestenene og soklerne en oplevelse af høj arkitektonisk kvalitet. Det er i den sammenhæng vigtigt, at butiksskiltning, trafikskiltning og billetautomater både udformes og placeres med en større respekt for det historiske stationsmiljø, end det aktuelt er tilfældet. Hvad angår almindeligt bygningsvedligehold og grafittihærværk må der, når det gælder stationen, råbes vagt i gevær.

Jernbanegade/stationen er et værdifuldt byrum. Overgangen fra jernbanearealet til parkeringspladsen ved tømmerhandlen trænger til en havearkitektonisk behandling.

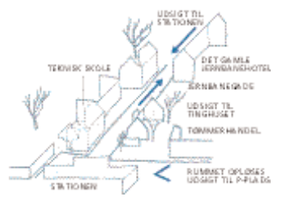

Skitse ved Stationen - Jernbanegade
Fine, rumlige overgange.

Stevns 16/08/02 13:26 Side 18

Trianglen

På den sydligste del af Algade, fra Nytorv til Rengegade, udvides gaderummet til en lille plads med en trekantet form, hvoraf benævnelsen 'Trianglen' er opstået. Dette har givet anledning til opsætning af et gadeskilt med navnet Trianglen på hjørnehusets affasede facade - Danmarks korteste gade!

Trianglen opleves som flad. Mod nord og syd er der udsigt til Algades og Rengegades fine, svagt krumme forløb. Mod øst ved Østergade er der kig til et svagt stigende terræn og velhavervillaer, mens der mod vest ved Vestergade er kig til et sving og smukt tilspidsede fortove. Set fra Trianglen er Algades træbeplantning ikke god.

Oplevelsen af Trianglens rum er smukkest, når man kommer fra Nytorv. Herfra ses tragtformen i sin helhed, og det smukke okkerfarvede hus med det store tegltag formidler på en fin måde Trianglens møde med Vestergade og Rengegade. En anden måde at opleve formen på får man ved at følge østsidens fortov. Her står de gule klinker og kantstenenes bueslag i et spændingsforhold til bebyggelsens forsatte volumener. Den hvide bemaling af asfalten på kørebanen er uskøn og modvirker en rumlig helhed.

Trianglens bebyggelse er præget af uheldigt vedligehold og uheldige, dekorative virkemidler. Som en fattig trøst i dette arkitektoniske morads af skidt og kanel fremtræder det smukt restaurerede okkerfarvede hjørnehus ved Vestergade og Rengegade sammen med det karakterfulde hjørnehus ved Nytorv af kridtsten. Med deres sikre proportioner og omhyggelige detaljer står de som forbilleder for Trianglens uskønne underetager med forretninger. Trianglen er trods alt et værdifuldt torverum. Det kunne med en sammenhængende flade af naturstensmaterialer i et snuptag blive et bymæssigt torverum af en arkitektonisk kvalitet, der matcher Kirketorvet og Nytorv.

Munkegade

Munkegades øst/vest orienterede bebyggelsesmønster er lokaliseret på en landskabsflade med en jævn stigning mod øst. Set fra Algade domineres udsigten af det kraftfulde vandtårn. Tæt på Algade er der mod syd kig til et parkeringsareal med fine, gamle købmandsgårde. Set fra vandtårnet lukker Algades toetager høje randbebyggelse for udsigten. Nyt dårligt indpasset tæt-lavt byggeri med de obligatoriske knækkede bygningskroppe har mod syd på en uheldig måde beskåret grundstykkernes dybde.

Det særlige ved Munkegades bebyggelsesmønster er tætheden og de to husrækkers forskellige forhold til gaden. Husene mod nord er trukket tilbage, således at der opstår en solrig forhave. Husene mod syd er placeret helt ud til gaden.

Munkegade har tæt på Algade store, velbyggede villaer med oplevelsesrige murværksdetaljer. Efter velhavervillaerne kommer længehuse, der er fint proportionerede. Trods uheldigt vedligehold er de skarpt skårne bygningskroppe af høj arkitektonisk kvalitet.

Ved Munkegades afslutning introducerer et smukt gavlkvisthus det fornemme vandtårn, der med sin bombastiske tyngde fungerer som en forbindelse til Munkegården. Vandtårnet er med sin fint artikulerede krop, hjørnernes smig, de murede bånd og de fornemt udførte detaljer bevaringsværdigt. Ud over den arkitektoniske værdi som bygning er vandtårnet et fint eksempel på en begavet anvendelse af et højhus klos op af et en-etages boligbyggeri. Der er i skalaspringet mellem højt og lavt kvaliteter, som burde tages op til overvejelse ved Store Heddinges fremtidige nybyggeri. Samlet vurderet er Munkegade med sin tæthed og sit dominerende vandtårn af høj arkitektonisk kvalitet. I den sammenhæng burde det kun være et spørgsmål om tid, før det umotiverede birketræ nær Algade bliver fældet.

Trianglen set fra Nytorv. Det okkerfarvede hus formidler på en smuk måde overgangen til Vestergade og Rengegade.

Vandtårnet, som afslutter Munkegade, står som fixpunkt.

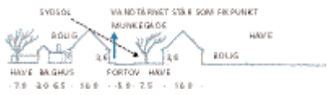

Snit i Munkegade

Trianglen1:4.000
1 Det okkerfarvede hus formidler gadernes møde
2 Kig til Østergades svage stigning
3 Fra porten kig til stemningsfyldt gårdrum
4 Spændingsfuldt, kurvet fortov
5 Vestergades tragt er smuk

Munkegade 1:4.000
1 Kig til Munkegades svage stigning og fine byggeri
2 Huse trukket tilbage -de udnytter solen optimalt
3 Vandtårnet står som fixpunkt
4 Kig til vandtårn fra park
5 Tæt/lavt byggeri bryder stedets bebyggelsesmønster

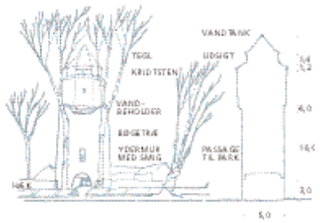

Munkegade

Østergade og Ved Munkevænget

Bebyggelsen i Østergade og Ved Munkevænget er opført over en lang periode fra midten af 1800-tallet til 1960'erne. I år 2001 står Østergade og Ved Munkevænget som et eftertragtet villakvarter for Store Heddinges økonomisk velstillede borgere.

Bebyggelsen ligger med en svag stigning mod øst. I Østergade er der udsigt til et haveagtigt rum med en bymæssig tone. Ved Munkevænget har et værdifuldt udsyn til rekreative arealer. Fra Østergades sydskel er der udsigt til åbne marker og Rengegades varierede bagside. Villakvarteret ved Chr. Richtersgade, Søndergade og Elisabethvej har kvaliteter, som tåler sammenligning med Østergade og Ved Munkevænget.

Oplevelsen af bebyggelsen er smukkest i Østergade. Her danner velbyggede villaer på stribe og store træer et haveagtigt rum. Mellem husene er der kig til dybe grunde med baghuse og velplejede haver. Mod Østergade er der åbne forhaver med lave træer og stedsegrønne buske.

Østergades første del viderefører den historiske stemning fra de gamle købmandsgårde. Kig til venstre til Richters gamle æggepakkeri, hvor der nu er supermarked, og til højre til det nye butikstorv. Bagved ses det dominerende siloanlæg. Efter siloanlægget kommer velbyggede villaer i en oplevelsesrig blanding mellem småhuse, velhavervillaer, murede, pudsede og malede, tidsmæssigt udspændt fra 1850'erne over 1920'erne til 1960'erne. To eksempler skiller sig ud. Det skarpt skårne, sikkert proportionerede lille hus i kridtsten, nr. 14, er med sin materialeholdning og omhyggelige detaljering en arkitektonisk perle. Den lille havestue med de småsprossede vinduer og gårdens baghuse emmer af historie. Af høj arkitektonisk kvalitet er også den grandiose velhavervilla, nr. 18. Husets indgangsparti båret af to bjørne, den solide sokkel, de fantasifuldt placerede karnapper, mønstermurværket og det store tag giver en stemning af engelsk adel. Fine detaljer fra Østergades øvrige bebyggelse er de diagonale hjørner, gavlene med navnene og den nye 1950'er bebyggelses hvide sternbrædder, udhæng, vinduer og rækværk.

Østergade har en høj arkitektonisk og bymæssig kvalitet. Med enkle midler lykkes det med fritliggende villaer at skabe et disciplineret bymæssigt rum med en let haveagtig stemning. Østergade savner en bevidst havearkitektonisk stillingtagen. Det må for eksempel besluttes, om man ønsker en allé, eller om enkelte, fritstående træer er målet.

Østergade og Ved Munkevænget 1:4.000

1 Det smukke dommerkontor
2 Her er en stemning af engelsk lavadel
3 Kig til åbent land og Rengegades bagside
4 Kig til 1950'er og 1960'er villaer
5 Kig til fine træer
6 Bebyggelsens indre
7 Vandtårnet rager op
8 Dominerende silo

Dette lille hus i Østergade opført i kridtsten fremtræder som en nobel gentleman.

Veranda med glasfiligran. En af de mange karakteristiske verandaer.

De store træer giver Østergade karakter.

Østergade stiger svagt mod øst. Den disciplinerede placering af husene styrker den bymæssig stemning.

Snit i Østergade.

Stevns 16/08/02 13:26 Side 20

Vestergade

Vestergade spidser til mod jernbanen.

Ejendommen nr. 21 har et gårdrum, hvor en stemning af sol og sommer fra 1930'ernes Danmark er nærværende.

Enkeltvis er de små byhuse ikke noget særligt, men i deres sammenstilling har de en arkitektonisk kvalitet, det er vigtigt at bevare.

Vestergades bebyggelsesmønster er sydvest/nordøst orienteret på en plan flade. Fra indfaldsvejen Vesterbro og pladsdannelsen Trianglen er der smukke kig til Vestergades krumme forløb. Uindlevet trafikskiltning og dominerende lygtepæle skæmmer desværre.

Ved passagen af jernbanen er der mod syd udsigt til det snorlige jernbanespors flugt til Rødvig. Mod nord kan stationen og jernbanearealet ved tømmerhandlen overskues. Når man færdes i Vestergades og Vesterbros længderetning er der via de mange porte spændingsfulde kig til tætte, labyrintiske gårdbebyggelser.

Vestergades bebyggelsesmønster er i gadens vestlige del kendetegnet ved smalle, dybe grunde med små byhuse. Gadens østlige del har brede, dybe grunde med gamle købmandsgårde, tømmerhandel og det tidligere bryggeri.

Ankomsten til Vestergade fra Trianglen er oplevelsesrig. Her skaber en varieret randbebyggelse et smukt byrum. Bryggeriet Stevns industrianlæg opført i grå kridtsten, det to etager høje forhus med rustikeret underetage i nr. 11, samt ejendommen nr. 21 hævder sig ved deres høje arkitektoniske kvalitet. Peder Svendsens Stiftelse, nr. 13, var engang et smukt længehus. Det er mod gårdsiden ødelagt af en gumpetung, galvaniseret altangang og trapper, der kun kan vurderes som arkitektonisk voldtægt. Det eneste formildende er, at der fra altangangen er en fin udsigt til stedets tætte bebyggelsesmønster.

Vestergades del mod Vesterbro præges af det fornemt istandsatte bindingsværkshus, nr. 16c, men det er en undtagelse i forhold til de små huse med porte eller smalle passager ved gavlene. Disse huse er trods dårligt vedligeholdelse med uskønt skalmurværk, eternittage, sprosseløse vinduer og indgangspartier værdifulde i deres helhed. Et fint eksempel på de smalle, dybe grundes intime miljø kan opleves ved det velholdte porthus, nr. 26. I et snørklet bevægelsesforløb passeres gårdrum, små indlevede terrasser, sirlige brændestabler og træstubbe, inden man når frem til det velholdte haverum. Her er det rumlige forløb hævet skyhøjt over det, der opleves i de moderne parcelhuses hæk-omkransede prydhaver. Vestergade er vigtig at værne om.

Vestergade 1:4.000
1 Smalle dybe haver
2 Små passager
3 Kig til et karakterfuldt rumforløb
4 I overskæringen går rummet tabt
5 Kig til malerisk gårdmiljø
6 Fint gårdmiljø
7 Det tidligere bryggeri
8 Udsigt til smuk tragtform i Vestergades begyndelse

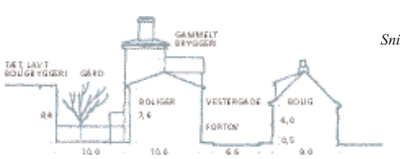

Snit ved det gamle bryggeri.

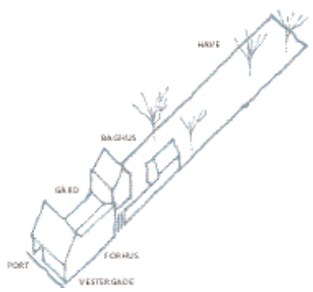

Skitse fra Vestergade.

Bebyggelsen Kridthuset

Bebyggelsen Kridthuset ligger på en åben græsflade tæt på jernbanen vest for Algade. Fra græsfladen er der mod nord udsigt til rådhuset. Mod øst skimtes mellem træbevoksning Algades bag- og sidehuse, mens der mod syd er udsigt til den gamle tekniske skole og stationskomplekset. Mod vest lukker tilfældigt krat og banevolden for udsigten. Skuffer udsigten til omgivelserne ved sin mangel på hjertegribende vuer, er der trøst at hente ved Kridthusets haveanlæg mod jernbanen. Her kompenserer disciplinerede, rumdannende bøgehække for de opsplittede, rumligt diffuse omgivelser. Også det klart afgrænsede gaderum mellem bebyggelsens to længer har arkitektonisk kvalitet, det er vigtigt at værne om. Her lå tidligere jernbanesporene til det siloanlæg, som nu er ombygget til et karakterfuldt boligkompleks med et sympatisk haveanlæg, hvis arkitekt var Karsten Vibild.

Ankomsten til Kridthuset fra Kronhøjvej er oplevelsesrigt på grund af skalaspringet mellem den vestorienterede, karakterfulde fem etager høje gavl og den østorienterede enetages bebyggelses små trykkede karnapper. Men ikke nok med det. Den høje, lange, djærvt proportionerede bygningskrop udtrykker med sine fagopdeling, vinduesrytme, de robuste materialer og den dynamiske skorsten usentimental industriel rationalitet, mens den lave længe med karnapper, smukt udkragede halvtage, træbeklædning og smukke trækonstruktioner kan tolkes som mere sart og følelsesfuld. Fælles for de to længer er dog, at de med deres bygningskroppe, gode materialevalg og omhyggelige detaljer ved murværkets jernankre og træfacadernes vandnæser begge er af høj arkitektonisk kvalitet.

Samlet vurderet er Kridthuset et fornemt eksempel på vellykket genbrug af et tidligere industrianlæg. Mod Algades have- og gårdanlæg og Kronhøjvej ville rækker med levende hegn parallelt med bebyggelsens længer skaffe orden og danne rum i det rumlige forfald.

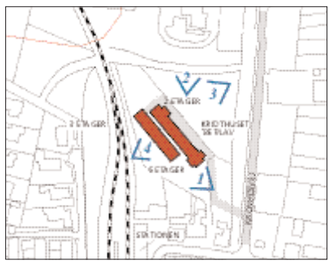

Bebyggelsen Kridthuset 1:4.000
1 Kig til gavle og markant gaderum
2 Udsigt til Rådhuset
3 Kig til træbeklædt længe
4 Kig til haveanlæg

Bovangens parcelhusområde

Parcelhuse; Bovangen 1:4.000
1 Kig til til fællesareal
2 Udsigt til pionerland
3 Kig til zig-zag vej og bøgehække
4 Udsigt via grønning til åbent landskab
5 Træer markerer krydset

Bovangen, der blev påbegyndt i 1980'erne, er med den bevidste anvendelse af bøgehække som rumdannende element et værdifuldt alternativ til de mange rumligt diffuse samlebåndsudstykninger, som skamferer landskabet i Danmark.

Bovangen ligger sammen med Rosenvangen og Digevangen på en landskabsflade, der falder svagt mod nordøst mod jernbanen og Algade i det historiske Store Heddinge.

Adgangen sker via en knækket, blind forsyningsvej orienteret mod syd og nord. Langs vejen er der grønne græsbånd og bøgehække. Hvor områdets grønne stikveje møder Bovangen, markeres krydset af træbevoksning. Det giver fine grønne rumdannelser, men udsigt er der ikke noget af. Kig til landskabet i beskårne brudstykker er kun mulige fra områdets fællesarealer, hvor de trafiksikre fodgængerstier er lokaliseret.

Bovangens tidstypiske parcelhuse med carporte og tilbygninger gemt bag bøgehækkens hjemmeværn er arkitektonisk set ikke noget særligt, men i samspillet med de høje bøgehække etableres der grønne, kultiverede rumdannelser af god havearkitektonisk kvalitet.

Den lave længes trækonstruktion ved Kridthuset er bevaringsværdig.

Bøgehækken skærmer og danner dynamiske haverum ved Kridthuset.

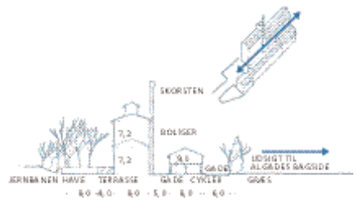

Skitse af bebyggelsen Kridthuset

Bovangens bøgehække danner kultiverede haverum.

Stevns 16/08/02 13:26 Side 22

Bjælkerupvej

Bjælkerup er et gammelt landsbysamfund, der langt op i 1800-tallet forblev selvstændigt. I år 2001 fremstår Bjælkerupvej som en typisk forstadsvej. Bjælkerupvejs bebyggelsesmønstre er nordvest/sydøst orienteret på en landskabsflade med bløde, karakterfulde højdeforskelle. I Bjælkerupvejs længderetning er der udsigt til et smukt, slynget forløb, hvor bebyggelsens placering langs vejen giver en fin, rumlig afgrænsning. Fra sidevejene mod sydvest , fra Ved Bækken og fra det gamle mejeri er der udsigt til det åbne land og bækken, der oprindeligt bestemte Bjælkerupvejs forløb. Ved Bjælkerupvejs møde med Store Heddinge fremtræder Kappelkærvej med de smukke allétræer som noget særligt.

Bjælkerupvej har to forskellige bebyggelsesmønstre. Bjælkerupvejs afsnit fra Fægangen til Ved Bækken er spændende med sine spor efter middelalderlige bebyggelsesmønstre. Her fortæller gårdene langs vejen om den gamle landsby før udskiftningen. Fra Ved Bækken til Kappelkærvej viser bebyggelsesmønstret en forstad/indfaldsvej med en blanding af små landevejshuse og store villaer.

Når man kommer til Bjælkerup fra Klippinge, fortæller hverken plantagen eller de få parcelhuse om, at noget fint er i vente. Det bliver man først klar over efter passagen af et skarpt, dykkende sving, der åbner for vuet til den gamle landsby. Ved det gamle mejeri fra 1898 er der mod vest kig til et eksemplarisk samspil mellem vejforløb, den ydmyge bebyggelse og det åbne landskab. Smukkest er transformatorstationen og lygtepælene med det perspektiviske forsvindingspunkt ude i horisonten. Mod øst ligger hævet, tilbagetrukket fra Bjælkerupvej, en trelænget gård. Den er et besøg værd. Efter den store portåbning kommer man til et smukt, pikstensbelagt gårdrum. Her er der kig til stuehusets bindingsværk, en fin sidelænge med kalket kridtstensmurværk og de små nabohuses intime haver. Efter gården venter en dyb, velholdt have med udsigt til det åbne landskab. Det frie kig mod vest er vigtigt at bevare, fordi det viser de oprindelige gårdes samspil med landskabet.

På vej mod Store Heddinge kan en afstikker mod vest ad Ved Bækken anbefales. Her viser bebyggelsen, hvordan håndværkere og småkårsfolk boede. Klyngen af velhavervillaer er bemærkelsesværdig ved den sikre proportionering. Særlig smuk er dommergården. På den anden side af Bjælkerupvej, over for velhavervillaerne, ligger en fin, lille klynge af skarpt skårne småhuse med nr. 21 som det pæneste. Trods uheldigt vedligehold er de små huse eksemplariske for deres placering, de fremhæver vejens slyngede forløb.

Hvor Bjælkerupvej går over i Nørregade, skaber umotiverede flag og uskøn trafikskiltning en visuel forurening af værste skuffe. Samlet vurderet er Bjælkerupvej en forstads- og indfaldsvej, det er vigtigt at værne om på grund af de mange spor af århundreders byudvikling.

Fra den gamle Bjælkerup landsby er der udsigt til et landskab, hvor det ser ud, som om tiden står stille.

Disciplineret på en linie tydeliggør de små huse Bjælkerupvejs kurvede forløb.

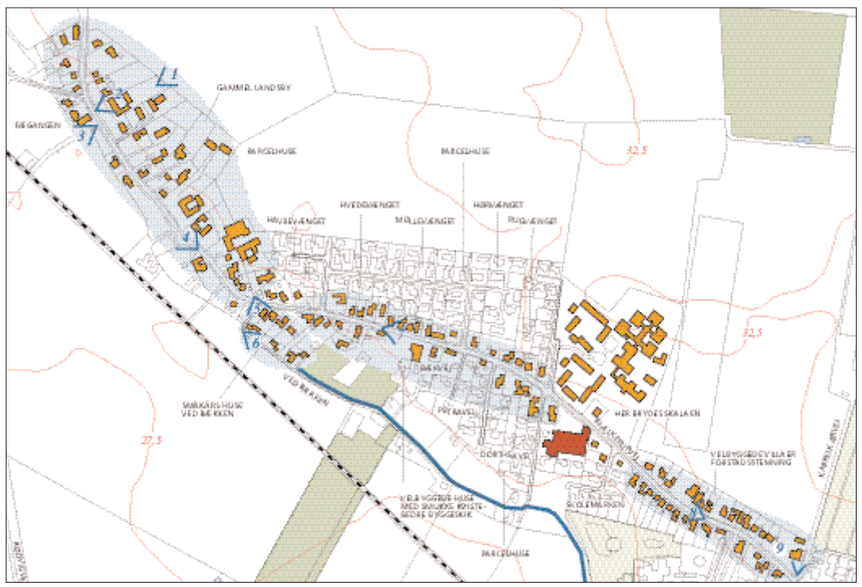

Bjælkerupvej 1:8.000

1 Udsigt fra have til åbent land
2 Fint trefløjet anlæg
3 Stemning á la Danmark 1930
4 Kig til det gamle Bjælkerup
5 En oplevelsesrig klynge med småhuse
6 Fin grænse mellem land og by
7 Velbyggede gavlhuse
8 Mod nordvest enkle, disciplinerede byhuse
9 Den smukke dommerbolig

ARKITEKTONISKE KVALITETER PÅ LANDET

I det flade, svagt bølgede landskab på Stevns ligger de store landsbyer tæt. Denne tæthed og de små sogne vidner om fede jorder. Landsbyerne har mange fælles træk. Den rektangulære og regulerede vejforteby (som er den mest fremherskende) er typisk for de flade landskaber. Her ligger gårde og huse tæt sammen i lige rækker omkring det forholdsvis rette bygadeforløb. En anden type bebyggelser ser man, hvor husene indordner sig landskabets former. Det gælder for eksempel Sigerslev, hvor vejene slynger sig iøjnefaldende omkring en stor mose, men det kan også være landsbyer, hvor hovedgaden følger bunden af smeltevandsdalene.

Da udskiftningen tog fart i slutningen af 1700-tallet, z udflyttet. Den ledige plads i landsbyerne blev forholdsvis hurtigt udfyldt med huse og små husmandsbrug, som på den måde kom til at præge landsbyerne. Man kan den dag i dag på Stevns få et godt indtryk af de oprindelige landsbyers udseende. Prøv at se bort fra de små huse, som ligger tæt ud til vejen. Ret opmærksomheden mod de gårde, der er placeret ophøjet og lidt tilbagetrukket med grønne tofter ned til bygaden. Disse gårde vidner om, hvordan bebyggelserne var placeret i landsbyerne på Stevns langt tilbage i tiden.

Udviklingen er naturligvis ikke gået umærkeligt hen over Stevns. Også her har ombygninger med nutidige byggematerialer sat sig spor. Eternittage, termovinduer, nye døre og en ny have- og plantekultur. Skiftende moderetninger er svære at bremse, men visse træk i bebyggelserne er stadig værd at kæmpe for. Det gælder ikke mindst proportionerne i husenes overbygninger - tagene. I landsbyerne på Stevns er der skræmmende eksempler på gamle huse, som er blevet overhængt med alt for store tage med alt for store udhæng. De skarpe, nye tage står i kontrast til de mange gamle huses blødere former.

Imidlertid har landsbyerne på Stevns i de fleste tilfælde undgået store utilpassede parcelhuskvarterer, der truer med at ødelægge den oprindelige landsbystruktur. Det betyder naturligvis ikke, at landsbyerne ikke kan udvides. Ønsket om at bevare det oprindelige strider ikke imod behovet for fornyelser og udvidelser. Udbygninger skal blot foretages med hensyntagen til den eksisterende landsbystruktur og i en nænsom forståelse for de bevaringsværdige kulturmiljøer, de rummer.

Kort 1:120.000

Magleby / side 24
Holtug / side 24
Sigerslev / side 25
Tommestrup / side 25
Lille Heddinge / side 26
Højerup / side 26
Havnelev og Boestofte / side 27
Lund / side 27
Frøslev / side 28
Lyderslev/Gevnø / side 28
Arnøje / side 29
Hellested / side 29
Godserne på Stevns / side 30
Hovedgården Gjorslev og Søholm / side 31

Stevns 16/08/02 13:26 Side 24

Magleby

Magleby ligger i en langstrakt lavning, som har fald mod sydøst. Landsbyens hovedgade følger terrænet i dalens bund. Nord og syd for hovedgaden stiger terrænet svagt, og et stykke fra selve landsbyen på det højere liggende område mod syd er kirken placeret.

I Magleby var der to hospitaler. Gadehospitalet blev oprettet i 1742 og kirkehospitalet, der blev oprettet i 1763 i den middelalderlige kirkelade. I folkemunde var der faktisk tre hospitaler, det tredie kaldtes kommunehospitalet. Det var alderdomshjemmet! Omkring 1721 opførtes på Frederik IV's foranledning en rytterskole. En fløj af den gamle skole er bevaret. Landsbyen blev udskiftet i 1793 og i den forbindelse forblev kun ni af 38 gårde i landsbyen. Det opløste landsbyens struktur, men tomterne blev efterhånden udloddet til huse og småhusmandsbrug, og dermed kom disse bygningstyper til at præge landsbyen.

Landsbyens hovedstruktur er karakteriseret af det langstrakte hovedgadeforløb og den bebyggelse, der ligger langs gaden. De store gårde er typisk placeret tilbagetrukket med grønne tofter ned til bygaden, hvorimod den varierede småhusbebyggelse ligger i lange rækker tæt ud til gaden.

Kirken, der ligger uden for selve landsbyen, markerer smukt adgangen til byen fra syd. Det er vigtigt at fastholde resterne af det åbne areal mellem kirke og landsby for at kunne forstå og aflæse den oprindelige struktur.

Landsbyen har flere bevaringsværdige bygninger, og der er en værdifuld beplantning, dels som levende hegn mod det åbne land, ved gårdene og ved gadekæret og dels langs sporene af stjerneudskiftningen.

Holtug

Holtug er en vej- og forteby. Mange af gårdene ud til den østlige del af bygaden ligger som sammenbyggede gårdrækker. Ved udskiftningen forblev en del stuehuse fra de udflyttede gårde i landsbyen. De ledige pladser langs bygaden blev udfyldt med små huse, der er placeret tæt ud til gaden. På den måde er byens oprindelige struktur blevet helt. Langs en vinkelret vejføring fra bygaden mod syd er der opført flere villaer. Det nordlige vejforløb mod kirken er også blevet udbygget, så kirken nu næsten hænger sammen med landsbyen. Holtug er kendt siden 1261 som Holthøiæ. I 1721 blev der bygget en rytterskole midt i byen. En ny skole opførtes i 1889 vest for kirken, hvorefter der blev forsamlingshus i den gamle.

Landsbyens hovedstruktur kan opdeles i to karakteristiske mønstre. Den østlige del langs Holtug Linievej, som ligeledes er den oprindelige, samt den vestlige del langs Holtug Bygade. De to bebyggelsesmønstre danner sammen med beplantningen og et par åbne grønninger et smukt, varieret og værdifuldt landsbymiljø med mange kvaliteter. Kirken dominerer landsbyens bebyggelse i kraft af dens markante beliggenhed og danner en meget fin afslutning på landsbyen i nord. Landsbyens afslutning mod øst markeres af gårdanlægget 'Kildegården' samt en markant trærække. Fra kirken er der udsigt over landsbyen og det flade landskab. Der bør ikke bygges tættere på kirken end nu.

Maglebys små længehuse er placeret helt ud til gaderne og danner et sammenhængende miljø.

Den tætte bebyggelse og det snoede vejsystem giver mange oplevelsesrige byrum i Holtug.

Holtugs tætte bebyggelse og kirken på en bakke.

Magleby

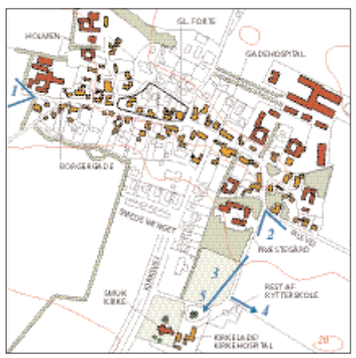

Magleby 1:10.000
1 Udsigt til det åbne flade land
2 Udsigt til det åbne land
3 Åben grønning
4 Kig til Gjorslev
5 Kig til kirke

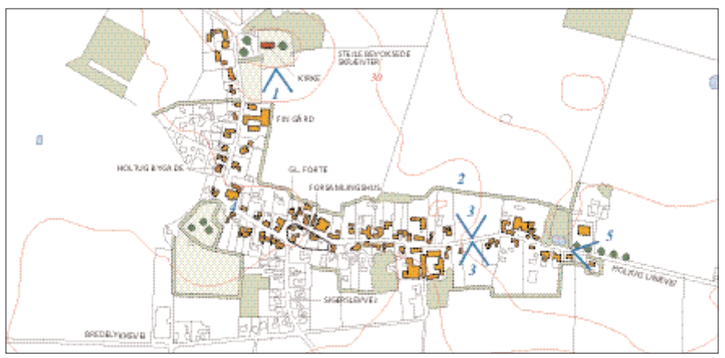

Holtug 1:10.000
1 Udsigt fra kirken ud over landsbyen
2 Klar grænse mod det åbne land
3 Udsigt fra åbne grønninger
4 Tæt og homogent forløb langs Bygaden og Linievej
5 Markant udsigt til landsbyens afgrænsning

Sigerslev

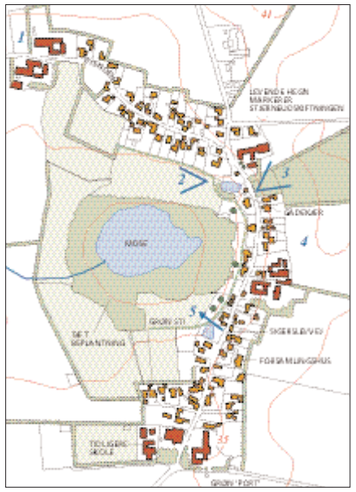

Sigerslev 1:10.000
1 Markant afgrænsning mod det åbne land
2 Kig til stien og udsigt til landskab
3 Udsigt til det åbne land
4 Fint forløb langs Sigerslevvej og Byenden
5 Kig til mose

Landsbyen ligger smukt placeret rundt om den delvis regulerede og naturskønne Sigerslev mose. Den buede bygade følger landskabets højdekurver og danner en halvcirkel omkring mosen.

Sigerslev er kendt siden 1370 som Sigherslef. Den karakteriseres som en vej- og forteby, hvor gårde og huse ligger i rækker ud til den bygade, som udgør hele landsbyen. Sigerslev har oprindelig været en ensidig vejby med en randbebyggelse rundt om den vest for liggende mose. Siden har landsbyen været i stærk vækst, således at begge sider af bygaden er blevet bebygget. Landsbyen blev udskiftet i 1799, og den halve stjerneudskiftning er stadig delvist synlig. Landsbyens klare struktur er meget velbevaret.

Småhusbebyggelsen på den indre side af Bygaden ud mod mosen ligger lavere end gårdanlæggene og den øvrige bebyggelse på den ydre side af Sigerslevvej og Byenden, hvor gårdanlæggene tydeligt er hævet over vejens niveau. Det betyder, at denne bebyggelse også har udsigt til moseområdet.

Rundt om moseområdet i en indre ring er der et græsklædt stiforløb, som bør bevares. I kraft af landsbyen klare struktur, bebyggelse og dens fine samspil med det omkringliggende landskab er den meget sårbar over for større tilbygninger.

Tommestrup

Tommestrup er en vej- og forteby, hvor gårde og huse har ligget i rækker omkring den øst-vestlige bygade. En senere udvidelse af bebyggelsen er foregået mod sydøst langs et vejforløb, der går vinkelret på landsbyens hovedgade.

Landsbyens dominerende struktur knytter sig til bygaden Tommestrupvej, der går fra vest mod øst, hvor den kobler sig på den gamle landevej. Bebyggelsen langs bygaden består af en blanding af større gårdanlæg, mange småhuse og flere større huse, der med deres koncentration og tætte træbeplantning langs vejen tilsammen danner et sammenhængende bebyggelsesmønster. Bebyggelsen langs de sydgående stikveje er mere ustruktureret.

De større gårde i landsbyen ligger alle en smule tilbagetrukket på grunden hævet over hovedgadens niveau, hvorved de får en dominerende rolle i den samlede bebyggelse. Adgangen fra vest er markeret af nogle små huse og to større gårdanlæg.

Tommestrups afslutning mod vest er smukt markeret.

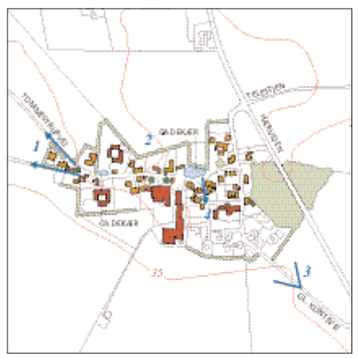

Tommestrup 1:10.000
1 Kig til det åbne land
2 Fint miljø omkring gadekærene
3 Landsbyen markerer sig i det flade landskab
4 Kig til det tætte miljø langs Smedegade

Småhusbebyggelsen langs Sigerslev bygade danner et tæt landsbymiljø, der understreger vejens buede forløb.

Rundt om den store mose i Sigerslev går en meget benyttet grøn sti.

Adgangen til Sigerslev fra vest markeres af to store gårde og en beplantning, der danner en 'grøn port'.

Bebyggelsen langs Tommestrupvej danner et bevaringsværdigt landsbymiljø.

Lille Heddinge

Landsbyen ligger på et markant højdedrag, hvorfra terrænet falder jævnt mod syd og mod vest. Fra landsbyen er der god udsigt over det lavere liggende landskab. Kirken har en markant beliggenhed i landsbyens midte på en mindre forhøjning, her er der udsyn over landsbyen mod syd. Lille Heddinge er en vej- og forteby. Hovedgaden har givet plads til tre større gadekær, hvoraf de to er bevaret. I 1721 blev der ved kirken opført en rytterskole, der stadig findes i god bevaringstilstand. Landsbyen blev udskiftet i 1799, og stjerneudskiftningen er stadig synlig takket være de levende hegn. Den oprindelige landsbybebyggelse var placeret omkring den øst-vestlige vejføring Broveshøjvej og Ryttervej. Vejføringen er i dag brudt af den nord-sydgående brede og forholdsvis befærdede landevej Rødvigvej, som således gennemskærer landsbyen. Med disse ændringer er landsbyens oprindelige struktur dog stadig aflæselig, og der er på grund af den tætte bebyggelse langs bygaden en klar synlig kontakt tværs over Rødvigvej, der binder landsbyen sammen i en harmonisk helhed.

Lille Hedddinges dominerende struktur udgøres af Ryttervej og Broveshøjvej og den nærliggende bebyggelse. Her er der et bevaringsværdigt landsbymiljø. De velplejede gadekær og grønne gaderum danner åndehuller. Landsbyens kirke dominerer i kraft af sin størrelse den lave og harmoniske bebyggelse i landsbyen. Fra Rytterskolen, der ligger lige over for kirken på den modsatte side af Rødvigvej, er der kig til landsbyens afslutning i nord, som er markeret af den kraftige og høje beplantning omkring den lidt tilbagetrukne præstegård mod øst og et harmonisk, men noget forfaldent gårdanlæg mod vest.

Højerup

Landsbyens gadenet følger terrænet og afsluttes i øst med et svagt fald omkring landsbyens store og smukke gadekær. Bygadens fortsættelse mod øst ud mod klinten går på tværs af landskabets koter, og dette mindre terrænfald understreger Højerup gamle kirkes smukke og dramatiske placering på randen af klinten. Landsbyen blev udskiftet i 1796, og stjerneudskiftningen er stadig synlig i den vestlige ende af landsbyen.

Højerup gamle kirke har ikke været benyttet siden 1912. Ved et stort klintskred i 1928 mistede den sit kor. Umiddelbart vest for Højeruplund ligger Højerup nye kirke tegnet af arkitekt Helge B. Møller. Landsbyens oprindelige bebyggelse har været koncentreret omkring Højerup Bygade og Hybenhøjvej ved gadekæret og den sydligste del af Hærvejen. Landsbyen har bevaret sit historiske vejnet og det fine gadekær. Endvidere er der flere bevaringsværdige huse i landsbyen. Fremhæves skal bebyggelsesmønstret omkring gadekæret. Det synes, som om landsbyen slutter efter gadekæret, smukt og stilfærdigt markeret af en mindre bebyggelse tæt ud til vejen.

Uden for denne fine afslutning begynder en allébeplantning, som er med til at binde den meget forskelligartede bebyggelse, der ligger helt mod øst, sammen. Den danner sin egen enklave med huse, museum, restaurant og kirke uden for selve landsbyen. Højerup gamle kirke adskiller sig dog i denne sammenhæng på grund af sin ensomme og noget dramatiske landskabelige placering. Fra kirken er der en overvældende udsigt udover de stejle og karakterfulde skrænter. Landsbyen har en værdifuld beplantning, som er med til at binde byen sammen og skabe en tydelig afgrænsning mod det åbne land.

Lille Heddinge har en tæt og fin bebyggelse, der skaber et intimt miljø.

I Lille Heddinge er der visuel kontakt mellem byens to dele, der ligger på hver sin side af landevejen.

Det tætte miljø omkring det usædvanligt store gadekær i Højerup.

Lille Heddinge 1:10.000
1 Fra kirken er der udsigt ud over landsbyen
2 Smukt kig til landsbyens afslutning i nord
3 Udsigt til det åbne land
4 Stjerneudskiftningen er markeret med levende hegn

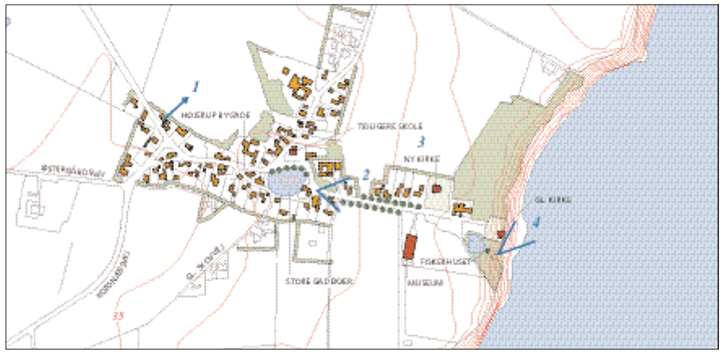

Højerup 1:10.000
1 Kig til Stevns fyr
2 Udsigt og kig til kirken for enden af alleén
3 Landsbyen har en klar grænse til det åbne land
4 Markant udsigt til de stejle skrænter

Havnelev og Boestofte

Havnelevs hovedgade Boestoftevej følger nogenlunde den smalle dal, hvori byen ligger. Det betyder, at alle stikveje stiger herfra og op til morænefladen. Denne specielle placering i en langstrakt sænkning fornemmes tydeligt, når man går langs Boestoftevej. Alle kig mod det åbne land er præget af det stigende terræn. Kirken ligger i landsbyens vestlige ende på den nordlige side af Boestoftevej, hvor der er en forholdsvis stejl stigning.

Landsbyens hovedstruktur er kendetegnet af de mange små længehuse, der er placeret helt ud til landsbyens forgrenede vejnet. Dette bebyggelsesmønster danner sammen med den frodige beplantning og det velplejede gadekær et tæt og varieret landsbymiljø, der er bevaringsværdigt. Landsbyen afsluttes med nord af to velholdte gårdanlæg på toppen af Tornebjergvej, hvorfra man tydeligt ser landsbyens specielle beliggenhed i dalslugten. Det er bemærkelsesværdigt, at landsbyens store gårde sammen med kirken alle ligger lige højt over vandoverfladen (kote 15), således at de nærmest danner en ring, der omkranser landsbyens lavere liggende bebyggelse. Dette særlige træk i bebyggelsen bør der værnes om. Fra Boestoftevej er der mange fine kig til det stigende terræn til alle sider. Fra Mindehøjvej i syd har man et smukt udsyn henover landsbyen i hele dens længde. Herfra træder kirkens tårn tydeligt frem over den øvrige bebyggelse.

Boestofte, som ligger umiddelbart vest for Havnelev, er en nyere bymæssig bebyggelse fra 1890'erne. Den rummede Sydstevns alderdomshjem og friskole samt Stevns Højskole, som fra 1918 fungerede som landbrugsskole. Fra 1926-1950 var den pånyt højskole. Siden 1950 er den blevet en selvejende institution, som rummer Stevns Ungdomsskole.

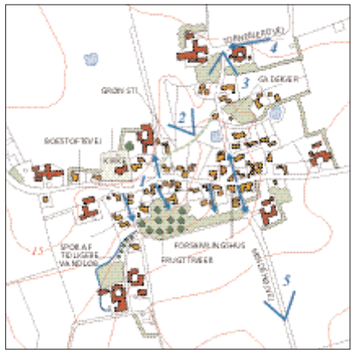

Havnelev 1:10.000
1 Karakteristiske kig op ad det stigende terræn
2 Udsigt til det åbne land
3 Udsigt over landsbyen
4 Kig til gårdanlæg der markerer ankomsten
5 Udsigt ud over landsbyen

Lund

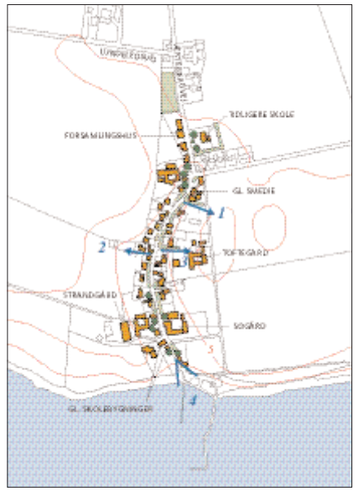

Lund 1:10.000
1 Karakteristisk kig fra dalbund til morænefladе
2 Kig op ad dalsiden
3 Kig til Toftegård
4 Kig/udsigt til havnen
5 Kig langs bebyggelsen

Landsbyen er placeret helt ud til kysten i en lille smeltevandsdal i det svagt kuperede terræn. Hovedgaden Lund Gade følger denne dalstrækning bund, og herfra stiger terrænet karakteristisk op til den jævne moræneflade. Lund kan delvist karakteriseres som en fiskerlandsby. Fiskeriet har især været knyttet til småhusene langs Lund Gade, men gårdbebyggelsen i Lund understreger også, at landbruget og fiskeriet har gået hånd i hånd. Gårdene har dannet en klar grænse mod det åbne land, idet de alle har ligget på kanten af morænefladen. De tiloversblevne gårde vidner stadig om denne struktur.

Landsbyen blev som en af Danmarks sidste udskiftet i 1861, og i 1891 var kun fem af de ialt 15 gårde tilbage i landsbyen. Det oprindelige vejnet er velbevaret, og det samme kan siges om landsbyens hovedstruktur med bebyggelserne, der knytter sig til hovedgaden.

Landsbyens helhed er karakteriseret af den svagt slyngede Lund Gade. Gadeforløbet understreges af den tætte bebyggelse og en frodig beplantning, der ligger helt ud til vejen. Der er skarpe grænser til markerne.

Landsbyens smukke landskabelige placering, havneområdet, bebyggelsen og de specielle kig op ad indkørslerne til de større gårde giver denne landsby en helt særlig karakter.

Fra Tornebjergvej i Havnelev ser man landsbyens specielle beliggenhed i dalens bund.

I Lund er der mange smukke bygninger langs Lund Gade, hvor den kraftige beplantning er meget dominerende.

Havnelev
Sidegaderne stiger fra hovedgaden op til de store gårde, der danner en ydre ring om landsbyen.

Lund

Stevns 16/08/02 13:26 Side 28

Frøslev

Landsbyens hovedgade, Frøslev Bygade, slynger sig i landskabet fra syd mod nord. Mod øst stiger sidegaderne mærkbart op til et mindre plateau, hvor der er to store gårdanlæg. Ved en af disse sidegader i landsbyens nordlige ende ligger kirken på en forhøjning i landskabet. Umiddelbart syd for kirken ligger et gammelt voldsted hævet over selve landsbyen.

Frøslev er en slynget vejby, hvor bebyggelsen følger vejforløbet med en tendens til koncentration af bebyggelse i smågrupper omkring flere kortere gadeudvidelser, der udgår fra hovedgaden. Bebyggelsen brydes af en mindre grønning, der ligger ud til Frøslev Bygade og Branddamsvej. Her ligger også landsbyens næsten rektangulære og langstrakte gadekær/branddam, som udgør et åndehul i landsbyen.

Som helhed udgør landsbyen et smukt, sammenhængende bebyggelsesmønster med en fin variation. Værd at fremhæve er bebyggelsen langs Branddamsvej og den tætte bebyggelse omkring kirken. Det gamle voldsted syd for kirken er svært at se på grund af en meget tæt og uplejet beplantning. Voldstedet bør fremhæves noget mere i landsbyens miljø. Adgangen til landsbyen fra nord markeres af gårdene Daltoft og Engholm. Mod syd flyder landsbyen mere ud i det åbne land, hvor Bygadens ensidige småbebyggelse mod øst danner 'afslutningen'.

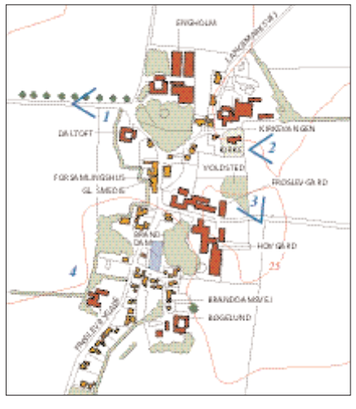

Frøslev 1:10.000
1 Flot ankomst
2 Fra kirken er der udsigt over det flade land
3 Udsigt og kig til kirke og voldsted
4 Klar grænse mod det åbne land

Lyderslev/Gevnø

Lyderslev og Gevnø snor sig fra vest mod øst gennem det svagt bølgede terræn. Midt mellem de to landsbyer stiger hovedgaden. På dette højeste sted mellem landsbyerne ligger kirken, præstegården og købmanden. Bebyggelsen er karakteriseret af to forskellige bebyggelsesmønstre, som repræsenterer de to landsbyer, der nu er vokset sammen til en. Lyderslev er, hvis man dømmer efter navnet, formodentlig fra germansk jernalder (år 500-800). Gevnø er muligvis samtidig eller lidt ældre. Bebyggelsens navn kommer af det gammeldanske Giafn, der er et gammelt navn på den sø, som nu ligger i byen. I den vestlige ende ligger Lyderslev Bygades langstrakte og smukt slyngede forløb. Dette bebyggelsesmønster udgør et kompakt og sammenhængende landsbymiljø med en meget blandet bebyggelse, der er bundet sammen af den kraftige beplantning langs vejen. Det andet bebyggelsesmønster i den østlige ende (Gevnø) er meget mere åbent. Bebyggelsen ligger i en ring omkring den store moses nordlige side.

Kirkens placering i landsbyen giver den en klart dominerende rolle. Mod vest afsluttes landsbyen af de store gårdanlæg. Mod nord er afslutningen mindre klar. Man fornemmer en afslutning ved det gamle andelsbageri og den nye sportsklub, som er to massive bygningsværker, men egentlig fortsætter landsbyen med enkelte huse, der ligger tilbagetrukket fra Nørrehusvej på dens østlige side. Den vestlige side af vejen er kun bebygget med ganske få huse i stærke farver. Landsbyen har mange interessante bygninger, desuden er der en markant og frodig beplantning langs de snoede gader omkring mosen og gadekæret og ved kirken.

Bebyggelsen langs Branddamsvej i Frøslev ligger meget tæt og danner et intimt miljø.

Lyderslev/Gevnø
Bebyggelsen langs landsbyens slyngede vejnet danner sammen med beplantningen et værdifuldt landsbymiljø.

Lyderslev/Gevnø

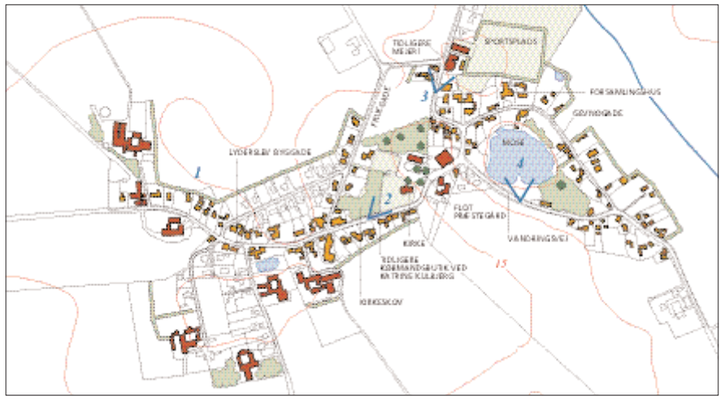

Lyderslev/Gevnø 1:10.000
1 Beplantningen danner en klar grænse
2 Kig/udsigt op til kirken
3 Udsyn over landsbyens afslutning
4 Udsigt over til den store mose og bebyggelsen omkring den

Arnøje

Arnøje rejser sig smukt og markant i det flade landskab, og fra landsbyen er der flere steder udsigt ud over det åbne land. Arnøje er karakteriseret af et forgrenet vejnet med flere små stikveje og en bebyggelse, der er meget varieret både i størrelse, alder og arkitektonisk udtryk.

Alligevel fremstår landsbyen som en helhed, hvor den forskelligartede bebyggelse er bundet sammen med en frodig beplantning. Den tætteste koncentration af bebyggelsen ligger mellem Kærsbovej og Ved Kæret. Her ligger også landsbyens to velbevarede gadekær, som sammen med den forskelligartede og sammenklumpede bebyggelse danner et landsbymiljø med mange bevaringsværdige bebyggelser. Ved Arnøje Bygade ligger en fortætning af to større gårdanlæg, den gamle smedje, købmanden og flere mindre huse. Bebyggelsen danner en klynge, der smukt samler sig i landsbyens afslutning mod øst. Store gårde i landsbyens periferi markerer ankomsten til landsbyen. Flere steder rækker de omkringliggende marker helt ind til landsbyens kerne. Det skaber åndehuller i byen.

De mindre huse i Arnøje ligger helt ud til vejen og danner et tæt miljø sammen med beplantningen.

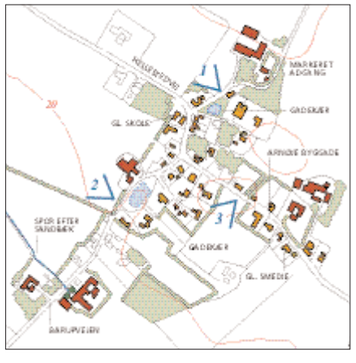

Arnøje 1:10.000
1 Udsigt over landskab
2 'Lang'udsigt ud over det åbne land
3 Udsigt til åben grønning

Hellested

Hellested ligger på de jævne bakker, hvor terrænet hæver sig fra Tryggevælde Å og Stevns Å op til morænefladen. Den store, romanske kirke med senere gotiske tilføjelser er opført af kridtstenskvadre. Kirken er smukt placeret i midten af landsbyens vestlige del, men i kraft af sin størrelse dominerer den alligevel den øvrige bebyggelse. Landsbyen har stort set bevaret sit vejnet. Dens overordnede struktur er fint karakteriseret af Bygadens langstrakte, let krummede forløb, der fra kirkens placering i vest har en svag stigning til landsbyens afslutning mod øst.

Bebyggelsen langs bygaden er meget varieret og kan opdeles i tre bebyggelsesmønstre: En lille, intim bebyggelse omkring kirken, herefter en meget tæt småhusbebyggelse, der ligger langs Bygaden og omkring de små sidegader, og så det tredje mønster, der udgøres af en meget mere spredt bebyggelse, hvor de store gårde ligger. Ved den gamle smedetoft knækker landsbyen over. Herefter ligger der flere nyere huse tilbagetrukket fra Bygaden, og efterfølgende fortsætter en nyere by med fabrik, parcelhusområder, skole m.v. Dette miljø adskiller sig markant fra resten af landsbyen.

Det tætte miljø omkring den gamle smedie i Arnøje.

Bygaden i Hellested har et markant terrænfald mod vest, den store kirke markerer sig tydeligt i bebyggelsen trods den lave, landskabelige placering.

Hellested

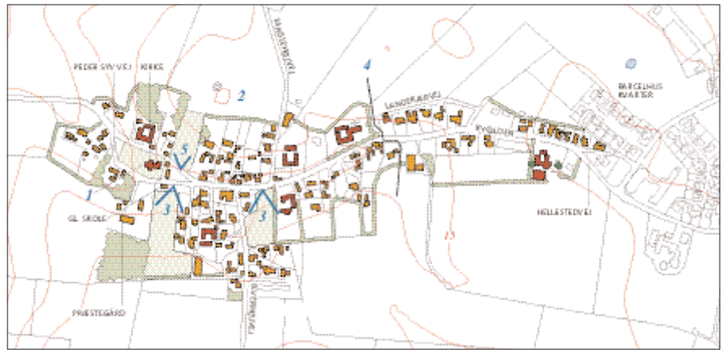

Hellested 1:10.000
1 Fint miljø omkring kirken
2 Klar grænse til det åbne land
3 Udsigt over landsbyens åbne vænger
4 Oprindelig landsbygrænse
5 Udsigt fra landsbyen til landskabet

Godserne på Stevns

Hovedgården Juellinge var omkring 1800 omgivet af pryd- og nyttehaver.

I Stevns Herred opstod nogle af Danmarks største godskomplekser. I 1600-tallet lå en tredjedel af Danmarks 34 hovedgårde med mere end 100 tønder hartkorn i Sydsjælland. Det skal erindres, at der til en hovedgård nemt kunne være adskillige hundrede bøndergårde. I 1675 blev dronning Charlotte Amalie den gennem tiderne største jordbesidder på Stevns. Hun købte Gjorslev og kom desuden til at eje Søholm, Erikstrup og Vemmetofte.

Erikstrup var oprindeligt i kongens eje, men fra 1510 til 1689 skiftede den hyppigt ejere. 1689 købte dronning Charlotte Amalie gården og lagde den ind under Gjorslev. I 1912 solgtes den pany. Hovedbygningen er nedrevet, men gården har tidligere ligget nord for byen.

Seinhuus har som Gjorslev været bispegods. Fra 1540 til 1911 hørte den under Gjorslev, men blev da solgt. Hovedbygningen er genopført efter en brand i 1918. Bygningen er en hvidkalket længe på 11 vinduesfag med to korte sidefløje og frontispice over hovedindgangen. Jens Ingversen var arkitekt.

Det nuværende Højstrup blev opført i 1678, efter at dronning Charlotte Amalie overtog Gjorslev, som Højstrup på det tidspunkt hørte under. Den ny hovedgårdsbygning var et højt, teglhængt hus i to etager, bygget i mur. Der var to længer til kornlade og kostald. En tredje længe til hestestald blev ikke opført, inden dronningen døde. Højstrup blev i 1731 skænket til Vemmetofte med henblik på at indrette kloster.

Hovedgården Juellinge

Mellem de massive ladebygninger ses den imponerende hovedbygning opført i granit-, kridt-, og mursten.

Juellinges omgivelser er præget af en stor kirsebærplantage, som strækker sig i lange lige rækker umiddelbart øst for anlægget. På stedet lå oprindeligt den gamle hovedgård Valbygaard, som i sidste halvdel af 1300-tallet var ejet af den rige Jakob Olufsen Lunge. Hovedgården var opkaldt efter en nu nedlagt landsby. Efter mange ejerskifter erhvervede generaladmiral Jens Juel hovedgården gennem sit ægteskab. Landsbyen Valby var blevet delvist nedbrudt og forsvandt helt i 1686. På disse jorder påbegyndte Jens Juel et nyt og mere storslået anlæg til erstatning af det gamle Valbygaard, efter at han i 1672 fik oprettet hovedgården til baroniet Juellinge. Juellinge var anlagt på et dobbelt voldsted, og den nuværende hovedbygning blev opført på det vestlige voldsted, som var omgivet af nu tørlagte grave. Hovedbygningen er flankeret af to lave bindingsværksbygninger. De imponerende ladebygninger blev anlagt på det østlige voldsted. Hovedhuset stod færdigt i 1675. Det er opført i kampesten, kridt og mursten i to stokværk over en høj kælder. Østfacaden fremstår i granit med et stærkt fremspringende midterparti. Alle de øvrige sider af hovedhuset er pudsede. Umiddelbart nord for anlægget er der rester af en gammel allébeplantning, som var en del af den store have, der blev anlagt i 1800-tallet, da man sløjfede de dæmninger og sluseanlæg, der oprindeligt via en gennemløbende bæk gav vand til voldgravene. De imponerende ladebygninger, der ligger syd for hovedbygningen, fremstår i grov granit, medens de massive ladebygninger, der ligger mod nord, er pudsede og har en noget højere tagrejsning.

Trods forskelligheden i hele anlæggets bygninger virker de sammenhængende som en kompakt og smuk bygningsmasse, der markerer sig imponerende i det flade landskab.

Den sydøstlige kalvestald er opført i grov granit og mursten og fremstår meget velbevaret.

Hovedgården Juellinge.
Over for hovedgården ligger en smuk kirsebærplantage, som danner en rumlig afgrænsning på anlægget.

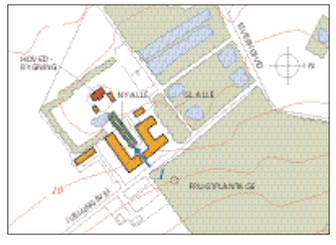

Hovedgården Juellinge 1:10.000
1 Kig mellem de massive bygninger til den imponerende hovedbygning

Hovedgården Gjorslev og Søholm

Gennem den smukke 'Bredgade' ses Gjorslevs imponerende hovedbygning, der er synlig viden om.

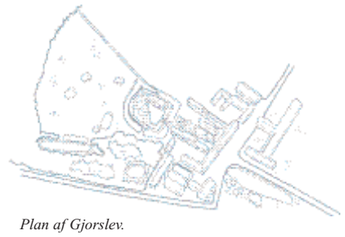

Plan af Gjorslev.

På et fladt engdrag ligger hovedgården Gjorslev smukt placeret som et dominerende bygningsværk. Den store og massive hovedbygning er synlig viden om. Fra landsbyen Magleby kan man ane tårnet gennem parkens omgivende træbeplantning.

Gjorslev har navn efter en nu forsvundet landsby. Den har været kendt siden 1370 som Giordslef. Det er den største og mest betydningsfulde gotiske kridtstensbygning i Danmark. Bygningen, der har form som et latinerkors, har i korsskæringen et 25 meter højt tårn i syv fulde stokværk.

På alle sider er hovedbygningen omgivet af vandfyldte grave med kridtstensbroer over. Den østlige, der fører fra hovedbygningens indgang til ladegården, er fra 1700-tallet, hvorimod den sydlige, der fører ud i haven, er fra 1918. Den smukke adgang til hovedbygningen gennem portbygningen flankeres af lange og lave bindingsværkslænger, den såkaldte 'Bredgade'. Disse bygninger er oprindeligt rytterstalde fra Frederik IV's tid. Den store have mod vest blev anlagt i engelsk stil af P.B.Scavenius.

Det store anlæg fremstår med sine mange forskelligartede ladebygninger og avlsbygninger som en varieret, smuk og velplejet helhed, der tydeligvis overtrumfes af den ganske imponerende og højtidelige hovedbygning. Dog er det aktive landbrugs seneste knopskydninger desværre ikke af samme kvalitet og skønhed, som det ældre anlæg.

Søholm Hovedgård ligger smukt i landskabet, hvor dens massive ladebygninger rejser sig markant i det flade og åbne terræn. Adgangen hertil foregår gennem en imponerende lang og snoet allé, der i sit kantede forløb smukt markerer de gamle markskel. Nord og nordøst for hovedgården løber Møllerenden, og mod øst ligger Møllesø og Dybsø. På en tange i det nordvestlige hjørne af Møllesø ligger voldstedet fra det længst forsvundne Søholm Slot.

Søholm er kendt siden 1346 som Syøholm og 1379 som Syoholm. I 1679 blev Søholm solgt til dronning Charlotte Amalie, der gik i gang med at forbedre godset. Omkring 1690 blev landsbyen Sørup helt nedlagt, og dens jorder kom dels under Søholm og dels under Gjorslev. Hovedbygningen, som antageligt stammede fra omkring 1540, blev nedrevet i 1715, da den længe havde ligget ubeboet hen, efter at Søholm siden 1716 blev drevet i forbindelse med Gjorslev. Avlsbygningerne er med nogle ændringer fra 1743 - 72. Da godset blev drevet som forpagtergård, opførtes i 1828 en hovedbygning lige øst for gården. Det var en enlænget bygning i et stokværk ligesom avlsbygningerne. Denne hovedbygning blev nedrevet i 1946. Den fine portbygning er fra 1709. Til opførelse af denne bygning er der muligvis brugt materialer fra det gamle Søholm Slot, der lå på voldstedet ude i Møllesøen. Slottet blev nedrevet af Frederik IV i 1704. Voldstedet ligger stadig som en tæt, træbeklædt landtange ud i den smukke Møllesø, men der er ingen synlige rester af slottet. Graven, der adskilte forborgen fra land, er nu tør. Hovedborgens banke, der ligger lidt forskudt mod øst i forhold til forborgens midte, har været yderligere sikret af en vold, som kun er delvist bevaret. Den indre voldgrav er endnu vandfyldt.

Gjorslev. I 1638 blev en nordlig fløj opført som en mindre kridtstensbygning i to stokværk. Den blev med undtagelse af kælderen ombygget i 1700- tallet.

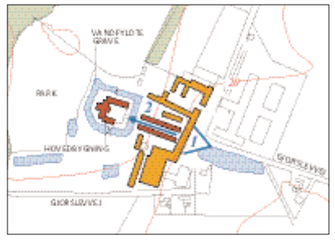

Gjorslev 1:10.000
1 Kig gennem porten til imponerende hovedbygning
2 Den smukke'Bredgade'

Søholm portbygning fra begyndelsen af 1700-tallet er muligvis opført med materialer fra det nedbrudte Søholm slot.

Søholm 1:10.000
1 Kig op til den fine portbygning

Stevns 16/08/02 13:26 Side 32

Ved Stevns klint har naturen skabt et åbent stenbrud. I middelalderen blev kridtstenene hugget ud af det materiale, der hvert år faldt ned på stranden. Senere blev øksen afløst af saven, og det nedstyrtede materiale blev udsavet i blokke. Efter 1850 begyndte man at save ud af limstenslagene øverst i klinten. For at blotte limstenslaget blev det øverste jordlag fjernet. Herefter blev arealet inddelt i blokke. Stenskæreren begyndte med at udskære store limstensblokke som i vandret flademål svarede til et antal færdige sten fx 48" x 48" (tommer) svarede til 18 færdige kridtsten. Blokkens højde blev bestemt af de hårde og uigennemtrængelige flintlag, der med uregelmæssige mellemrum ligger som vandrette bånd i limstenslagene.

I Stevns betegner man limsten efter en udskæring som kridtsten, andre steder i landet for eksempel i Limfjordsområdet anvendes betegnelsen limsten også efter udskæringen.

Stenskæreren begyndte blokudskæringen med at hugge eller bore lodrette huller ud for hver af blokkens hjørner. Herefter blev blokkens sider savet fri med en 1,5 m lang stensav. Der blev savet, indtil man nåede det underliggende flintlag, hvorefter blokken forsigtigt blev løsnet. Det var vigtigt, at kridtstenene blev savet, således at den naturlige lagdeling i limstenen også kom til at ligge vandret i kridtstenen og efterfølgende i murværket. Derved forhindredes at frostskader fik stenene til lagvis at falde ud af muren.

Kridtsten fra middelalderbyggeriet, først og fremmest sten i kirkerne, tyder på, at de stevnske bønder i middelalderen huggede stenene ud med samme øksetype, som normalt blev brugt til hugning af tømmer. Middelalderens kridtsten havde ingen standardstørrelse. Størrelsen var primært bestemt af den nedfaldne stens muligheder. Senere, da kridtstensfremstillingen blev sat i system og med inspiration fra teglstensfremstillingen, blev kridtstenene udsavet i standardmål i 4" x 8" x 16" (12 x 21 x 42 cm). Disse 'hele' kridtsten blev brugt til massive, murede konstruktioner.

Omkring 1860 fremstilledes stenen i tre hovedstørrelser, 5" x 9" x 18", 4,5" x 8" x 16,5" og 4" x 8" x 16,5". Den første størrelse udgik i begyndelsen af 1860'erne. Herefter blev mellemstørrelsen den mest anvendte. Det var op til håndværkerne på byggepladsen at dele kridtstenene i halve og kvarte. Omkring århundredskiftet blev der skåret omkring 200.000 kridtsten svarende til ca. 1,6 mill teglsten. Kridtstensfremstillingen foregik på denne måde, indtil produktionen ophørte omkring 1950.

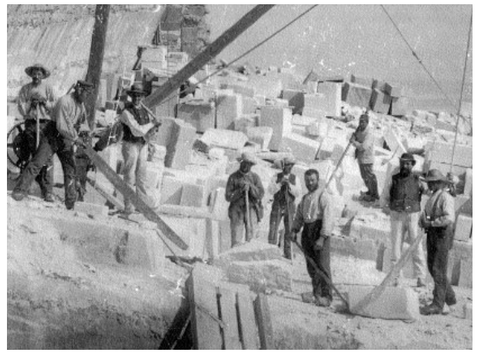

Kridtstenene blev skåret ud af klinten i store blokke, og af disse blokke skar man byggestenene i forskellige formater.

Arbejdet var hårdt, men som dette gamle foto illustrerer, så udgjorde bomme og taljer et godt værktøj.

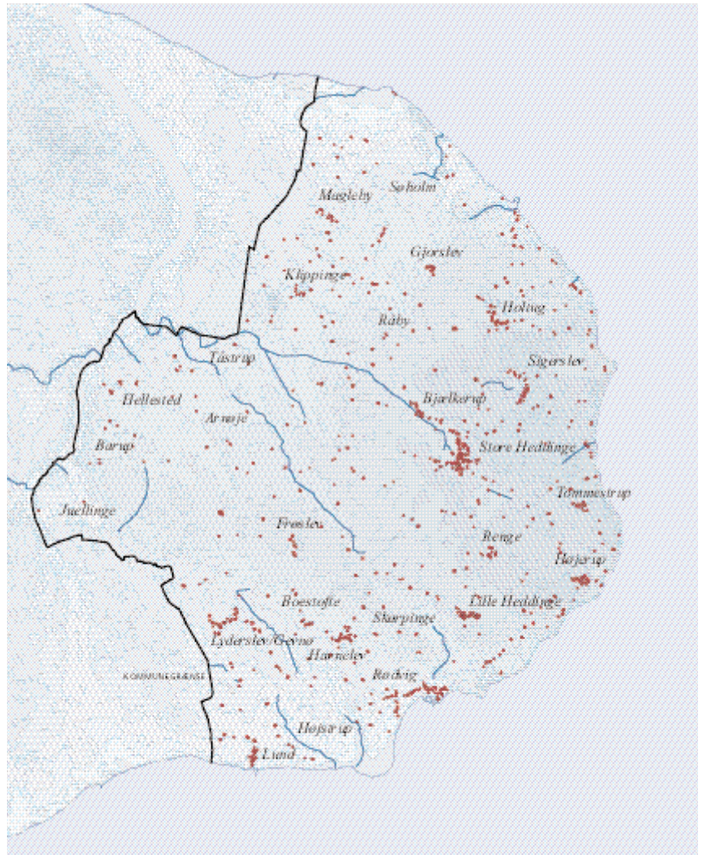

Kortet viser bygninger opført af kridtsten i Stevns Kommune før 1940. For den særligt interesserede kan det have mening at sammenligne dette kort med kortet side 5, hvor de middelalderlige veje er vist. Sammenligningen giver en del af forklaringen på kridtstensbyggeriets udbredelse.

Kridtsten i middelalderens arkitektur

Holtug Kirke.
Runer ridset i den bløde kridtsten. Inskriptionen kan oversættes til: Tirad ristede.

Gjorslev
Latinerkorsets midte er hovedbygningens højeste bygning. De to bygninger længst til højre er senere tilføjelser.

Højerup gamle kirke, sydfacaden.
Den tidligste brug af kridtsten er præget af sten med forskellig størrelse, så skiftehøjderne springer. De største sten blev anvendt til hjørnekvadre.

De ældste kridtstensbygninger i Stevns Kommune er de romanske kirker. Samtlige 10 middelalderlige kirker i Stevns Kommune er opført af kridtsten. Byggeskikken er præget af enkelthed med nøgterne detaljer i overensstemmelse med tidens stilistiske elementer. Flere af disse bygninger er ud over det kirkelige formål sikkert også opført til forsvarsformål bl.a. Lille Heddinges tre stokværk høje firkantede kirke.

Hovedmonumenterne blandt de lidt yngre middelalderlige bygninger er Skt. Katharina Kirke i Store Heddinge og den oprindelige del af hovedgården Gjorslev.

Skt. Katharina Kirke består af et ottekantet skib med en høj korbygning, hvor højden antyder forsvarsformål. Bygningen, der er fra 1200-tallet, har mange smukke, sirligt udførte detaljer. De blændingsmurede gavle med kamtakker er gotiske tilføjelser og bygget af en blanding af teglsten og kridtsten.

Hovedbygningen til Gjorslev er den største og mest betydelige kridtstensbygning i Danmark. Som i våbenhuset til Højerup gamle kirke er murværket også her iblandet munkesten af tegl. Bygningen er opført i 1370 med en grundplan som et latinerkors. Langarmen er imod syd. I korsskæringen er et 25 meter højt tårn på syv fulde stokværk. I højde med baldakinen har tårnet på alle fire sider en velbevaret gotisk spidsbuefrise.

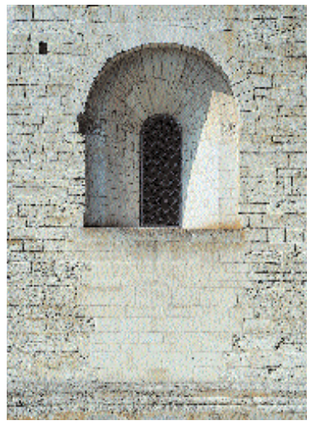

Skt. Katharina Kirke
Det høje, slanke, romanske vindue med de mange, præcist tildannede kridtsten er et af korets mange, smukke arkitekturdetaljer.

Holtug Kirke
Den smukke bugtede kirkemur bygget af kridtsten markerer overgangen mellem skråningen og kirkegårdens flade.

Skt. Katharina Kirke
I trækronernes skyggespil på den hvide facade ses små rektangulære huller - bomhuller fordelt systematisk over facaden. Bomhullerne anvendtes i forbindelse med opsætning af stillads.

Skt. Katharina Kirke
Korbygningens høje facade har mod syd to sammensatte, romanske vinduer. Bygningens hjørner er fremhævet med lisener.

Højerup gamle kirke
Bag kirkemuren, der er opført af kridtsten, ses våbenhuset, en gotisk tilføjelse i tegl og kridt. Vesttårnet er en senmiddelalderlig bygning. Det ses bl.a. ved, at skiftehøjderne i modsætning til skibets er gennemgående.

Kridtsten i bindingsværk

Når bønderne brugte kridtstenene til udmuring af bindingsværksfelter, var der mange, der blot vendte stenene på højkant. På den måde fik man hurtigt arbejdet fra hånden. Håndværksmæssigt var det imidlertid helt forkert, fordi stenens naturlige vandrette lagdeling kom til at stå lodret i muren Det kunne i forbindelse med frost og fugt medføre, at halvdelen af stenen faldt ud af muren.

Greven på Bregentved mente i 1782, at tavlene i bindingsværket på bøndernes stuehuse burde udfyldes med kridtsten, som var betydelig mere holdbart end den traditionelle lerklining. Det er imidlertid uklart, hvor meget det rent faktisk blev brugt.

Kridtsten er et godt byggemateriale og holder betydeligt længere end lerklining. Derfor kan det undre, at de stevnske bønder først begyndte at bruge kridtstenen så sent. Forklaringen er formodentlig, at materialerne til lerklining var gratis, mens kridtsten skulle købes af Gjorslev Gods, som ejede klinten. Bønderne ejede ikke deres gårde, men fæstede dem af godserne. De havde derfor ingen umiddelbar interesse i at udføre omkostningskrævende forbedringer. Først da de blev selvejere, begyndte de at købe kridtsten til deres bygninger.

Tåstrupvej 33
'Trines hus' er opført omkring 1770. Det er opført af bindingsværk og fremstår i dag, i overensstemmelse med den stevnske byggeskik, med overkalket bindingsværk. En gang i 1800-tallet blev sydmurens lerklinede tavl udskiftet med tavl af kridtsten. Bygningen blev fredet i 1983.

Gård ved Klokkervej i Lille Heddinge.
Manglende vedligeholdelse og teknisk forfald giver maleriske oplevelser. Avlsbygningen er et pragteksemplar på bindingsværk med kridtstenstavl. Bemærk de fine revledøre og støbejernsvinduerne.

Fiskerhuset ved Gl. Højerup Kirke.
Seks fag i længden og tre fag i bredden, et 1700-tals modulbyggeri. En lille bygning der har mange fine detaljer, gennemstukne bjælker, todelt revledør, en bræddegavl med vandbræt - og selvfølgelig tavl opmuret med kridtsten.

Hærvejen 13, Højerup.
De kalkede tavl er muret af kridtsten, som er rejst på fladen. Bindingsværket står direkte på tjærede syldsten. Gavlen har malet bindingsværk, hvorimod der på facaden er det for Sjælland karakteristiske, overkalkede bindingsværk.

Gård ved Klokkervej i Lille Heddinge.
Facadeudsnittet viser tydeligt, hvordan en af tavlene er muret af kridtsten på kant. En stenbesparende byggemåde, men teknisk uheldig, fordi kridtets lagdeling vender lodret.

Fiskerhuset ved Gl. Højerup Kirke.
Afstanden fra syldsten til løsholt og fra løsholt til toprem er bestemt af kridtstenenes tykkelse. Her er den nederste tavl syv sten høj.

Højerupvej 2, Højerup.
Detaljens harmoni. Her opleves det ædle håndværk, når det er bedst: Kampestenssoklen, den meget stoflige bindingsværkfacade, det lille, næsten kvadratiske vindue med indkittede ruder og øverst et vindbræt under de nyere bølgeeternitplader.

Kridtsten i det grundmurede hus

Pakhus ved Chr. Richters købmandsgård i Store Heddinge. Pakhuset er bygget som et grundmuret hus i kridtsten. Stik over vinduer og døre samt vinduesfalsene er dekorativt muret af røde teglsten.

Pakhus, som har tilhørt Chr. Richters købmandsgård. Den enkle bygning fremstår i et klart kridtstensvolumen. Vinduernes uprætentiøse størrelse og placering understreger bygningens funktion og enkelhed.

Gård ved Klokkervej i Lille Heddinge.
Bygningen savner kalk, men det forbedrer muligheden for at se, hvordan denne lille avlsbygning er muret. Bemærk stikket over lemmen og gesimsen, der lige 'fanger' gavlen.

Ryttervej 2, Lille Heddinge.
Kong Frederik IV's rytterskole blev i 1700-årene bygget som et grundmuret hus af kridtsten. Bemærk den smukke barokke gesims.

Nørregade 13, Store Heddinge.
Håndværkerforeningens alderdomsbolig, opført i 1877, er en meget betydelig kridtstensbygning, hvor der er anvendt røde teglsten til dekorative formål.

Bjælkerupvej 2, Store Heddinge.
Dette tyskinspirerede teglhus udnytter fint kombinationsmulighederne mellem teglsten og kridtsten.

Grundmur er i modsætning til bindingsværk en mur, som udelukkende består af sten. Den gundmurede konstruktion var i det tidligste murværk opført som kassemur, det vil sige en ydre og en indre mur med fyld imellem. Efter teglstenens udbredelse blev kassemuren i renæssancen afløst af en fuldstensmur i forbandt. Det er den historiske udvikling, der førte til den grundmurede konstruktion, som kridtstenshuset bygger på.

Kridtstenens udbredelse er markant. Den blev anvendt i de fleste typer bygninger fra de fornemste til de mest økonomiprægede - fra villa til magasinbygning. I perioder blev den hvide kridtsten pudset for at skabe homogenitet, eller den blev overkalket, både for at beskytte byggematerialet og facaden, men også som følge af den gængse mode.

På Stevns erstattede kridtstenen stort set den almindelige teglsten i 1800-tallets bondehusbyggeri. Da kridtstenen senere blev opgivet, blev den mange steder erstattet af cementsten - ikke af teglsten. Cementstenen havde samme format som den normale teglsten. Kridtstenen mistede sin betydning som bygningssten i begyndelsen af 1920'erne.

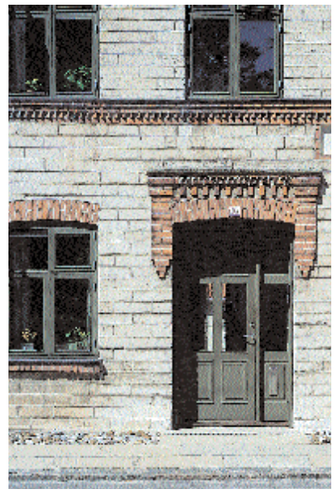

Nørregade 13, Store Heddinge.
Facadeudsnittet viser en detaljerigdom skabt ved at kombinere den hvide kridtsten med røde teglstensdetaljer. Bemærk den fine portal med murede draperier og gesimsen med buefrise.

Ligkapellet på Assistens Kirkegård,
tegnet af arkitekt M. Borch, 1887.
Bygningens arkitektur er en nydelse ikke mindst på grund af den meget bevidste brug af kridt og tegl.

BYGNINGERNES BEVARINGSVÆRDIER

Der er i Stevns Kommune registreret ca. 4.900 bygninger, som ifølge BBR-registeret er opført før 1940. Hvis en bygning er ombygget på en måde, så den fremstår som opført efter 1940, er den ikke medtaget i registreringen. Skure og mindre betydende bygninger er ikke registreret.

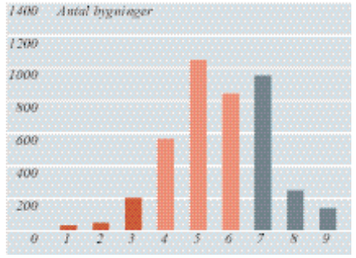

Fordeling af Stevns Kommunes bygninger i bevarings-kategorierne høj, middel og lav. Farverne refererer til farvesignaturerne anvendt på kortene.

Registreringen af bygningernes bevaringsværdi er foretaget på grundlag af vurderinger af en række forhold:

a) Den arkitektoniske værdi er et udtryk for bygningens individuelle, arkitektoniske kvalitet.

b) Den kulturhistoriske værdi er udtryk for bygningens fortid , hvor gammel den er, hvad den har været anvendt til gennem årene og andre forhold af historisk interesse.

c) Den miljømæssige værdi er udtryk for bygningens betydning i forhold til de omgivelser, som støder op til den.

d) Originaliteten baserer sig på en vurdering af bygningens udseende i forhold til det udtryk, den havde ved opførelsen.

e) Tilstanden udtrykker vurderingen af bygningens tilstand i teknisk/konstruktiv henseende.

f) Bevaringsværdien er udtryk for disse kriteriers indbyrdes afvejning og betydning.

Hvert af områderne a,b,c,d,e vurderes efter en karakterskala fra 1-9, hvor 1 er den højeste (og bedste).

Bevaringsværdierne er, for at give overskuelighed, inddelt i følgende kategorier:

Høj bevaringsværdi, karaktererne 1-3, højrød farve
Middel bevaringsværdi, karaktererne 4-6, lyserød
Lav bevaringsværdi, karaktererne 7-9, blågrå farve.

Hvor der i det åbne land er flere bygninger på samme ejendom, angiver farven den bygning, der er vurderet til den højeste bevaringsværdi. Kommunens fredede bygninger er særskilt markeret.

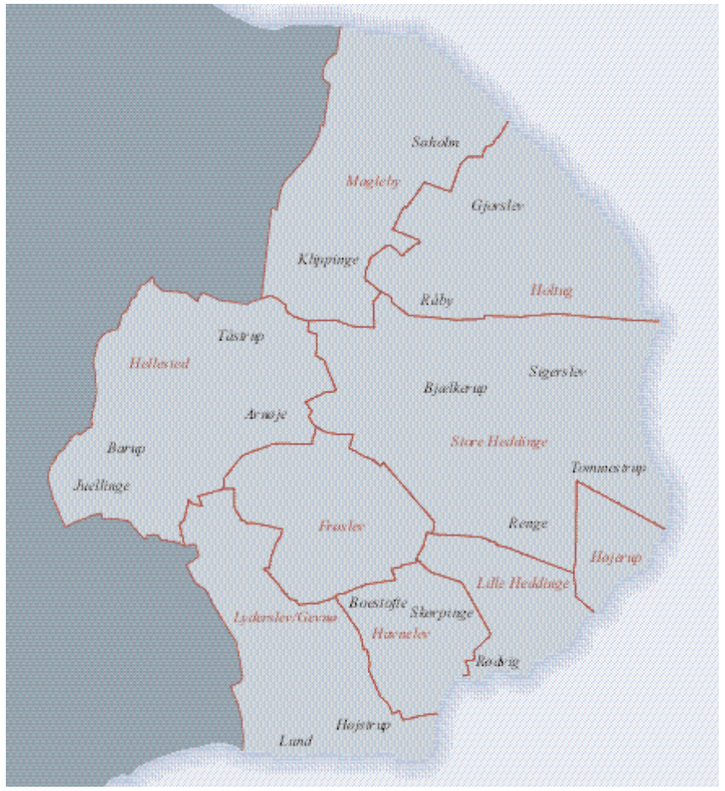

Magleby Sogn / side 40

Holtug Sogn / side 41

Hellested Sogn / side 42

Store Heddinge Sogn / side 44

Frøslev Sogn / side 46

Lyderslev Sogn / side 47

Havnelev Sogn / side 48

Lille Heddinge Sogn / side 49

Højerup Sogn / side 49

Eksempler på vurderinger i Stevns Kommune

Juellingevej 2 / Fredet bygning

Arkitektonisk værdi / 2	*Stor, markant barokbygning med frontfacade i granitkvadre*
Kulturhistorisk værdi / 1	*Hovedbygningen er opført i 1675*
Miljømæssig værdi / 1	*Ligger meget synligt i tydelige herregårdsomgivelser*
Originialitet / 2	*Meget intakt og med flotte, kittede vinduer*
Tilstand / 2	*Sundt og velholdt*
Bevaringsværdi / 1	*Meget smuk bygning med spændende detaljer og et godt helhedsindtryk. Den fredede bygning er omgivet af en stor park med mange store træer bl.a. bøg, kastanie og birk. Der findes rester af en tidligere voldgrav.*

Ved Munkevænget 8 / Høj bevaringsværdi

Arkitektonisk værdi / 3	*God harmonisk bygningskrop*
Kulturhistorisk værdi / 5	*Tidstypisk nyklassicistisk villa*
Miljømæssig værdi / 3	*Markant i gaden med lille, lav forhave.*
Originialitet / 3	*Fine, kittede vinduer og en flot trukket gesims*
Tilstand / 2	*Sundt og velholdt*
Bevaringsværdi / 3	*Gedigent byhus med gode detaljer*

Algade 23 / Middel bevaringsværdi

Arkitektonisk værdi / 4	*Toetagers hus med en kakkelbeklædt underetage. Vinduerne på 1. sal har pudsede indfatninger.*
Kulturhistorisk værdi / 5	*Bygningen er præget af at være tilpasset ændrede funktionskrav*
Miljømæssig værdi / 4	*Facaden falder godt ind i husrækken*
Originialitet / 5	*Gode nye vinduer. Den skalmurede underetage er udmærket udført*
Tilstand / 4	*Almindeligt vedligeholdt*
Bevaringsværdi / 4	*Markant bygning i gadebilledet*

Højerupvej 21 / Lav bevaringsværdi

Arkitektonisk værdi / 0	*Bygningen har ingen nævneværdig værdi og er derfor ikke vurderet*
Kulturhistorisk værdi / 0	*Bygningen har ingen nævneværdig værdi og er derfor ikke vurderet*
Miljømæssig værdi / 0	*Bygningen har ingen nævneværdig værdi og er derfor ikke vurderet*
Originialitet / 0	*Bygningen har ingen nævneværdig værdi og er derfor ikke vurderet*
Tilstand / 0	*Bygningen har ingen nævneværdig værdi og er derfor ikke vurderet*
Bevaringsværdi / 7	*Bygningen er meget ombygget, nye vindueshuller, en bygning der i sin nutidige arkitektur virker fremmed i forhold til sin oprindelse.*

Bykernen

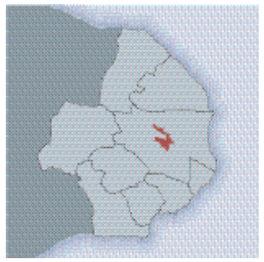

Vestergade 2. Denne bygning husede 'Bryggeriet Stevns'. Som så mange andre industribygninger i Stevns Kommune er den opført af kridtsten og forsynet med dekorationer udført i røde teglsten.

Østergade 3. Den tidligere politistation anvendes i dag til dommerkontor. Bygningen er i nyklassicistisk stil, og der er lagt vægt på symmetri.

Rengegade 21. Dette er hoved-bygningen til den tidligere bygård 'Louisenborg'. Gården havde i 1930 et samlet areal på 227 hektar, og besætningen bestod af 130 malkekøer og 20 arbejdsheste. Hovedbygningen er opført i 1817 i empirestil.

Store Heddinge 1:4.000

Magleby sogn / 1

Magleby Kirke.
Kirken, der ligger syd for byen, består af romansk skib, unggotisk våbenhus samt et sengotisk langhuskor med sakristi. Der er to kapeller fra 1593 og 1600. Kun langmurene, der er opført i kridtsten, er oprindelige.

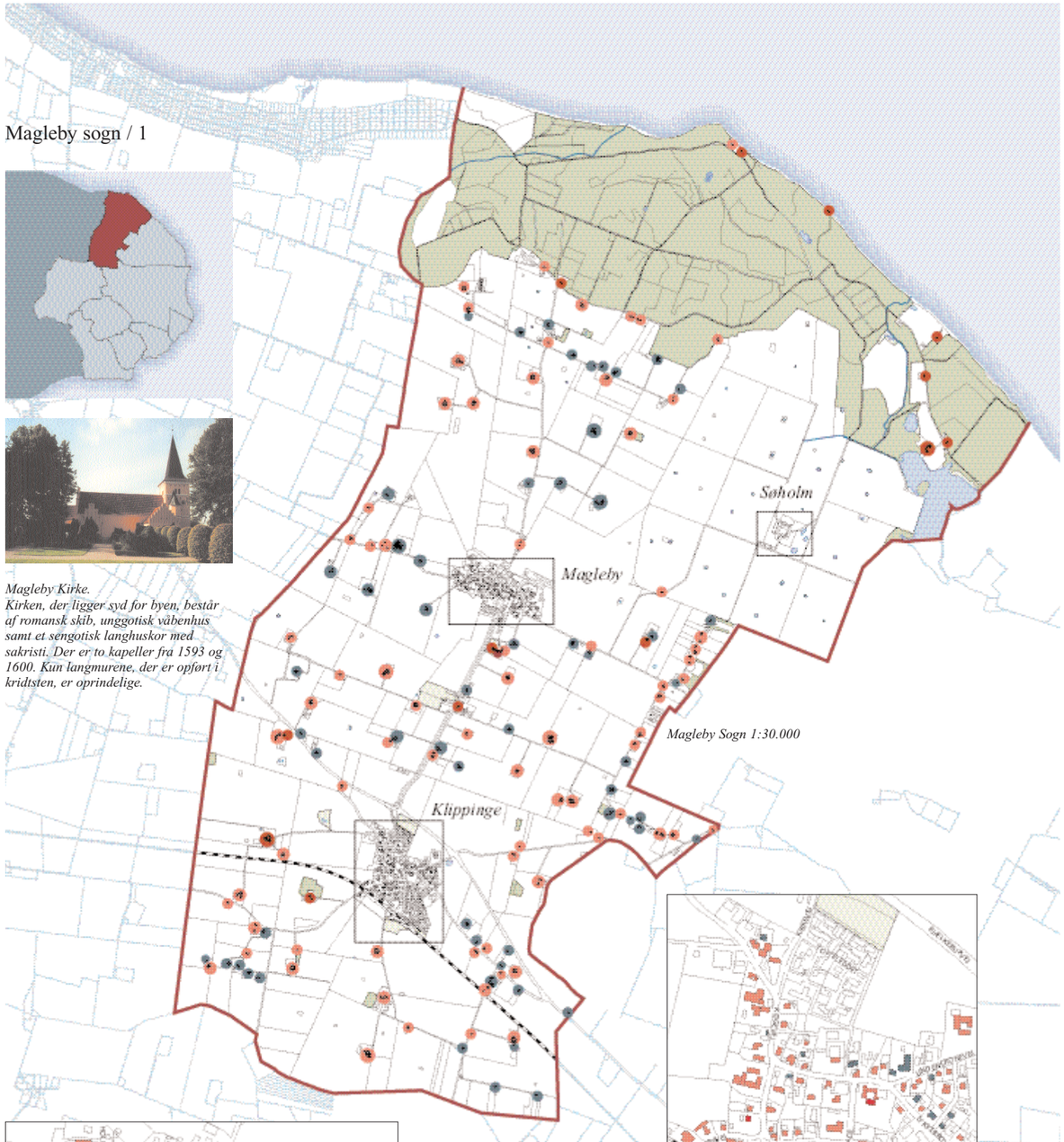

Magleby Sogn 1:30.000

Magleby 1:8.000

Søholm 1:8.000

Klippinge 1:8.000

Holtug Sogn / 2

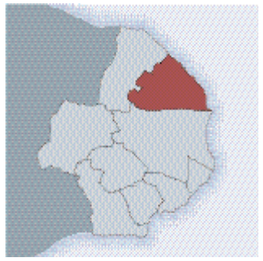

Gjorslev 1:8.000

Holtug Kirke ligger ensomt og højt og har gennem historien været sømærke.

Holtug 1:8.000

Råby 1:8.000

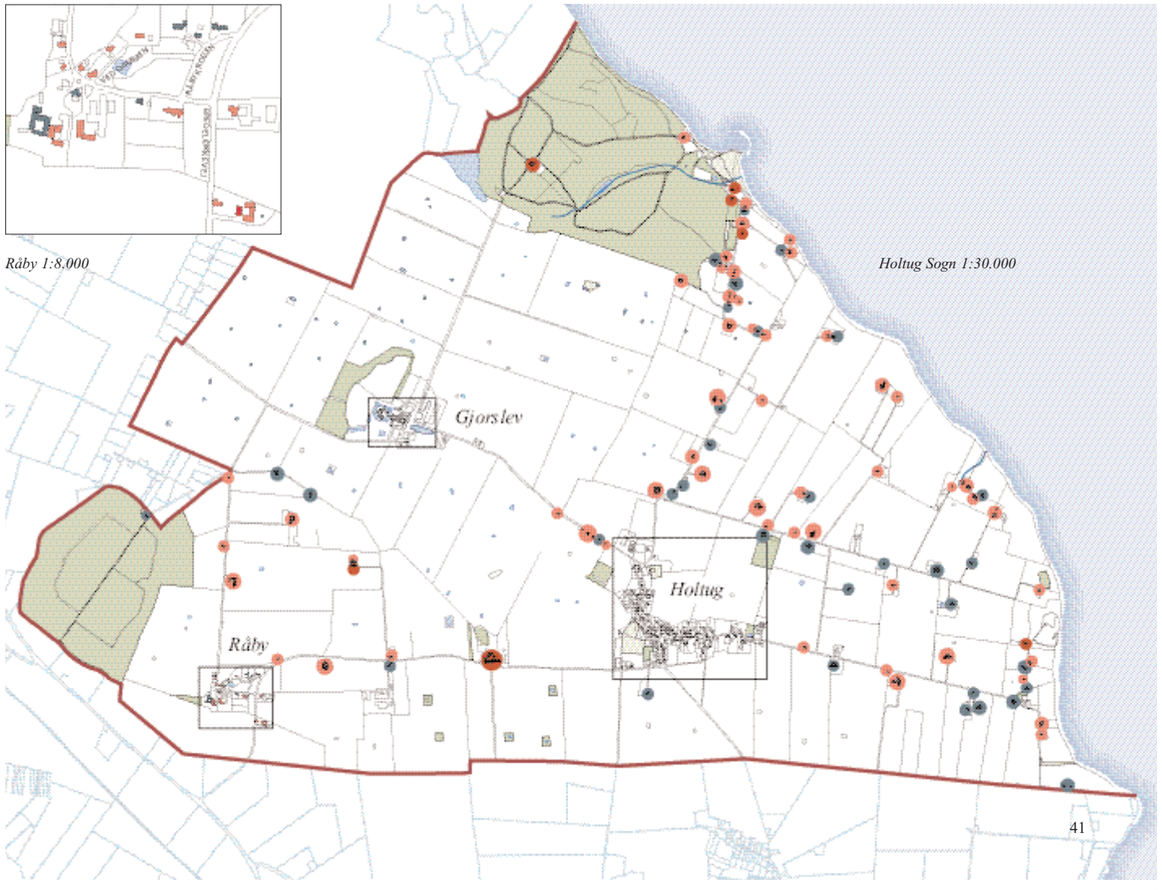

Holtug Sogn 1:30.000

Hellested Sogn / 3

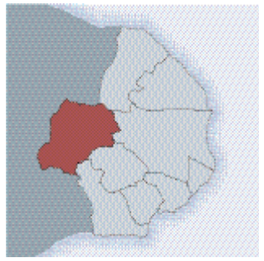

Hellested Kirke.
Kirken består af et romansk skib, sengotisk langhuskor samt våbenhus og nordkapel. Vesttårnet er opført i 1765. Skibet er opført i kridstenskvadre, kun langmurene er bevaret.

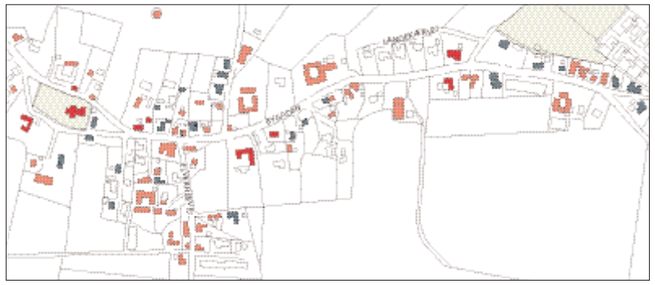

Hellested 1:8.000

Tåstrup 1:8.000

Arnøje 1:8.000

Barup 1:8.000

Juellinge 1:8.000

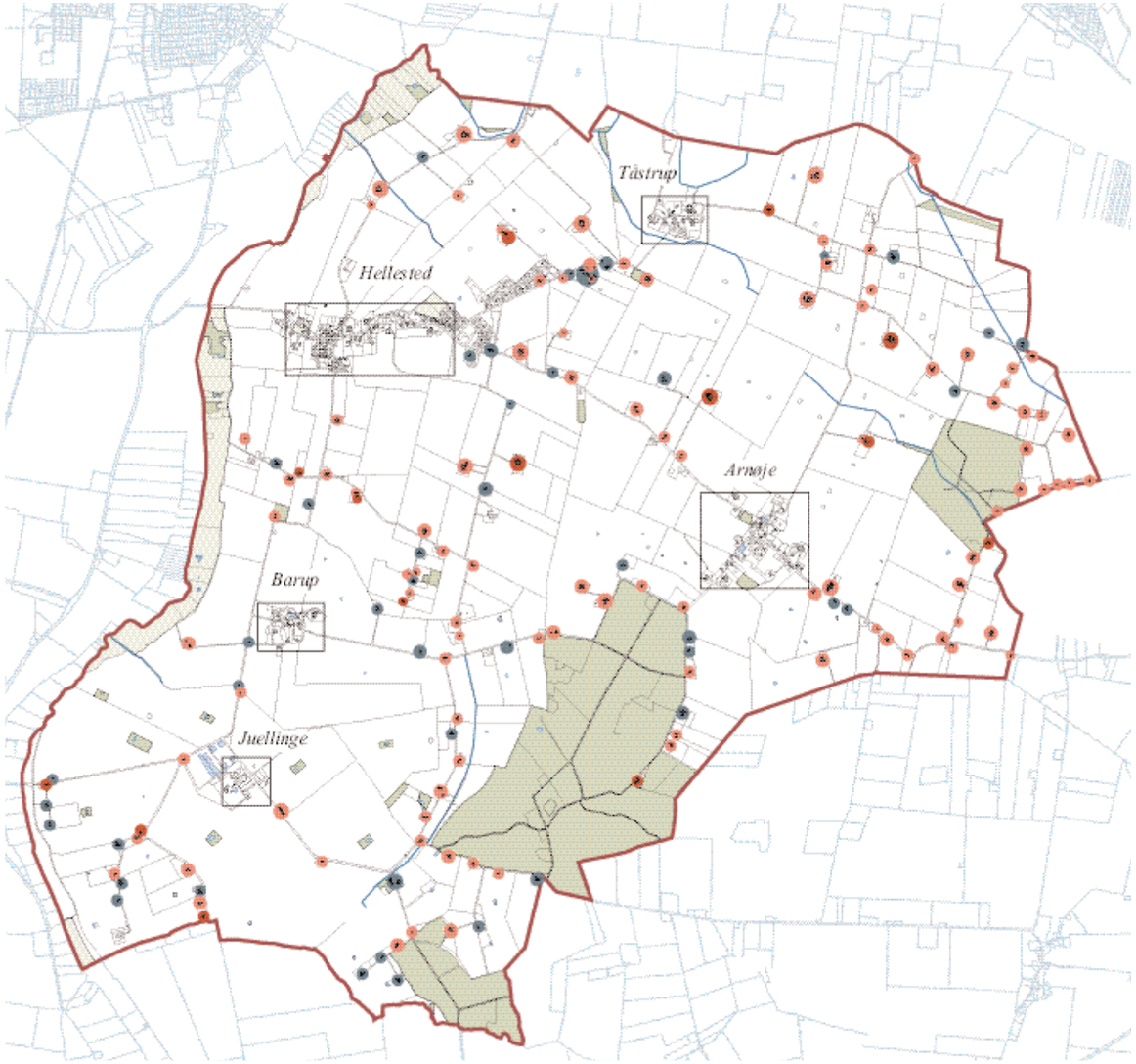

Hellested Sogn 1:30.000

Stevns 16/08/02 13:26 Side 44

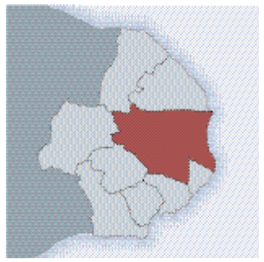

Skt. Katharina Kirke.
Kirken er et af Danmarks mest værdifulde bygningsværker. Indtil 1466 tilhørte kirken kronen. Den består af et rektangulært kor og et ottekantet skib fra romansk tid. Kirken har et gotisk vesttårn og våbenhus. Mod nord blev der i 1853 bygget en korsarm.

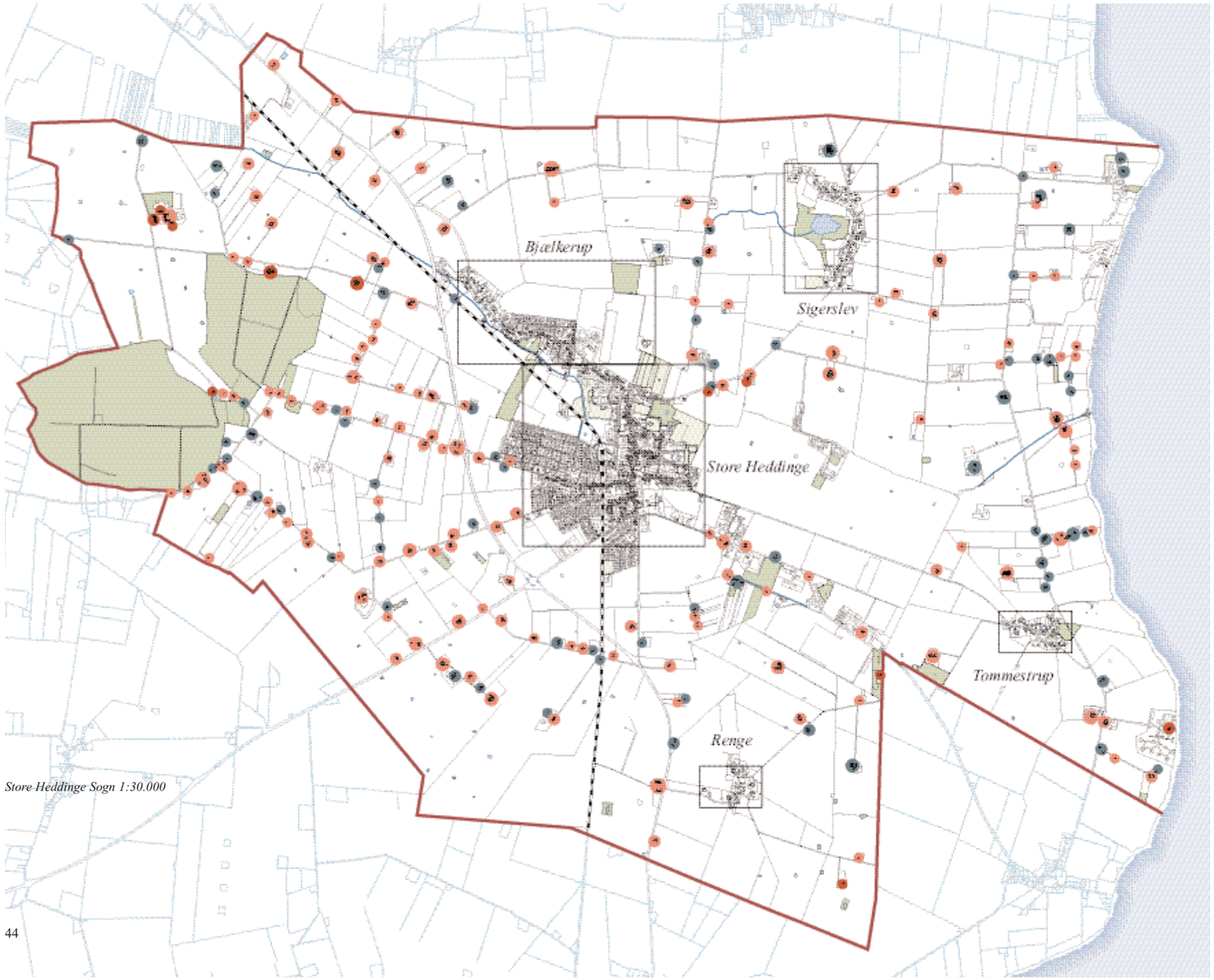

Store Heddinge Sogn 1:30.000

Bjælkerup 1:8.000

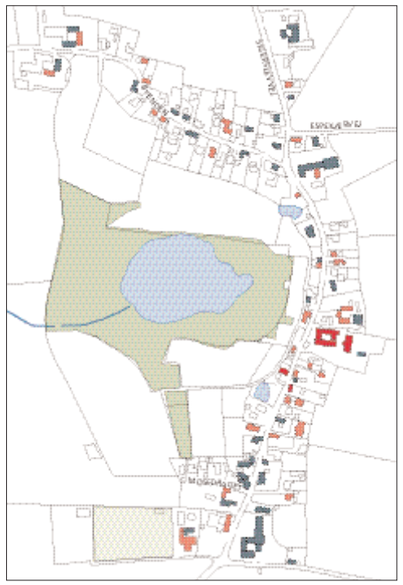

Sigerslev 1:8.000

Renge 1:8.000

Tommestrup 1:8.000

Bevaringsværdier i Store Heddinge by 1:4.000
se side 38-39

Stevns 16/08/02 13:27 Side 46

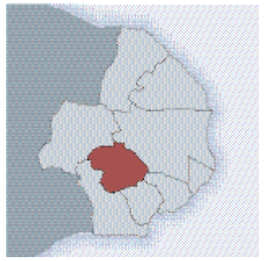

Frøslev Kirke.
Det romanske skib er opført af kridtkvadre. Der er meget lavtsiddende, rundbuede vinduer og et vindue i hver langmur. Kirken består desuden af et sengotisk langhuskor og våbenhus. Vesttårnet er opført i 1669.

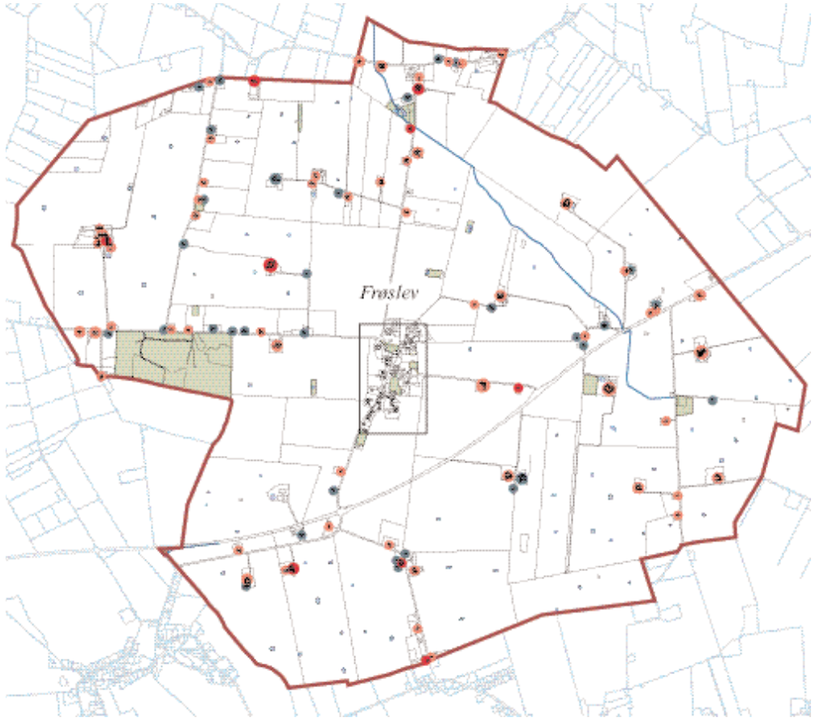

Frøslev Sogn 1:30.000

Frøslev 1:8.000

Lyderslev/Gevnø 1:8.000

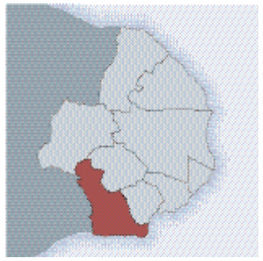

Lyderslev Kirke.
Kirken består af et romansk skib og vesttårn, sengotisk langhuskor, sakristi og våbenhus. Omkring år 1500 erstattedes det romanske kor af et langhuskor overvejende af kridtsten på to hvælvingsfag.

Højstrup 1:8.000

Lund 1:8.000

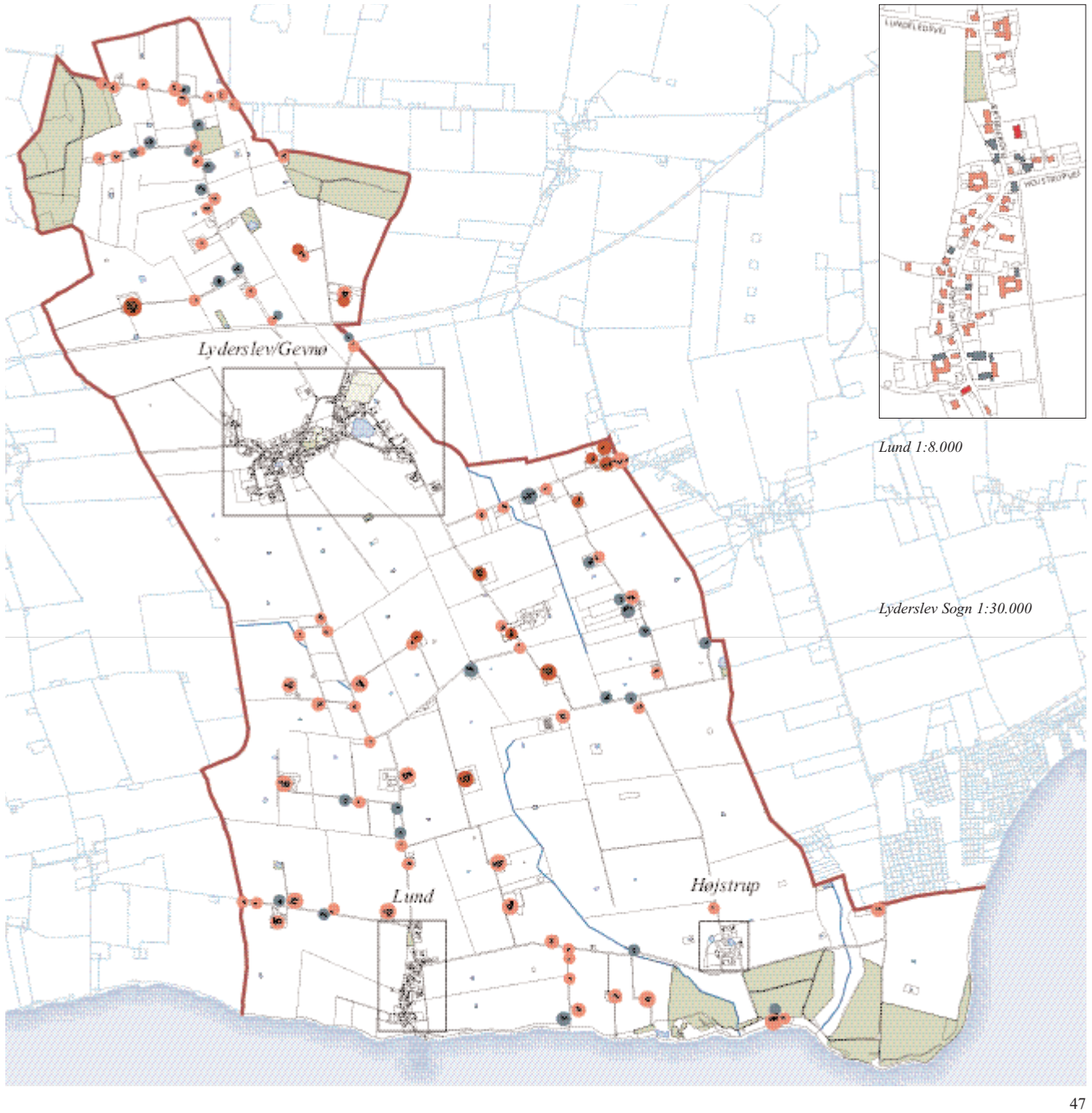

Lyderslev Sogn 1:30.000

Stevns 16/08/02 13:27 Side 48

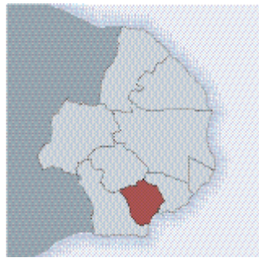

Havnelev Kirke.
Kirken, der er stærkt moderniseret, består af et romansk skib, et unggotisk kor, et sengotisk sakristi samt våbenhus. Vesttårnet er opført i 1880 og tegnet af arkitekt Th. Zeltner. Skibet, som oprindeligt er opført i kridtstenkvadre, er blevet skalmuret i nyere tid i nygotisk stil, også tegnet af Th. Zeltner.

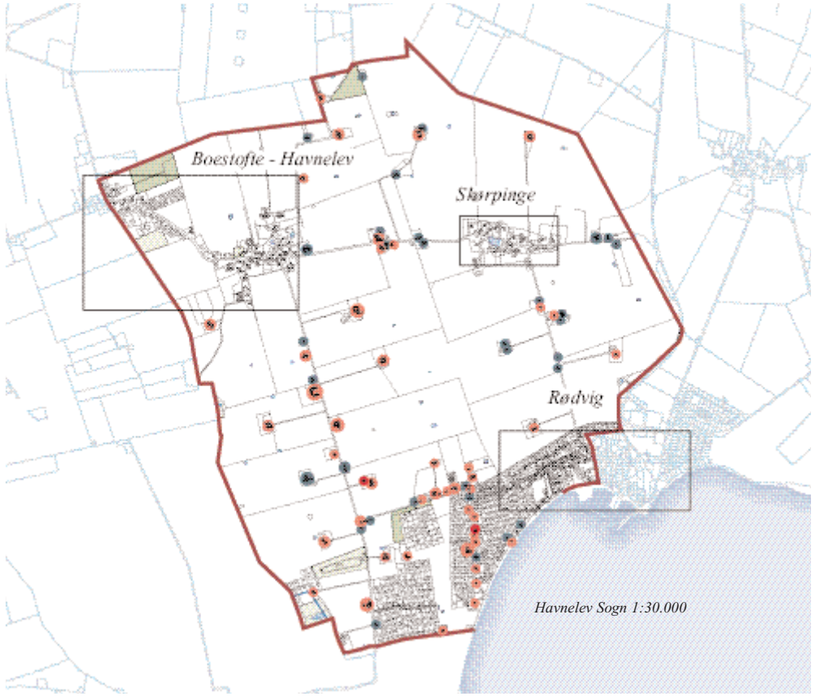

Havnelev Sogn 1:30.000

Skørpinge 1:8.000

Boestofte - Havnelev 1:8.000

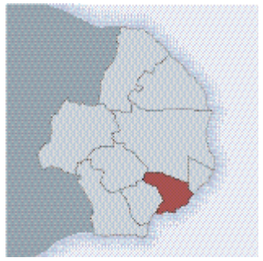

Lille Heddinge Kirke.
Den består af romansk kor og skib med sengotisk våbenhus og tårn. Det romanske skib og kor er en meget speciel kridtstenskvaderbygning, der er blevet opfattet som en forsvarsbygning. Begge taggavlene er fra sengotisk tid, derfor kan det oprindelige tag have været fladt og muligvis som i Store Heddinge været omgivet af brystværn.

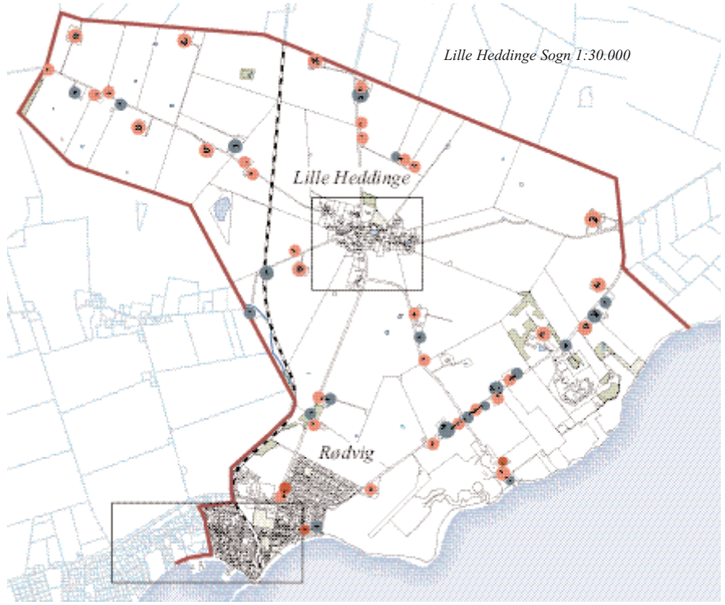

Lille Heddinge Sogn 1:30.000

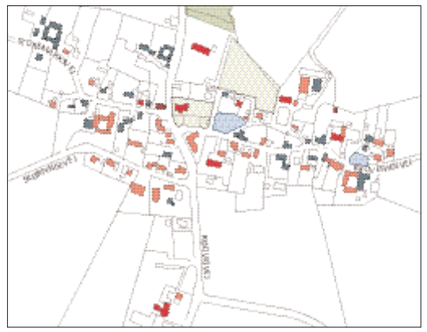

Lille Heddinge 1:8.000

Rødvig 1:8.000

Stevns 16/08/02 13:27 Side 50

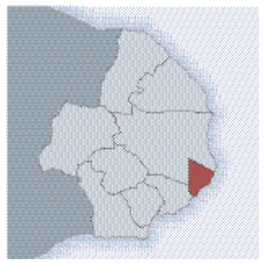

Højerup kirke.
Er opført i 1912/13 af arkitekt Helge B. Møller. Kirkens apsis, kor, skib og vesttårn er bygget af kridtsten. Udvendig er kridtstenens murværk bæltemuret med flint. En arkitektonisk idé, der genfortæller klintens struktur.

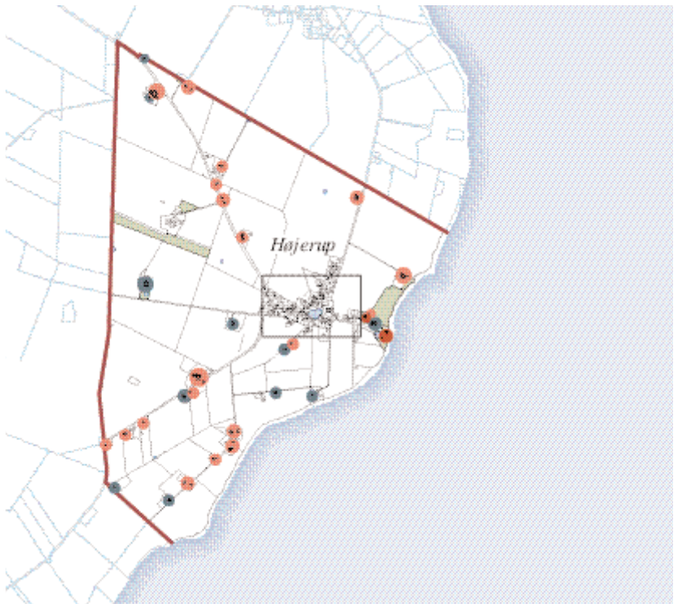

Højerup Sogn 1:30.000

Højerup 1:8.000

Højerup gamle kirke.
Den romanske kirke ligger på klintens yderste kant. I 1928 skred kirkens kor i havet.

Omkring gadekæret i Højerup findes landsbyens oprindelige bebyggelse. Bebyggelsen udgøres fortrinsvis af længehuse.

Følgegruppens anbefalinger

Rækvej - Hesteskovej

Pilehegn - Klippinge Bjerge

Rækværk - Seinhuusvej

Med 'Stevns Kommuneatlas' håber følgegruppen at have skabt et brugbart værktøj for det fremtidige planlægnings- og bevaringsarbejde.

For at udbyttet af 'Stevns Kommuneatlas' bliver størst muligt, foreslås at kommuneatlasset og registreringen af de enkelte bygninger samt forundersøgelserne hertil gøres offentligt tilgængelige via internettet, hvilket giver borgerne mulighed for at følge og deltage i en løbende ajourføring. Parallelt hermed kunne oprettes en offentlig arkitektonisk rådgivningstjeneste svarende til den gratis retshjælp.

Planlægning

Stevns Kommune har gennem lokalplaner for Store Heddinges bykerne og Hellested Lokalcenter indledt bestræbelser for en konsekvent bevaringsplanlægning. Følgegruppen finder det derfor af største betydning, at 'Stevns Kommuneatlas' indgår som et væsentligt led i kommunens informationspolitik om planlægning og bevaring. Det er vigtigt, især for bevaringsformålet, at oplysningsniveauet er højt, og at der skabes bred folkelig opmærksomhed over for bevaringsværdige bygninger og kulturmiljøer.

Følgegruppen betoner i forlængelse heraf, at det haster med at få videreudviklet en bredt formuleret vejledning for bygningsbevaring i landsbyer og det åbne land, i karakter svarende til vejledningen 'Bevaring og fornyelse', hvortil der henvises i lokalplanen for Store Heddinge.

Det er i al bevaringsplanlægning vigtigt, for ikke at sige nødvendigt med en økonomisk opfølgning i form enten af tilskud eller af lavrentelån. Det anbefales derfor, at kommunen arbejder for at få del i offentlige bygningsforbedringsmidler via Lov om Byfornyelse gennem oprettelse af et bygningsforbedringsudvalg, hvortil 'Stevns Kommuneatlas' kan være nøglen, samt at der sideløbende tages initiativ til oprettelse af en lokal fond, som det sker i mange andre kommuner, for de tilfælde hvor byfornyelsesstøtte ikke kan opnås. Stevns Bevaringsforenings tiltag omkring præmiering af velgennemførte ombygninger/restaureringer burde måske flyttes til kommunalt regi, idet den samtidig burde udstrækkes til også at omfatte nye bygninger.

Vejnettet på Stevns er karakteristisk med mange knækkede og buede forløb. Tidligere var vejene, ud over grøfterne, præget af vejtræer – ofte røn – i kanten. Det er følgegruppens opfattelse, at disse smukke træk i landskabet bør beskyttes og retableres hvor de er fjernet ulovligt, da de udover at fremhæve landskabets karakter og afstande medvirker til at lette orienteringen i mørke samt i tilfælde af snedækning. I forbindelse med eventuelle omlægninger eller nyanlæg finder følgegruppen, at de nævnte – måske ofte besynderlige – vejføringer respekteres, ved f.eks. at undgå udretninger. Hvor der gennemføres trafikdæmpende foranstaltninger, f.eks. gennem landsbyer, anbefales det, at disse udformes hensynsfuldt i forhold til lokaliseringen. Hegn og diger i markskel markerer landskabelige træk og bør sikres som vigtige kulturspor.

Stevns er et fladt og meget smukt område netop fordi horisonten her er vid: Man kan se langt næsten overalt, kun med velgørende afbrydelser ved skove og naturligvis Klippinge Bjerge. Følgegruppen anbefaler, at landskabet gøres mere tilgængeligt for alle, gennem sammenhængende afmærkede stisystemer for fodgængere og cyklister baseret på eksisterende eller tidligere stianlæg. I denne sammenhæng ville en sti, om den så blot var smal, langs hele klinten være særdeles attraktiv.

Store Heddinge

Bygrænserne mod vest og syd bør markeres og styrkes med levende hegn og træer af karakter som den eksisterende grænse mod øst og nord.

Byrummet
Byens inventar, belægninger og belysning forbedres /ændres, så den bliver velordnet i hele byen, afpasset efter de lokale behov.

Beplantning i byen
Enkelte steder i byen er der opstået huller i husrækken, hvor der ikke er bygget nyt efter nedrivning af bygninger. Det anbefales, at vejlinier markeres med f.eks. strippede træer for at understrege og bevare forløbet i husrækken. Dette er især påkrævet ved OK tanken på Algade. Generelt må der gerne være mere beplantning i gaderne og på Nytorv, men efter en overordnet plan.

Skiltning i byen
Det anbefales, at byens og forretningernes skiltning er tydelig, men ikke altdominerende således som der er lagt op til i Lokalplan 23 og vejledningen 'Bevaring og Fornyelse'. Skiltningen skal foregå med respekt for bygningens alder og klart vise, hvad der handles med. Uhensigtsmæssige logoer skal undgås.

Eksisterende lange baldakinforløb skal søges nedtaget og det skal ikke tillades at etablere nye, da disse skærer smukke gamle bygninger over på midten. Hvis disse tiltag gennemføres og byens huse og forretningsfacader forskønnes væsentligt, vil det være med til at skabe et bymiljø, der er attraktivt for såvel erhverv som for borgere og turister.

Byfornyelse.
Kommunen bør indgå aktivt i byfornyelses- og bygningsforbedringsprocessen, jfr. ovenfor i afsnittet om planlægning. Fornyelsesprocessen skal også omfatte bygninger, som for tiden ikke anvendes, og som synes at få lov til at forfalde.

Udbygning af byen
Byens udvikling med nyt byggeri bør fortsat ske i et harmonisk forløb langs indfaldsvejene. De grønne kiler mellem bebyggelsens fingre bevares, således at det åbne land kan fornemmes helt ind til bymidten.

Af hensyn til variation i by- og bygningsmæssige og i sociale mønstre skal fremtidigt boligbyggeri foregå ved en passende sammensætning af kendte og endnu ukendte boligformer og -sektorer, således at der skabes de rigtige rammer for såvel ældre som yngre medborgere, og for alle indtægtsgrupper.

Udbygningen af byen må gerne ske som etagebyggeri i max. to etager med udnyttet tagetage, evt. som tætlav byggeri, som det ses i mange nyere bebyggelser og som Store Heddinges gamle bydel er et glimrende eksempel på.

Erhvervsområde
Det nuværende erhvervsområde bør ikke udbygges yderligere, da det trafikalt ligger i byens 'besværligste' side, og da det ligger tæt på nogle af Stevns største vandreservoirer.

Det foreslås, at lokalisering af nye erhvervsområder eventuelt sker i arealet sydøst for rundkørslen ved Frøslevvej og Rødvigvej. Dette indebærer, at en stor del af den tunge trafik ikke kommer gennem byen.

Landsbyerne

Landskabet på Stevns er præget af mange små landsbyer, kirker, landbrugsejendomme og landhuse - mange med bindingsværk og stråtag. Ejendommene, hvoraf mange er omkring 200 år gamle eller mere, rummer i sig selv værdier, men også oplysninger om byggeskik, bystrukturer samt kultur- og egnshistorie, fortællinger, som vi har en forpligtelse til at bevare for vor eftertid.

Bevaring
Følgegruppen anbefaler, at man fortsat ved bevarende lokalplaner sikrer disse landsbymiljøer. Det må være en af kommunens fornemmste opgaver bl.a. gennem en sådan bevaringsplanlægning at indgyde husejerne forståelse og respekt for de enestående kulturskatte, de forvalter. Man kan stadig i mange af landsbyerne udpege landsbyskolen, smedjen, mejeriet, møllen, land- eller skovarbejderboligen o.s.v. Renovering af disse bygninger bør ske på en måde, så den oprindelige brug stadig kan aflæses.

Det anbefales også sikret, at de grønne islæt i landsbyerne, som f.eks. træer, beplantning, de grønne vænger og gadekærene bevares og vedligeholdes, evt. på basis af egentlig registrering heraf.

Fornyelse
Nybyggeri bør kun ske i begrænset omfang, og man skal undgå at det sker ved udfyldning og afrunding,

Transformator - Skovmarksvej

Vejsten - Råby

men i nye arealudlæg. Netop kontakten til det åbne land er i sig selv en ønsket kvalitet, og de grønne vænger, gadekær og kik ud til det åbne land fastholder indtrykket heraf og giver afvekslende byrum. Nyt byggeri og renovering skal glide naturligt ind i det eksisterende, både gennem arkitektur, materiale- og farvevalg, og gennemføres med sans for den individuelle placering.

Udnyttelse af eksisterende bygninger
Det skal i hvert enkelt tilfælde overvejes at udnytte tomme landbrugs- og erhvervsbygninger, før man tænker nedrivning og/eller i nybyggeri. Hvis det skønnes nødvendigt at rive kridtstensbygninger ned, skal kridtstenene, hvis de ikke skal bruges til andet byggeri, anbringes på en af kommunen anvist plads. Her vil de blive korrekt opbevaret til fremtidig brug. Dette kan være restaurering eller nybyggeri.

Landbruget
Der må tages vid hensyn til landbrugserhvervets fortsatte mulighed for drift og udvikling. Der skal også, med behørigt hensyn til forurening, støj og trafik, være mulighed for etablering af mindre erhvervsvirksomheder, som kan være med til at give liv i landsbymiljøet.

Det åbne land

Det stevnske landskab er et plateau, som afsluttes af Klinten mod øst. Det er kendetegnet af mange elementer, som viser menneskets brug af dette gennem tiderne. Elementer som umiddelbart virker naturlige, men som i virkeligheden er særdeles skrøbelige.

Landskabets elementer
Naturlige grænser i landskabet virker i dag som en hindring for en 'rationel' brug. Disse elementer er gamle stisystemer, veje, rækværk bl.a. ved broer, vandløb, vandhuller, grøfter, markskel, levende hegn og er kulturminder, som dels fortæller en historie og dels virker som åndehuller for mennesker, dyr og planter. Alle disse elementer er med til at danne det rum, som man oplever på Stevns.

Det er vigtig, at disse elementer bevares og vedligeholdes, samt at man fortsat har adgang til stier og veje, der kan bringe én rundt i landskabet. Det er samtidig også vigtigt, at der er retableringspligt, hvis disse elementer fjernes ulovligt. Dette gælder f.eks. en del volde og læhegn, der i tidens løb er fjernet uden tilladelse. Det bør tillige tilstræbes, at vandløb der er blevet sløjfet eller rørlagt reetableres eller fritlægges, så de får en naturlig funktion i landskabet.

Kulturminder som gravhøje, vejsten, bro-rækværker, diger og levende hegn samt bevaringsværdige træer og beplantninger bør registreres som en opfølgning af kommuneatlasset.

Rekreative områder

I flere områder i landet er der de seneste år dukket nye turistmål op, ofte med voldsomme angreb på landskabelige værdier til følge. Det er følgegruppens ønske, at sådanne 'tilfældige' mål, som ikke specielt har med Stevns at gøre ikke etableres, idet Stevns først og fremmest bør være mål gennem sine egenkvaliteter, som der er så mange af. Det vil i den sammenhæng være naturligt, at der findes mulighed for offentlig adgang til det forladte Stevnsfort øst for Korsnæbsvej og området omkring Stevns Fyr.

Først og sidst er det vigtigste for følgegruppen, at landskabets egenværdier bevares og sikres, samt at der fra kommunens og borgernes side arbejdes for, at større tekniske bygningsværker ikke lokaliseres hertil. Landskabet er måske nok stort, fladt og åbent, men er netop derfor sart over for indgreb.

Kolofon

Titel
Stevns Kommuneatlas, byer og bygninger 2002.

Udgivet af
Kulturarvsstyrelsen
Kulturministeriet 2002.

Manuskript og registrering
Arkitektfirmaet Gert Bech-Nielsen ved
arkitekt m.a.a Gert Bech-Nielsen,
arkitekt m.a.a. Gøsta Knudsen,
arkitekt m.a.a. Anne-Grete Andersen,
museumsinspektør Helle Schummel,
arkitekt m.a.a. Jan Rønne,
arkitekt m.a.a. Karin Stær og
journalist Peter Roland Larsen.

Foto
Arkitektfirmaet Gert Bech-Nielsen,
fotograf Aage Lund Jensen og P. E. Foto.
Historiske fotos og kort:
Stevns Lokalhistoriske Arkiv og
Østsjællands Museum.

Redaktion
Arkitekt m.a.a. Jens Kirkegaard,

Layout og korttegning
Etcetera Design

Kort
Udsnit af kort, hvortil Kort & Matrikelstyrelsen
har ophavsret, er gengivet med tilladelse (G3-94).

Repro og tryk
F. Hendriksen's Eftf.

Papir
Multiart Silk/Arctic Volumen, svanemærket

Oplag
1. oplag. 1000 eksemplarer.

ISBN 87-7279-405-4

Distribution
Byggecentrum Boghandel
Dr. Neergaards Vej 15
2970 Hørsholm
Telefon 45 76 73 73
www.byggecentrum.dk

Henvendelse angående publikationen
Kulturarvsstyrelsen
Slotsholmsgade 1
1216 København K
Telefon 72 26 51 00
www.kuas.dk

Information om bygningsbevaring
Se Kulturarvsstyrelsens hjemmeside www.kuas.dk.

Publikationen kan citeres med kildeangivelse.

Februar 2002

Tidligere udgivne kommuneatlas

Sjælland med omliggende øer
Fladså 1991
Frederiksberg 1994
Gladsaxe 1998
Helsingør 2000
Holbæk 1993
Hvidovre 2000
Hørsholm 2000
København Byatlas 1996
København Amager 1992
København Bispebjerg 1991
København Brønshøj-Husum 1991
København Indre By/Christianshavn 1996
København Kongens Enghave 1993
København Nørrebro 1996
København Valby 1994
København Vanløse 1995
København Vesterbro 1991
København Østerbro 1995
Lyngby-Taarbæk 2000
Nakskov 1990
Nykøbing Falster 1993
Nysted 1993
Næstved 1991
Ringsted 2000
Præstø 1991
Roskilde 1990
Rødovre 1991
Rønne 1990
Skælskør 1994
Suså 1993
Søllerød 1993
Vordingborg 1995

Fyn med omliggende øer
Bogense 1990
Faaborg 1992
Middelfart 1993
Nyborg 1994
Odense I 1996
Odense II 1997

Jylland med omliggende øer
Brande 1992
Christiansfeld 1992
Ebeltoft 1999
Esbjerg 1992
Fredericia 1995
Frederikshavn 1999
Grenaa 1995
Gråsten 1992
Haderslev 1991
Herning 1992
Horsens 1991
Kolding 1991
Løgumkloster 1999
Mariager 1994
Nordborg 1991
Ribe 1990
Ringkøbing 1993
Samsø 1990
Silkeborg 2000
Sindal 1991
Skagen 2000
Skanderborg 1997
Skive 1995
Struer 1997
Sønderborg 1990
Tønder 1993
Varde 1992
Vejle 2000
Viborg 1990
Aabenraa 1991
Aalborg Nord 1994
Aalborg Syd 1994
Århus 1997

Signaturforklaring

Bevaringsværdige sammenhænge

Dominerende bygningsværk
Bebyggelsesmønster
Højdekurver
Sigtelinier
Udsigt
Enkelttræ/Trærække
Skov/Plantage/Krat
Vej/Gade/Plads
Græs/Grønning
Jernbane
Vand

gsværdier - bygninger

Fredet bygning
Høj bevaringsværdi
Middel bevaringsværdi
Lav bevaringsværdi

Litteraturliste

Trap, J.P.: Danmark, Præstø Amt,
bind IV, København 1955.
Bevaring og fornyelse, Stevns Kommune 1997.
Bevaring og fornyelse, Store Heddinge bycenter 1996.
Bindingsværk - øerne øst for Storebælt,
Gorm Benzon, Det benzonske Forlag 1985.
Bindingsværkhuset, Ulf Vejlby,
forlaget Skovlænge 1987.
Bondegård og byggeskik,
Bjarne Stoklund, København 1972.
Bondehuses alder, Peter Michelsen, København 1979.
Byggeskikken i Præstø Amts gamle
bøndergårde, H. Zangenberg.
Danmarks fredede huse I,
Provinserne øst for Storebælt, Vilh. Lorenzen.
Gamle landbygninger i Øst- og Midtsjælland,
H. Zangenberg.
Gamle sjællandske bondehuse, Gerd Neubert og
Karsten Vibild, Køge Museum 1975.
Kridtstenshusene på Stevns, Carsten Hess.
Landsbyer på Stevns, bind I-IV, Stevns
Museum 1982-86.
Landsbyregistrering, Stevns Kommune 1980-1981.
Skorstenspiber, Harald Langberg,
Arkitektens Forlag 1986.
Stevns før og nu, bind I-II, Stevns
lokalhistoriske arkiv 1999-2000.
St. Heddinge før og nu, bind I-VI, Stevns
lokalhistoriske arkiv 1993-98.
Studier i Danmarks bønderbygninger, Svend Jespersen.
Sydsjællands gamle bønderbygninger, H. Zangenberg.
Østsjælland - et gammelt folk i fortid og nutid,
hæfte I-XX, Kirkeskovs Forlag 1968 ff.

Øvrig litteratur om Stevns Herred:
Hans Michelsen og Henning P. Nielsens bibliografi
(1700-1973), Danmarks Biblioteksskole 1975.